

# Sociaal leren schrijven

**“Op welke manier leerkrachten peerfeedback kunnen begeleiden bij het schrijven van verhalen in de bovenbouw.”**



WEAPONS OF MASS  
CREATION

(Green, 2016)

Bachelor thesis  
Lola Mensink  
Citroenvlinder 139  
7943 RG Meppel  
[l.mensink@kpz.nl](mailto:l.mensink@kpz.nl)  
970118001

Kindcentrum Immanuël, Steenwijkerwold  
Begeleider op afstand: Simone Engelen  
Thesisbegeleider: Bas ter Avest

15 mei 2018



Katholieke Pabo Zwolle

Pedagogische Academie Basisonderwijs

Lola Mensink  
Citroenvlinder 139  
7943 RG Meppel  
[l.mensink@kpz.nl](mailto:l.mensink@kpz.nl)  
970118001

Kindcentrum Immanuël, Steenwijkerwold  
BOA: Simone Engelen  
Thesisbegeleider: Bas ter Avest

15 mei, 2018

## Voorwoord

Het afgelopen jaar heb ik met plezier gewerkt aan mijn bachelor thesis in opdracht van de Katholieke Pabo te Zwolle. Voor u ligt het resultaat. Een ontwerpgericht onderzoek gericht op het begeleiden van peerfeedback bij het schrijven van verhalende teksten in groep 6, 7 en 8. Het onderzoek is uitgevoerd in het schooljaar 2017-2018 naar aanleiding van een praktijkprobleem op Kindcentrum Immanuël in Steenwijkerwold. Op basis van dit praktijkprobleem is een verdiepende literatuurstudie uitgevoerd. Het zoeken, verwerken en samenvatten van verschillende literaire bronnen was een intensief proces. Uiteindelijk hebben deze inzichten tot een ontwerp geleid dat uitgevoerd is om het praktijkprobleem te verbeteren. De afgelopen jaren heb ik veel ervaring opgedaan in de praktijk door het lopen van meerdere stages. Ook heb ik mij sterk ontwikkelt in het uitvoeren en rapporteren van een onderzoek. Deze kennis en vaardigheden hebben mij geholpen tijdens dit onderzoeksproces.

Graag wil ik mijn duocollega en begeleider op afstand bedanken voor het vertrouwen. Zij hebben mij de ruimte gegeven om de school, met gebruik van mijn kennis en vaardigheden, te begeleiden bij het verbeteren van schrijfonderwijs in groep 6, 7 en 8. Mijn duocollega wil ik daarnaast speciaal bedanken voor haar aandeel in het uitvoeren van het ontwerp in de groep. Op maandag, dinsdag en woensdag heeft zij hier aandacht aan besteed.

Tot slot wil ik mijn begeleider Bas ter Avest bedanken voor de betrokkenheid in mijn leerproces en de opbouwende feedback die hij mij gedurende het jaar gegeven heeft. Dit heeft ervoor gezorgd dat ik met plezier heb gewerkt aan het onderzoek.

De laatste maanden, weken en dagen waren ontzettend hard werken, maar ik ben erg tevreden met het eindresultaat. Met trots presenteer ik u mijn Bachelorthesis.

Lola Mensink,

Mei, 2018

# **Inhoudsopgave**

|                                                                      |           |
|----------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b><u>Voorwoord</u></b>                                              | <b>3</b>  |
| <b><u>Samenvatting</u></b>                                           | <b>5</b>  |
| <b>1. Inleiding</b>                                                  | <b>6</b>  |
| 1.1 Introductie                                                      | 6         |
| 1.2 Praktijkprobleem                                                 | 6         |
| 1.3 Relevantie en actualiteit                                        | 7         |
| 1.4 Doelstelling                                                     | 7         |
| 1.5 Begripsverheldering en afbakening onderwerp                      | 8         |
| 1.6 Onderzoeksvraag en deelvragen                                    | 9         |
| 1.7 Structuur bachelorthesis                                         | 9         |
| <b>2. <u>Theoretisch kader</u></b>                                   | <b>10</b> |
| 2.1 Inleiding literatuurstudie                                       | 10        |
| 2.2 Literatuurstudie                                                 | 10        |
| 2.3 Conclusie literatuurstudie                                       | 21        |
| <b>3. <u>Vooronderzoek</u></b>                                       | <b>22</b> |
| 3.1 Methode vooronderzoek                                            | 22        |
| 3.2 Resultaten vooronderzoek                                         | 24        |
| 3.3 Conclusie vooronderzoek                                          | 28        |
| <b>4. <u>Onderzoek naar het ontwerp</u></b>                          | <b>29</b> |
| 4.1 Methode onderzoek naar het ontwerp                               | 29        |
| 4.2 Resultaten onderzoek naar het ontwerp                            | 32        |
| 4.3 Conclusie onderzoek naar het ontwerp                             | 36        |
| <b>5. <u>Discussie</u></b>                                           | <b>37</b> |
| 5.1 Beperkingen, discussiepunten en aanbevelingen                    | 37        |
| 5.2 Suggesties vervolgonderzoek                                      | 38        |
| <b><u>Literatuur</u></b>                                             | <b>39</b> |
| <b><u>Bijlagen</u></b>                                               | <b>42</b> |
| Bijlage A: Evaluatie                                                 | 42        |
| Bijlage B: Verklaring gedragscode onderzoek                          | 43        |
| Bijlage C: Verklaring uitvoering praktijk                            | 44        |
| Bijlage D: Poster                                                    | 45        |
| Bijlage E: Meetinstrumenten en resultaten                            | 46        |
| Bijlage F: Beschrijving ontwerp                                      | 78        |
| Bijlage G: Meetinstrumenten en resultaten onderzoek naar het ontwerp | 92        |

## Samenvatting

*Onderwerp:* het begeleiden van peerfeedback bij het schrijven van verhalen. *Onderzoeksgroep:* Leerkrachten en leerlingen van groep 6, 7 en 8. *Ontwerp:* handleiding ‘Groeien door feedback’, feedbackposter, doelenblad. *Methode:* vragenlijst, interview, observatie bij leerlingen en leerkrachten. *Conclusie:* peerfeedback wordt ingezet bij het schrijven van verhalende teksten, leerkracht past de juiste didactiek toe, heeft verdiepende kennis over de begeleiding van het feedbackproces, leerlingen passen verschillende vormen van feedback toe, niveau van schrijfopdrachten gaat omhoog, instructie over het geven van effectieve feedback blijft nodig.

Leerkrachten op Kindcentrum Immanuël werken met grote heterogene groepen. In de groep zitten meerdere leerlijnen met grote niveauverschillen. Daarom willen leerkrachten dat leerlingen met en van elkaar kunnen leren. Bij het schrijven van teksten is hier gelegenheid voor door gebruik te maken van feedbackmomenten. Leerkrachten geven aan niet te weten op wat voor manier ze het geven van peerfeedback tijdens de stelles in een combinatiegroep kunnen begeleiden. Peerfeedback is een specifieke vorm van feedback waar leerlingen met elkaar in dialoog gaan aan de hand van gedetailleerd commentaar over elkaars werk, gedrag of prestaties (Lui & Carless, 2006). Dit praktijkprobleem heeft geleid tot de volgende vraagstelling: *“Op wat voor manier kan de leerkracht leerlingen uit groep 6, 7 en 8 begeleiden bij het geven van peerfeedback op verhalende teksten?”*

Uit onderzoek blijkt dat schrijven een sociaal proces is (Van Norden, 2014). Daarom is het geven en krijgen van feedback een belangrijk onderdeel in de les. Peerfeedback is een specifieke vorm van feedback waar leerlingen met elkaar in dialoog gaan aan de hand van commentaar over elkaars werk, gedrag of prestaties op basis van vooraf vaststaande beoordelingscriteria (Lui & Carless, 2006). Er zijn verschillende vormen van effectieve feedback te onderscheiden volgens Hattie en Timperley (2011; 2007). Er is onderscheid te maken tussen feedback over de taak, de verwerking van de taak, zelfregulering en over de persoon. Deze vormen van feedback zijn het meest effectief wanneer ze in combinatie met elkaar worden ingezet. Huizenga (2004) maakt onderscheid tussen twee vormen van begeleiding. Ten eerste hulp tijdens het schrijven, ten tweede aandacht voor tekstbespreking en herschrijven van de tekst.

Op basis van de resultaten van het interview, de vragenlijst en de observatie uit het vooronderzoek kan geconcludeerd worden dat er bij de leerkrachten behoefte is aan meer informatie over (peer)feedback en over de fasen van het schrijfproces wat kinderen doorlopen. Er is kennis van dit proces, maar dit wordt niet effectief ingezet. Om kinderen beter te kunnen begeleiden bij het schrijven zouden leerkrachten zich moeten richten op het communicatieve aspect van taal en aandacht besteden aan het bespreken van de tekst (Krijnen, 2013). Bij het inzetten van feedback in de stelles is het belangrijk dat leerlingen weten op wat voor manier je kwalitatief effectieve feedback kan geven en wat dat inhoudt (Topping, 2009). Vooral de kwaliteit van de feedback blijkt volgens Topping (2009) namelijk van invloed te zijn op het leereffect. Uit het vooronderzoek blijkt dat leerlingen het lastig vinden om feedback te verwoorden en dit te verwerken in hun tekst. Het begeleiden van peerfeedback vraagt kennis van de leerkracht over schrijfdidactiek, genrekennis en effectieve feedbackvormen. In de ontworpen handleiding wordt beschreven hoe de leerkracht aandacht kan besteden aan feedback in de stelles en hoe hij het feedbackproces moet begeleiden. Dit ontwerp, zoals blijkt uit de eindmeting, heeft de leerkracht geholpen in het structureren van de stelles volgens het vijfphasenmodel. Ook de ontworpen poster en het doelenblad helpt de leerkracht in het begeleiden van kinderen bij het leren over en geven van peerfeedback op verhalende teksten.

*Trefwoorden:* peerfeedback, stellen, verhalende teksten, begeleiding, bovenbouw.

# 1. Inleiding

## 1.1 Introductie

Kindcentrum Immanuël is een dorpsschool aan de rand van Steenwijkerwold. De school valt onder de Christelijke stichting Accrete. Deze stichting biedt onderwijs en opvang op 16 locaties in Noordwest Overijssel. Momenteel telt Kindcentrum Immanuël 75 leerlingen. Deze leerlingen zijn verdeeld zijn over 3 combinatiegroepen, namelijk; groep 0-1-2, 3-4-5 en 6-7-8. Het team bestaat dit schooljaar 2017-2018 uit 5 vaste leerkrachten, twee invallers en twee onderwijsassistenten. Er zijn meerdere stagiaires aanwezig en er is één WPO-student. Het uitgangspunt van de school is: 'Groeien in het groen!' Aandacht voor de natuur en leefomgeving is belangrijk. Daarnaast kenmerkt de school zich door het aanbieden van gepersonaliseerd onderwijs. Op Kindcentrum Immanuël wordt in het schooljaar 2017-2018 onderzoek gedaan binnen het vakgebied taal.

## 1.2 Praktijkprobleem

De leerkrachten van Kindcentrum Immanuël werken met grote heterogene groepen. Er zitten meerdere leerlijnen in één groep. De niveauverschillen in groep 6, 7, 8 zijn groot en er zitten meerdere zorgleerlingen in de klas. In een klas met meerdere leerlijnen is het een uitdaging om leerlingen op een effectieve manier van elkaar te laten leren. De leerlingen werken namelijk allemaal op een persoonlijke leerlijn en zijn daardoor met andere leerstof bezig. Daarnaast moeten leerlingen in een combinatiegroep leren om zelfstandig werken af te wisselen met een klassikale instructie. De groepen krijgen immers na elkaar instructie over de lesstof van de leerkracht.

Mede daarom willen de leerkrachten dat leerlingen van en met elkaar leren. Vooral tijdens de stelles is hier gelegenheid voor. Elke week wordt er op maandag een nieuwe schrijfopdracht uitgelegd. De schrijfopdracht staat in het teken van verhalende teksten. De leerlingen werken hier vervolgens zelfstandig aan tijdens het werkuur. Het werkuur is een ingeroosterd moment in de dag waar leerlingen zelfstandig hun werk af kunnen maken. Op vrijdag moet de opdracht af zijn en wordt het verhaal in het stelschrift geplakt. De leerkracht kijkt dit vervolgens na.

Het valt op dat het merendeel van de leerlingen de stelopdracht niet af heeft op vrijdag. Ook zijn er leerlingen die structureel in het weekend werken aan de stelopdracht samen met hun ouders, omdat ze het niet af hebben. Daarnaast wordt er niet of amper ingespeeld op de verschillende leerlijnen van de drie groepen. Daardoor is er geen duidelijke vooruitgang in de stelopdrachten te zien. Het zijn allerlei korte activiteiten waar geen doorgaande lijn in zit. Er wordt niet bijgehouden of de leerlingen vooruitgang boeken. Daarnaast werken de leerlingen vaak voor zichzelf en komt het communicatieve aspect van taal niet aan bod. Terwijl schrijven volgens van Norden (2014) voornamelijk een sociaal proces zou moeten zijn: je leert ervan als een ander je tekst leest, je leert ervan om met een ander over een tekst te praten en je leert van samen formuleren. Ook wordt er niet gereflecteerd op de gemaakte teksten. Kortgezegd, er lijkt zoals later in meer detail zal worden beschreven, weinig gebruik te worden gemaakt van effectieve feedback om te leerlingen verder te helpen.

Vorig jaar is geprobeerd om het stelonderwijs te verbeteren door de leerlingen in tweetallen feedback te laten geven op de gemaakte stelopdrachten. Dit is verwaterd omdat de organisatie en begeleiding niet structureel uitgevoerd werd. Daardoor wisten leerlingen niet waar ze op moesten letten en vonden het lastig om gerichte feedback te formuleren waar een klasgenoot ook daadwerkelijk wat aan heeft. De leerkrachten geven aan dat ze niet weten op wat voor manier ze het geven van peerfeedback tijdens de stelles in een drie-combi kunnen begeleiden. Peerfeedback is een specifieke vorm van feedback waar leerlingen met elkaar in dialoog gaan aan de hand van gedetailleerd commentaar over elkaars werk, gedrag of prestaties (Lui & Carless, 2006). Ook weten zij niet waar ze op moeten letten (criteria) en wat er van de leerlingen verwacht mag worden

(leerlijn) bij het schrijven van verhalen. Dit praktijkprobleem interesseert de school omdat zij graag op een doelgerichte manier willen werken, waarbij ieder kind op zijn eigen leerlijn mee kan doen.

### 1.3 Relevantie en actualiteit

Het verbeteren van de reflecterende vaardigheden van kinderen door middel van peerfeedback heeft als gevolg dat het niveau van schrijven omhoog gaat. Kinderen krijgen hierdoor namelijk een beter beeld van hun mogelijkheden en vooruitgang bij het schrijven van teksten. Dit komt omdat feedback inzicht geeft in het leerproces van kinderen (Mayer & Alexander, 2017). Het werkt het meest effectief wanneer kinderen feedback moeten geven over onderdelen die net in- of net buiten hun zone van naaste ontwikkeling liggen. Ook oefenen ze hun mondelinge vaardigheden en leren ze om kritisch te kijken naar hun eigen opdracht en die van klasgenoten. Dit zorgt ervoor dat kinderen actief betrokken worden bij de opdracht en de focus leren leggen op het leerproces in plaats van het eindproduct.

Het doel van opvoeding en onderwijs is volgens Houben en van Esch (2017) dat kinderen de wereld om hen heen leren begrijpen, daar zelfbewust en onderzoekend in staan en ontdekken waar hun talenten en mogelijkheden liggen – in verbondenheid met de ander. Dit onderzoek sluit daar op aan door in te spelen op de snel veranderende kennis-cultuur waar we ons in bevinden. Kinderen krijgen steeds vaker te maken met geschreven teksten, meningen en overtuigingen van anderen. Dit komt niet alleen aan bod op school, maar ook in de digitale wereld moeten kinderen zichzelf zien te redden in de grote informatiestroom. Er wordt van kinderen op de basisschool verwacht dat ze zoveel mogelijk kennis verzamelen, feiten van meningen kunnen onderscheiden, een kritische houding ontwikkelen en probleemoplossend kunnen denken. Gepersonaliseerd leren wordt ingezet om kinderen de kans te geven, om op hun eigen niveau, aandacht te besteden aan al deze gebieden. Volgens Greven (2010) vraagt dit echter een hoge mate van inzet, zelfsturing en zelfreflectie van kinderen. Het ontwikkelen van zelfregulatie wordt dus steeds belangrijker in het onderwijs. Zelfregulatie komt volgens Keeman (2013) tot stand op basis van leerervaringen waarbij interactie met andere kinderen en volwassenen een belangrijke rol kan spelen.

Het koppelen van peerfeedback aan het schrijfonderwijs kan bijdragen aan dit proces. De interactie komt namelijk centraal te staan. Het is van belang dat kinderen hulp kunnen vragen en aannemen wanneer zij vastlopen. Daarnaast moeten ze weten op wat voor manier feedback gebruikt kan worden om uiteindelijk effectief te verwerken in een opdracht. Dit heeft te maken met het reflecterende vermogen van een kind. Wanneer het reflecterende vermogen, door middel van peerfeedback, omhoog gaat is de kans groot dat het niveau van stellen (en eventueel andere vakgebieden) ook omhoog gaat. Kinderen zien op wat voor manier ze verbeteren door kritisch te leren kijken en het commentaar van anderen te gebruiken. Hierdoor worden ze zich bewust van hun leerproces.

### 1.4 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om het geven van peerfeedback op verhalende teksten in de bovenbouw te verbeteren. De rol van de leerkracht bij het leren geven van peerfeedback staat in dit onderzoek centraal. Uit onderzoek blijkt namelijk dat de leerkracht ertoe doet in het schrijfproces (Besselink & Brouwer, 2013). Zij is de schakel voor kwaliteitsverbetering bij het stellen in het basisonderwijs. Het zou waardevol zijn als leerkrachten aan het einde van dit onderzoek weten op wat voor manier zij peerfeedback kunnen begeleiden en inzetten bij het stelonderwijs in een combinatiegroep. Zij moeten er immers voor zorgen dat kinderen op de juiste manier peerfeedback leren geven. Het zou zinvol zijn als de leerkrachten een model hebben waardoor zij het reviseren en het geven van peerfeedback volgens bepaalde criteria kunnen begeleiden.

Een gewenste verbetering die hierop aansluit is het doel voor de kinderen. Voor hen is de grootste meerwaarde van dit onderzoek dat zij leren op wat voor manier zij peerfeedback kunnen inzetten bij hun eigen opdrachten en bij die van anderen. Uiteindelijk moet dit proces namelijk gaan bijdragen aan de verbetering van de stelopdrachten. Als leerlingen op de juiste punten feedback leren geven en ontvangen en de mogelijkheid hebben om daar daadwerkelijk iets mee te doen komen ze verder in de leerlijn en verbeteren de stelproducten. Deze ontwikkeling kan dus worden teruggezien in de onderlinge dialoog tussen kinderen en in de schrijfproducten. Leerlingen die samenwerken tijdens de schrijfses hebben namelijk een positievere houding ten aanzien van het schrijven, hebben meer motivatie en gebruiken meer meta-taal dan leerlingen die zelfstandig werken aan hun schrijfoopdrachten (Hoogeveen & Van Gelderen, 2013).

### 1.5 Begripsverheldering en afbakening onderwerp

Het *stelonderwijs* gaat over het schrijven van teksten. Teksten kunnen ingedeeld worden op basis van hun doelstelling (Huizenga & Robbe, 2013). Er kan een indeling worden gemaakt in drie ‘groepen’ tekstgenres: verhalende, feitelijke en evaluerende genres (Van Norden, 2014). *Verhalende teksten* beschrijven personages die opeenvolgende gebeurtenissen meemaken. Deze gebeurtenissen kunnen verzonnen zijn of een persoonlijke weergave van de realiteit (Huizenga & Robbe, 2013). Het doel van dit genre is amuseren.

Om grip te krijgen op de verschillende onderdelen die bij het stellen komen kijken hebben Kouwenberg en Hoogeveen (2007) een didactisch model beschreven dat het schrijfproces in vijf fasen verdeelt: 1) Oriëntatie op de schrijfoopdracht 2) Schrijfoopdracht maken 3) Schrijven en hulp geven tijdens het schrijven 4) Bespreken en herschrijven 5) Verzorgen en publiceren. Dit onderzoek is vooral gericht op stap 3 en 4. Er wordt gekeken op wat voor manier kinderen uit groep 6, 7 en 8 hulp kunnen krijgen tijdens en na het schrijven van teksten door middel van peerfeedback. *Peerfeedback* is volgens Lui en Carless (2006) een specifieke vorm van feedback waar leerlingen met elkaar in dialoog gaan aan de hand van gedetailleerd commentaar over elkaars werk, gedrag of prestaties op basis van vooraf vaststaande beoordelingscriteria. De focus ligt bij peerfeedback niet op het eindresultaat of de scores, maar juist op de onderlinge dialoog. Deze dialoog leidt namelijk tot beter leren. Volgens van Bakel (2016) draagt het ontvangen van peerfeedback op een geschreven tekst niet bij aan de ontwikkeling van kwaliteitsbegrip. Het geven én ontvangen van peerfeedback draagt echter juist sterk bij aan de ontwikkeling van kwaliteitsbegrip. Juist het proces wat komt kijken bij het geven en formuleren van deze vorm van feedback is erg waardevol en leerzaam.

Peerfeedback zorgt ervoor dat kinderen actief betrokken worden bij hun eigen leerproces en bij dat van anderen. Ook Huizenga (2004) beschrijft de meerwaarde van het systematisch reflecteren met kinderen op teksten. Hij maakt onderscheid tussen twee vormen van begeleiding. De eerste is hulp tijdens het schrijven. Door te praten over de tekst en vragen te stellen aan de schrijver help je hem op weg. De dialoog is hierin belangrijk. Omdat de mondelinge verwoording volgens Huizenga (2004) vaak al de oplossing voor schrijfproblemen biedt. De tweede manier is het bespreken en herschrijven van de tekst. Dit wordt gezien als de belangrijkste fase in het proces van het leren schrijven. De teksten worden besproken en kinderen ervaren volgens Huizenga (2004) dat een tekst in interactie met anderen tot stand komt, dat een tekst nooit per definitie goed of fout is, maar dat er altijd aan kan worden gesleuteld.

## 1.6 Onderzoeksvraag en deelvragen

### Hoofdvraag:

“Op wat voor manier kan de leerkracht leerlingen uit groep 6, 7 en 8 begeleiden bij het geven van peerfeedback op verhalende teksten?”

### Deelvragen:

1. Hoe verloopt de ontwikkelingslijn met betrekking tot het schrijven van verhalende teksten van kinderen in groep 6 tot en met 8?
2. Welke vaardigheden zijn essentieel in de schrijfontwikkeling van kinderen in groep 6, 7 en 8?
3. Welke leerkrachtvaardigheden zijn nodig om kinderen te begeleiden bij het schrijven van een verhalende tekst?
4. Wat is het belang van peerfeedback bij het schrijven van verhalende teksten in groep 6, 7 en 8?
5. Welke leerkrachtvaardigheden zijn van belang om kinderen te begeleiden bij de inzet van peerfeedback?
6. Wat is de huidige stand van zaken bij leerkrachten, met betrekking tot peerfeedback in het stelonderwijs.
7. Wat is de huidige stand van zaken bij leerlingen, met betrekking tot peerfeedback in het stelonderwijs?
8. In hoeverre voldoet het ontwerp over het geven van peerfeedback op verhalende teksten in de praktijk?

## 1.7 Structuur bachelorthesis

Om antwoord te krijgen op de hoofdvraag met bijbehorende deelvragen zijn gegevens verzameld. Deelvragen 1 t/m 5 zijn gericht op generieke kennis. Deze vragen zullen worden beantwoord in het theoretisch kader wat beschreven wordt in hoofdstuk 2. Het vooronderzoek, gericht op contextinformatie uit de praktijksituatie, wordt beschreven in hoofdstuk 3. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op deelvraag 6 en 7. Aan de hand van de inzichten uit het theoretisch kader en het vooronderzoek is er een ontwerp gemaakt wat uitgevoerd is in de praktijk. Dit ontwerp wordt beschreven en geëvalueerd in hoofdstuk 4. De bachelorthesis wordt afgesloten met een discussie in hoofdstuk 5. Hier staan vragen centraal die gericht zijn op discussiepunten. Ook wordt hier een aanbeveling gedaan voor de praktijk en suggesties gegeven voor een eventueel vervolgonderzoek.

## 2. Theoretisch kader

### 2.1 Inleiding literatuurstudie

In dit hoofdstuk worden de generieke deelvragen beantwoord. De volgende deelvragen komen aan bod:

- Hoe verloopt de ontwikkeling met betrekking tot het schrijven van verhalende teksten van kinderen in groep 6, 7 en 8?
- Welke vaardigheden zijn essentieel in de schrijfontwikkeling van kinderen in groep 6, 7 en 8?
  - Welke schrijfvaardigheden hebben kinderen nodig om tot het schrijven van een tekst te komen?
- Welke leerkrachtvaardigheden zijn nodig om kinderen te begeleiden bij het schrijven van een verhalende tekst?
  - Wat moeten leerkrachten aanbieden bij het schrijven van een verhalende tekst?
  - Hoe is een goede stelles met betrekking tot het werken met peerfeedback opgebouwd?
- Welke leerkrachtvaardigheden zijn van belang om kinderen te begeleiden bij de inzet van peerfeedback?
  - Wat is het belang van peerfeedback in het schrijfproces?
  - Welke vaardigheden hebben leerlingen nodig om tot effectieve peerfeedback te komen?
  - Hoe kunnen leerkrachten differentiëren binnen de combinatiegroep door middel van peerfeedback tijdens de stelles?

### 2.2 Literatuurstudie

#### 2.2.1 Teksten leren schrijven

Een school waar leerlingen weinig teksten schrijven, mist enorme kansen voor taal- en kennisontwikkeling volgens van Norden (2013). Een tekst schrijven is namelijk een complexe vaardigheid. Het is een ingewikkeld proces, waarbij een schrijver verschillende vaardigheden toepast en rekening moet houden met allerlei factoren (Huizenga & Robbe, 2013). Bijna alle taalvaardigheden komen samen bij het schrijven van een tekst. De schrijver is bezig met het analyseren van zijn ideeën, het uitwerken van een plan van aanpak, het formuleren van zinnen, het herschrijven van zinnen en het op de juiste manier spellen van woorden. Deze denkprocessen vinden voornamelijk plaats in het werkgeheugen of het kortetermijngeheugen. Een schrijver doet echter ook beroep op zijn langetermijngeheugen door het ophalen van informatie en voorkennis over het onderwerp, het publiek en de tekstenmerken.

In tegenstelling tot spreekvaardigheid is bij schrijfvaardigheid instructie, begeleiding en oefening nodig. De schrijver is met verschillende handelingen bezig die soms tegelijkertijd worden uitgevoerd. Het schrijven van een tekst kan gedefinieerd worden als een continu proces van onderhandelen met jezelf (Besselink & Brouwer, 2013). Een goede schrijver is steeds bezig met het lezen en herlezen wat hij zelf geschreven heeft (Huizenga & Robbe, 2013). Dit wordt reflecteren genoemd, maar kan ook onder het begrijpend lezen vallen. Deze twee kenmerken hebben te maken met de taalbeschouwing die bij het schrijven van een tekst komt kijken. Taalbeschouwing wordt ook wel het 'metalinguïstisch bewustzijn' genoemd. Dat is het vermogen om na te denken over de vorm en het gebruik van taal waarbij onbewuste kennis over de regels in de taal worden verwoord (Huizenga & Robbe, 2013). Dit betekent dat een basisschoolkind bekwaam genoeg moet zijn om de metataal, die bij een bepaald onderdeel hoort, toe te passen. Een voorbeeld van metataal bij het stelonderwijs zijn de begrippen: titel, interpunctie, alinea en reviseren. In de stellingen worden vaak

verschillende tekstsoorten aangeboden. Kinderen moeten daarom beschikken over een bepaalde mate van genrekennis. Dit is belangrijk voor de schrijfontwikkeling, omdat schrijvers kennis van kernmerken van teksten nodig hebben om de functies van hun teksten te realiseren (Hoogeveen, 2014; Hoogeveen, 2013; Hoogeveen, 2012).

### **2.2.2 Schrijfontwikkeling op de basisschool**

Kinderen zijn al vanaf een jonge leeftijd bewust met taal bezig. Daarbij maken ze niet alleen een mondelinge taalontwikkeling door, maar komen ook in aanraking met schriftelijke taal. De spontane belangstelling van peuters en kleuters voor het geschreven woord en de inzichten die ze ontwikkelen in de functies van geschreven taal wordt ook wel ‘geletterdheid’ genoemd (Huizenga, 2010). De ontwikkeling van geletterdheid van kinderen wordt door Huizenga (2010) onderscheiden in drie fasen. Ten eerste vindt de ‘ontluikende geletterdheid’ plaats in de voorschoolse periode. Kinderen van 0 tot 4 jaar komen spontaan in aanraking met taal door hun omgeving. Het verloop van deze ontwikkeling is erg afhankelijk van het aanbod in de thuissituatie. Daardoor loopt het niveau van de geletterdheid van kinderen in deze fase erg uiteen.

In groep 1 tot en met 3 komen kinderen vervolgens in de fase van de ‘beginnende geletterdheid’. De meeste kinderen die in groep 1 de basisschool binnenkomen hebben al bepaalde kennis over letters en boeken opgedaan. Deze kennis wordt steeds verder uitgebreid en uiteindelijk beginnen de kinderen in groep 3 met het leren lezen en schrijven. Jonge schrijvers zijn echter in mondelinge situaties gewend om onmiddellijk te reageren op de boodschap van de gesprekspartner. Daardoor hebben zij vaak moeite met geschreven taal omdat de directe communicatieve partner ontbreekt (Pullens, 2009). De ‘Tussendoelen beginnende geletterdheid’ die ontwikkeld zijn voor groep 1 tot en met 4 (De Blauw, Boland, Vernooy & van het Zandt, 2013) haken in op het toenemende intuïtieve besef van kinderen over tekstgenres (Van Norden, 2014). Met het besef van tekstgenres wordt boekoriëntatie, verhaalbegrip, functies van geschreven taal, functioneel schrijven en lezen bedoeld.

Ten slotte doorlopen kinderen de fase van ‘gevorderde geletterdheid’. Deze vorm van geletterdheid wordt ontwikkeld vanaf groep 4 en focust zich op het daadwerkelijk lezen en schrijven van teksten (Huizenga, 2010). In deze fase richten kinderen zich meer op de betekenis van de tekst. Dat geeft ook de mogelijkheid om strategieën aan te leren die kinderen in kunnen zetten om teksten beter te begrijpen en de betekenis van woorden te achterhalen. Parallel aan de ontwikkeling van het (automatiserend) lezen vanaf groep drie, ontwikkelt zich het strategisch schrijven waarbij kinderen meer verhalende en informatieve teksten leren schrijven (Pullens, 2009). Jonge schrijvers worden zich steeds meer bewust van het publiek waarvoor ze schrijven en proberen rekening te houden met het schrijfdoel van de tekst (Pullens, 2009). Desondanks blijkt dat teksten van kinderen uit de middenbouw en bovenbouw van de basisschool nog veel kenmerken van spreektaal vertonen (Aarnoutse & Verhoeven, 2003). In groep 6 gaan kinderen stapsgewijs teksten schrijven over niet-ervaringsonderwerpen (Van Norden, 2014). Dit zijn onderwerpen waar ze geen of weinig voorkennis over hebben. Hierdoor moeten ze leren om onderzoek te doen naar het tekstgenre en bruikbare informatie te verzamelen. De overgang van vertellend naar zakelijk schrijven wordt in de bovenbouwgroepen expliciet nagestreefd, en dat betekent dat er meer instructie voorafgaand aan het schrijven en meer tekstrevisie aan de hand van genrekenmerken nodig is (Van Norden, 2014). Voorbeeldteksten kunnen in deze fase worden ingezet als didactisch middel.

### **2.2.3 Genrekennis**

Teksten kunnen ingedeeld worden op basis van hun doelstelling (Huizenga & Robbe, 2013). Er kan een indeling worden gemaakt in drie ‘groepen’ van tekstgenres: verhalende, feitelijke en evaluerende genres (Van Norden, 2014). Verhalende teksten beschrijven personages die opeenvolgende gebeurtenissen meemaken. Deze gebeurtenissen kunnen verzonnen zijn of een persoonlijke weergave van de realiteit (Huizenga & Robbe, 2013). Het doel van dit genre is

amuseren. Deze genregroepen worden van elkaar onderscheiden door bepaalde kenmerkende aspecten, zoals in figuur 1 verduidelijkt wordt. Elke tekstsoort heeft bijpassende schrijfdoelen, aspecten en tekststructuren (Rose & Martin, 2012). Deze genres en hun kenmerkende aspecten helpen leerkrachten om grip te krijgen op de schrijfdoelen die kinderen moeten behalen. Ook geeft het inzicht in belangrijke onderdelen van schrijfvaardigheid, zoals werken aan de structuur van een tekst, het kiezen van de juiste woorden voor het publiek en het tekstdoel (Peltenburg & van Norden, 2017). Door begeleid bezig te zijn met verschillende teksten ervaren kinderen verschil in genre van jongs af aan. Een kind op de basisschool ontwikkelt zijn schrijfvaardigheid en genrekennis in een aantal verschillende stadia (Van Norden, 2014).

| Genregroep         | Genre                                                                    | Kenmerkend aspect                                                                                  |
|--------------------|--------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Verhalende genres  | - Ervaring/vertelling<br>- Verhaal                                       | - Ervaring<br>- Complicatie                                                                        |
| Feitelijke genres  | - Historie<br>- Verslag<br>- Beschrijving<br>- Procedure<br>- Verklaring | - Historisch tijdsperspectief<br>- Chronologie<br>- Classificatie<br>- Instructie<br>- Causaliteit |
| Evaluerende genres | - Beschouwing<br>- Betoog<br>- Respons                                   | - Perspectieven<br>- Argumenten<br>- Reactie                                                       |

*Figuur 1: Genregroepen, genres en kenmerkende aspecten volgens Van der Leeuw en Meestringa (2017, p. 40).*

#### *Ontwikkeling genrekennis in groep 1 tot en met 4*

De beginnende geletterdheid houdt zich bezig met de basisfuncties van geschreven taal. De focus bij kleuters ligt op het duidelijk overbrengen van wat ze willen vertellen. Het vertellen en schrijven van verhalen door kinderen ligt volgens van Norden (2014) in deze fase dicht bij elkaar. Daarom wordt er in deze fase gesproken van ervaringsteksten. De inhoud van de tekst en de ervaring die daardoor overgebracht wordt staat centraal. Er is volgens van Norden (2014) nog geen sprake van genre, want het kind verwerkt geen bewuste bedoeling in zijn tekst. Dit bewustzijn ontwikkelt zich wel, naarmate het kind oefent met het overbrengen van zijn verhaal en hier hulp bij krijgt door zijn omgeving. Vervolgens kan er in groep 3 en 4 geleidelijk meer aandacht komen voor tekstgenres en specifiekere schrijfdoelen in samenhang met de inhoud van de tekst (Van Norden, 2014).

#### *Ontwikkeling genrekennis in groep 5 en 6*

Het gezamenlijk bespreken van tekstdoelen is de belangrijkste didactische strategie in groep 5 en 6 (Van Norden, 2014). De nadruk ligt op het gezamenlijk nadenken en praten over tekstdoelen en de daarbij passende taalkenmerken. Samen met de leerkracht leren kinderen bijvoorbeeld een ervaringstekst om te zetten in een instructietekst. Daarbij ontdekken ze wat een passende vorm is voor de tekst en welke eisen er daardoor gesteld worden aan de opdracht. Het klassikale denkproces is hierin van belang, want kinderen kunnen veel gericht leren over hoe en waarom je een tekst schrijft in sociale samenhang (Martin & Rose, 2008).

#### *Ontwikkeling genrekennis in groep 7 en 8*

Tussen het vierde en twaalfde levensjaar kunnen kinderen zich ontwikkelen tot een vaardige en kritische schrijver. Wanneer kinderen in groep 7 en 8 zitten hebben ze veel ervaring opgedaan met het schrijven over eigen ervaringen, de tekstbespreking en het helpen van anderen bij het verbeteren van de tekst. Door begrijpend lezen en de zaakvakken hebben ze al kennis gemaakt met verschillende tekstgenres. Ook hebben ze zich door middel van lesstof verdiept in de grammaticale en taalkundige kant van de geschreven taal. Hun metacognitieve vermogen is daardoor verbeterd. Ze leren om van een afstand naar teksten kijken (Van Norden, 2014). Kennis van tekstgenres verdiepen sluit zich bij deze ontwikkeling aan. De bovenbouwleerkracht kan explicieter werken met het benoemen van genrekenmerken, genres verder uit diepen en schrijven over zaakvakinhouden (Van Norden, 2014). Stapsgewijs ontdekken de leerlingen het verschil in genres, schrijffuncties, schrijfdoelen en het structuren van teksten. Ze leren verschillende manieren en vormen om jezelf schriftelijk uit te drukken.

## 2.2.4 Taalfuncties

Taal heeft verschillende functies. Deze worden onder andere gebruikt om met anderen te communiceren, om greep te krijgen op de werkelijkheid of om iets uit te drukken. Taalfuncties kunnen apart van elkaar gekoppeld worden aan bepaalde tekstsoorten, maar zijn nooit helemaal los van elkaar te zien. Bij het schrijven van een tekst houd je namelijk altijd rekening met het publiek waar je voor schrijft, je zorgt ervoor dat het doel helder en duidelijk beschreven wordt voor de lezer en je bent constant bezig om je eigen taal en de taal passend bij het tekstgenre met elkaar te combineren.

Huizenga en Robbe (2013) maken echter wel expliciet onderscheid tussen deze drie taalfuncties om de begrippen te verduidelijken. Als eerst wordt de communicatieve functie genoemd. Deze functie omvat het gebruiken van (geschreven) taal om iemand iets duidelijk te maken, bepaalde informatie over te brengen of een mening te geven. Er is bij deze functie altijd sprake van een zender en een ontvanger. De tweede functie is de conceptualiserende functie. Deze functie wordt ingezet wanneer gedachten geformuleerd worden op papier, in schema's of in steekwoorden. Daardoor ontstaat er een gevoel van grip op het onderwerp waar je je in verdiept. De taal wordt bij deze functie gebruikt om de werkelijkheid te begrijpen. Kinderen leren dat taal ingezet kan worden om hun eigen gedachten, gevoelens en ervaringen te ordenen. Dit is in essentie niet communicatief bedoeld, want het heeft voornamelijk een persoonlijke insteek. Kinderen in de fase van 'beginnende geletterdheid' schrijven vaak op de conceptualiserende manier. Losse ideeën en gedachten worden uitgewerkt en op papier gezet. Ten slotte wordt de expressieve functie beschreven. Deze functie wordt gebruikt om te experimenteren met taal, gevoelens te uiten of iets te zeggen dat anderen nog niet eerder zo gezegd hebben (Huizenga en Robbe, 2013). In dit proces kan taal een middel zijn om te communiceren, maar ook een manier om gedachten te verwoorden op een manier die specifiek bij jou past.

## 2.2.5 Schrijfstrategieën

Naast het gebruik van verschillende taalfuncties leert een kind ook schrijfstrategieën inzetten. Wanneer een kind in groep 4 begint met stelonderwijs is zijn mondelinge taalvaardigheid al behoorlijk ontwikkeld. Ze kunnen een verhaal (na)vertellen of hun eigen ervaringen beschrijven. Daarnaast kan het kind verschillende strategieën inzetten. Een strategie is een bepaalde aanpak die iemand hanteert om zijn doel te bereiken en levert altijd een bepaald product op (Huizenga en Robbe, 2013). Toch zijn Huizenga en Robbe (2013) van mening dat het schrijven van een kind vooral praten op papier is. Dit wordt ook wel vertellend schrijven genoemd. Als de leerkracht een schrijfo opdracht bespreekt, gaan de kinderen bijna direct aan de slag. Ze schrijven het verhaal in één keer op en leveren het in zonder eventuele verbeteringen of veranderingen aan te brengen. Vertellend schrijven is daarom een strategie waarbij een kind weergeeft wat het al weet over een bepaald onderwerp. Het is geen proces van breed oriënteren, plannen, informatie zoeken en de schrijfdoelen in de gaten houden. De structuur van het verhaal wordt vaak alleen beïnvloed door de gebeurtenissen die beschreven worden.

Vertellend schrijven is volgens Huizenga en Robbe (2013) een redelijk efficiënte strategie die kinderen in groep 4, 5 en 6 van de basisschool gebruiken. Dat neemt niet weg dat het kind toch tegen problemen aan kan lopen tijdens het schrijven. Het eerste probleem is het feit dat kinderen een gesprekspartner missen aan wie ze hun verhaal kunnen vertellen. Praten op papier blijkt een stuk ingewikkelder te zijn wanneer er geen realistisch gesprek wordt gevoerd. Daardoor moet het kind leren om zelf structuur aan te brengen in zijn verhaal. Maar doordat het kind vrijwel direct een definitieve versie van de tekst schrijft, hebben de verbeteringen die gemaakt worden alleen betrekking op spelling, interpunctie en woordkeus. Aandacht voor de structuur en opbouw van de tekst is er nauwelijks. Daarnaast verliest de vertellende strategie zijn kracht wanneer er geschreven moet worden over een ingewikkeld onderwerp waar het kind niet veel vanaf weet. Daardoor heeft het kind niet genoeg aan zijn eigen kennis en moet er verdiepende informatie gezocht worden.

Wanneer een kind bij een ingewikkeld onderwerp niet meer voldoende heeft aan zijn eigen ervaringen komt er een volgende strategie aan bod, namelijk het denkend schrijven. Schrijven kan volgens Huizenga en Robbe (2013) gezien worden als het oplossen van een probleem. Daar komen veel cognitieve processen bij kijken. Denkend schrijven is een manier om grip te krijgen op het onderwerp of de informatie die je moet gebruiken. Het doel van de schrijfopdracht wordt daarom ook als uitgangspunt genomen. Kenmerkend voor deze strategie is dat de schrijfopdracht eerst geanalyseerd en in stukken verdeeld wordt om een overzicht te krijgen van de verschillende 'problemen' die opgelost moeten worden. Vervolgens wordt de voorkennis over het onderwerp opgehaald. Het kind verzamelt ideeën en denkt na over de structuur, het doel en het publiek. In tegenstelling tot het vertellend schrijven worden er bij het denkend schrijven constant wijzigingen, aanvullingen en verbeteringen in de tekst aangebracht tijdens het schrijven. Bijvoorbeeld over het taalgebruik, de interpunctie of de structuur van de tekst. Door het analyserende en planmatige kenmerk van het denkend schrijven is dit een strategie die vooral gebruikt wordt door ervaren schrijvers. Een onervaren schrijver versimpelt namelijk het probleem om de opdracht te kunnen uitvoeren. Pas in groep 7 en 8 zijn kinderen in hun cognitieve ontwikkeling zo ver dat ze deze strategie effectief kunnen gebruiken (Huizenga en Robbe, 2013). Het is echter niet zo dat vertellend- en denkend schrijven los van elkaar staan. Ze kunnen elkaar ook afwisselen of overlappen. Ook is het afhankelijk van het publiek en de tekstsoort. Kinderen op de basisschool passen vertellend schrijven in het algemeen vaak toe. Wanneer een kind veel schrijfervaring opdoet zal het beide strategieën gaan inzetten.

### **2.2.6 Leerkrachtvaardigheden**

Uit onderzoek blijkt dat de leerkracht ertoe doet in het schrijfproces (Besselink & Brouwer, 2013). Hij is de schakel voor kwaliteitsverbetering bij het stellen in het basisonderwijs. Volgens Krijnsen (2013) bereiken leraren die zich vooral richten op de communicatieve aspecten van teksten betere resultaten dan leraren die vooral aandacht besteden aan vorm en inhoud. Hulp krijgen, schrijven met focus en gerichte feedback ontvangen heeft een positief effect op de schrijfvaardigheid van kinderen. Toch krijgen leerlingen vaak kunstmatige oefeningen en wordt er geen betekenisvolle en functionele schrijfsituatie gecreëerd. Wanneer leerlingen een schrijftaak 'voor het echie' moeten maken en daadwerkelijk de tekst moeten publiceren, zijn ze veel gemotiveerder (Berends, 2010). Het schrijven voor een publiek is dus essentieel voor dit proces. De kernfunctie van taal is namelijk het communiceren van inhoud. Of te wel, je schrijft om gelezen te worden. Technische taalaspecten als leesteknik, spelling en grammatica zijn niet onbelangrijk, maar wel ondergeschikt aan deze kernfunctie (Van Norden, 2013). Wanneer uitgegaan wordt van deze kernfunctie zouden teksten en gesprekken het centrum van taalonderwijs moeten zijn. De inzet van het communicatieve aspect, zoals het bespreken van een tekst, zorgt ervoor dat kinderen betekenis kunnen geven aan de opdracht.

Om de tekstbespreking zinvol te maken moet een leerkracht echter goed weten waar hij op uit is, keuzes maken in de gespreksonderwerpen en de interactie doelgericht sturen (Van Norden, 2014). Het klassikaal bespreken van een tekst vormt een cruciaal onderdeel binnen het schrijfproces in een groep, omdat kinderen van alle niveaus verwoorden hoe ze schrijfproblemen oplossen (Van Norden, 2014). Differentiatie is daarbij vaak niet nodig, mits de schrijflessen zo zijn opgebouwd dat alle kinderen opstapjes hebben om op hun eigen niveau te gaan schrijven. Differentiatie vindt vooral plaats in de manier waarop een kind begeleid wordt in de schrijffase. De leerkracht kan zwakke schrijvers ondersteunen door hun ervaringen eerst mondeling te verwoorden. Sterke schrijvers kunnen volgens Van Norden (2014) hun ervaringstekst verrijken. Bijvoorbeeld door het invoegen van dialogen, gedetailleerd beschrijven van een plek of de verhaalstructuur opnieuw indelen: oriëntatie > problemen > oplossing. Uit onderzoek blijkt het van groot belang te zijn om bij

het bespreken van een tekst duidelijke, gerichte instructies te geven, liefst mondeling en schriftelijk (Hoogeveen, 2012). Op deze manier worden teksten effectief verbeterd. Een andere factor die medebepalend is voor een goede schrijfontwikkeling is de mate waarin de leerkracht peerfeedbackactiviteiten in weet te bouwen tijdens het schrijfproces (Hoogeveen, 2012). Het aanbieden voor een moment voor peerresponse wordt als een belangrijke verdieping gezien. Ook het Expertisecentrum Nederlands beschrijft dat goed taalonderwijs gericht is op interactie en gebaseerd is op drie pijlers: sociaal leren, betekenisvol leren en strategisch leren. Bij een effectieve aanpak besteedt de leerkracht dus aandacht aan de oriëntatie van het schrijfonderwerp, de belevingswereld van kinderen, schrijfstrategieën en het onderling bespreken van teksten waar schrijftips bij worden geformuleerd.

Wanneer leraren geschreven teksten van kinderen beoordelen is het belangrijk om te letten op een aantal vooraf opgestelde criteria. In die criteria wordt ook het belang van taalverzorgingsaspecten, zoals spelling en interpunctie, beschreven (Van Norden, 2014). In groep 5 tot en met 8 gaat een leerkracht specifiek in op het schrijven in verschillende genres. Om kinderen functioneel te leren schrijven kan de leerkracht volgens Van Norden (2014) werken met de volgende didactische aanpakken:

- Maak altijd het doel van de tekst duidelijk;
- Laat voorbeelden zien van teksten met een bepaald genre en beschrijf hoe het doel daarin naar voren komt;
- Bied genrekenmerken altijd aan in samenhang met de betekenisvolle inhoud van de tekst, dus geen losse schrijfschema's uitdelen;
- Schrijf regelmatig een (deel van een) tekst in een bepaald genre op het bord samen met de groep als oefening en voorbeeld;
- Geef schrijfoopdrachten die de focus hebben op een of meer hoofdkenmerken van het genre;
- Bespreek de gemaakte teksten van kinderen over de manier waarop zij de hoofdkenmerken van het genre hebben verwerkt.

Schrijven is dus een vaardigheid die je kunt leren, maar omdat er zoveel cognitieve processen op hetzelfde moment gebruikt worden, kan de schrijver soms het overzicht verliezen. Dit is een gevolg van 'cognitive overload' (Rijlaatsdam e.a., 2011). Vanwege de complexiteit die bij het schrijven van teksten komt kijken haken met name de zwakkere leerlingen af en boeken geen vooruitgang. Voor deze groep is het belangrijk dat ze mee gaan in een voor hen zelf interessant denkproces (Van Norden, 2013). Dit denkproces komt op gang wanneer een kind werkt aan een onderwerp binnen zijn belevingswereld. Daarbij kan onder andere gedacht worden aan een schrijfoopdracht over een van de zaakvakken. Hieronder valt geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, godsdienst en levensbeschouwing. Juist doordat het kind zijn eerder geleerde kennis effectief kan inzetten bij de schrijfoopdracht, verhoogt dit de motivatie en de interesse in het onderwerp. Daarnaast kan een interessante inhoud ook gevonden worden in de (kinder)literatuur en de kunsten.

### **2.2.7 Opbouw van de stelles**

Schrijfonderwijs is procesgericht en wordt in verschillende fasen doorlopen. Er zijn verschillende modellen ontwikkeld om de fasen van het schrijfproces te doorlopen. In elk model zijn er drie hoofdprocessen die centraal staan. Namelijk plannen, schrijven en reviseren (Hayes & Flower, 1980; Rijlaarsdam, 2005). Om grip te krijgen op de didactiek en aandachtspunten die bij het stellen komen kijken hebben Kouwenberg en Hoogeveen (2007) een didactisch model beschreven dat het schrijfproces in vijf fasen verdeelt. Het vijffasenmodel zorgt ervoor dat leerkrachten houvast en inzicht hebben in het stelonderwijs. Doordat leerlingen gestructureerd werken in het vijffasenmodel krijgen ze meer grip op hun schrijfvaardigheid. Hierdoor wordt het schrijfplezier verhoogd en dat verbetert de kwaliteit van de schrijffles en de schrijfproducten (Graham & Perin, 2007). Het model

heeft een logische opbouw en is voornamelijk gericht op het aanbieden van structuur in het schrijfonderwijs, maar het is belangrijk om te weten dat het schrijfproces geen vaste volgorde heeft. Daarnaast moet het altijd afgestemd moet worden op de onderwijsbehoefte van de groep. De leerkracht moet zich echter wel realiseren dat hij in elke fase een instructierol kan hebben als daar behoefte aan is (Veenstra & Sinkeldam, 2017).

#### Fase 1: Oriëntatie op de schrijfoopdracht (oriëntatiefase)

In de eerste fase staat het onderwerp centraal. Deze fase is cruciaal, omdat hier ideeën ontstaan waardoor de leerling gemotiveerd raakt (Veenstra & Sinkeldam, 2017). Het doel van deze fase is enthousiasmeren, motiveren, kennis vergroten en ideeën stimuleren. De leerlingen oriënteren zich daarbij op het doel, publiek en de tekstsoort (Huizenga & Robbe, 2013). In de praktijk valt op dat leerkrachten een ‘breed’ onderwerp kiezen waar leerlingen over gaan schrijven. Door de geringe ondersteuning weten leerlingen echter vaak niet waar of hoe ze moeten starten met schrijven. Deze fase biedt ondersteuning aan dit proces door leerlingen te begeleiden in de oriëntatie op de schrijfoopdracht. Het inzetten van een mindmap, een betekenisvol voorwerp of een coöperatieve werkvorm zorgt ervoor dat leerlingen samen gerichte vragen ontdekken over het onderwerp. De opgedane kennis en ideeën uit de oriëntatiefase kunnen door leerlingen worden opgeschreven in een schrijfplan waar ze hun gedachten ordenen op papier.

#### Fase 2: De schrijfoopdracht (opdrachtfase)

In de tweede fase komt kennis over het doel, publiek en tekstsoort expliciet aan de orde in de vorm van de opdrachtbeschrijving. Of te wel, het verzamelen, selecteren en ordenen van inhoud (Huizenga & Robbe, 2013). Het is in deze fase belangrijk om als leerkracht helder te zijn in je verwachtingen ten aanzien van het eindproduct (Veenstra & Sinkeldam, 2017). Geef als eerste aan wat de leerlingen gaan doen. Daarmee wordt de taak en genre bedoeld. Geef vervolgens aan wat de leerlingen gaan leren. Dus welke vaardigheden er door het schrijven bereikt moeten worden.

#### Fase 3: Het schrijven (schrijffase)

Tijdens deze fase zijn de leerlingen bezig met structureren en formuleren van hun tekst (Huizenga & Robbe, 2013). Ze schrijven hun tekst en de leerkracht biedt hulp waar nodig. Bijvoorbeeld door het houden van een kort instructiemoment, ondersteuning bieden tijdens het denkwerk of helpen met het formuleren van zinnen. Door kinderen in deze fase te laten samenwerken hebben ze steun aan elkaar om gedachten en ideeën om te zetten naar woorden en zinnen (Veenstra & Sinkeldam, 2017).

#### Fase 4: Het bespreken en herschrijven (revisiefase)

Na fase 3 is de eerste versie van de tekst af. Vervolgens gaan kinderen de tekst bespreken op basis van taak, tekststructuur en doel. Dit wordt ook wel reviseren genoemd (Huizenga & Robbe, 2013). Tekstbespreking is een belangrijk onderdeel van deze fase. Dit kan klassikaal georganiseerd worden of in samenwerking met andere leerlingen. Daarbij is het van belang dat leerlingen bepaalde aandachtspunten mee krijgen om tijdens het reviseren op te letten (Veenstra & Sinkeldam, 2017). Deze punten kunnen na afloop gebruikt worden om de tekst te verbeteren en herschrijven.

#### Fase 5: Het verzorgen en publiceren (publicatiefase)

In de laatste schrijffase staat de verzorging van de tekst centraal (Veenstra & Sinkeldam, 2017). Er wordt aandacht besteed aan de lay-out, een duidelijke indeling in paragrafen, het gebruik van illustraties, lettertypes of de netheid van het handschrift. Het hebben van een duidelijke indeling valt echter niet alleen onder de opmaak, het heeft ook alles te maken met het structureren van de tekst (Huizenga & Robbe, 2013). Sommige vaardigheden van het stellen worden dus herhaald in de verschillende fasen. Er kan instructie gegeven worden met het oog op lay-out, spelling, interpunctie

of genre kenmerken. Het eindresultaat van deze fase is dat leerlingen de definitieve versie van hun tekst schrijven en publiceren. Publiceren wordt in deze context breed opgevat. Enkele voorbeelden zijn het ophangen aan de muur, voorlezen aan de klas, plaatsen in de schoolkrant of publiceren op de schoolwebsite. Vervolgens geeft de leerkracht zijn beoordeling en feedback op het eindproduct op basis van de vooraf opgestelde criteria.

Een les volgens het vijfphasenmodel vraagt over het algemeen om meerdere schrijfmomenten (Korstanje, 2012). Leraren bepalen zelf hoeveel moment zij inzetten maar moeten leerlingen wel de tijd geven om verschillende versies te schrijven, herschrijven en verbeteren. Het is aan te raden om in elk geval twee verschillende schrijfmomenten dicht bij elkaar te plannen. Dit verhoogt de betrokkenheid en de motivatie van zowel de leerlingen als de leraar (Korstanje, 2012).

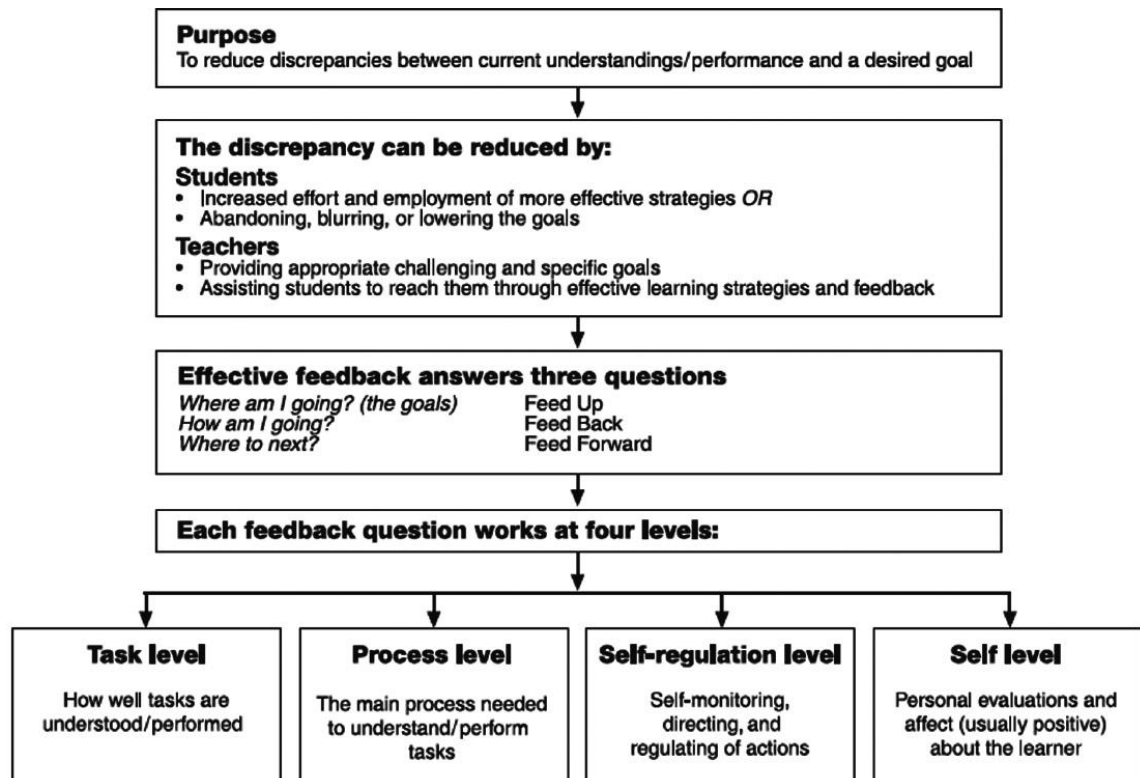
### **2.2.8 Vormen van feedback**

Schrijven is een sociaal proces: je leert ervan als een ander je tekst leest, je leert ervan om met een ander over een tekst te praten en je leert van samen formuleren (Van Norden, 2014). Het geven en krijgen van feedback is daarom ook een belangrijk onderdeel bij het bespreken van een tekst. Feedback kan volgens Mayer en Alexander (2017) inzicht geven in het leerproces van kinderen. En werkt het meest effectief wanneer de kinderen feedback moeten geven over onderdelen die net in- of net buiten hun zone van naaste ontwikkeling liggen. Er zijn verschillende vormen van effectieve feedback te onderscheiden volgens Hattie en Timperley (2011; 2007).

Ten eerste kan feedback gaan over het doel wat nagestreefd wordt. Daarbij wordt besproken welke eisen er bij de taak of het product wat behaald moet worden horen. Ook het beoordelen van een opdracht op basis van het aantal fouten valt hieronder. Dit feedbackniveau wordt ‘feed-up’ genoemd. Er wordt verteld waar de leerlingen aan gaan werken en waarom dat belangrijk is. Dit kan bijvoorbeeld individueel op taakniveau besproken worden, maar ook klassikaal. Door feed-up weten leerlingen waar ze naartoe werken en wat er van hen verwacht wordt.

Ten tweede wordt ‘feedback’ beschreven. Deze vorm van reflectie is gericht op het (leer)proces wat een leerling heeft doorlopen bij het voltooien van een taak. Samen met de leerling wordt er gereflecteerd over de aanpak, verwerking en inzet. Daarbij wordt er besproken wat goed ging en wat eventueel beter kan. Deze vorm wordt het meest toegepast in het basisonderwijs. De focus ligt op het bespreken van de verwerkte informatie om de taak beter te begrijpen. Hierdoor krijgt het kind zicht op zijn leerproces (Hattie & Timperley, 2011).

Feed-forward is de volgende vorm van effectieve feedback en is gericht op groeimogelijkheden in de toekomst. De leerling reflecteert op het werkproces, maar kijkt daarna vooruit. Feed-forward is gericht op het zelfreguleringsniveau van kinderen (Hattie & Timperley, 2011). Hieronder valt het verbeteren van het zelf evaluerende vermogen van een kind om de taak verder uit te voeren. Deze vorm van feedback kan grote invloed hebben op de zelfeffectiviteit, zelfregulerende vermogen en het zelfvertrouwen van leerlingen. Dit omdat kinderen leren werken vanuit de basis die ze al geleerd hebben. Door deze basis uit te breiden zal het kind leren vertrouwen op zijn eigen kennis en kunnen ten opzichte van de taak. Feed-forward is doelgericht, dit geeft leerlingen houvast en een duidelijke richting om aan te werken. Door te bespreken wat de leerling nodig heeft en naar verschillende mogelijkheden te kijken hoe hij dat aan kan pakken wordt de taakvaardigheid vergroot. De leerling leert zijn strategieën (her)kennen en staat open om deze te verbeteren of aan te passen. Feed-forward is gericht op wat het kind wil leren. Hierbij moet er dus sprake zijn van intrinsieke motivatie. Daardoor is het samen praten over het leerproces betekenisvoller en stimulerend voor het kind en vraagt een hoge mate van eigenaarschap. Ten vierde kan feedback persoonlijk van aard zijn. Hierbij heeft het vaak weinig te maken met de taak die uitgevoerd moet worden. De leerkracht geeft de student bijvoorbeeld een compliment over zijn gedrag of zijn talent ten opzichte van de taak.



Figuur 2: Een feedbackmodel om het leren te verbeteren volgens Hattie en Timperley (2007, p. 87).

Samengevat is er onderscheid te maken tussen feedback over de taak, de verwerking van de taak, de zelfregulering en over de persoon. Dit is te zien in figuur 2. De laatste vorm van feedback is het minst effectief als het gaat om het leerproces (Hattie & Timperley, 2011). Feedback gericht op het proces en op het niveau van zelfregulering hebben het meeste effect als er gewerkt wordt aan diepe verwerking en het beheersen van de taak. Feedback gericht op het product is krachtig wanneer de taakinformatie gebruikt kan worden voor het verbeteren van de strategieverwerking of het verbeteren van de zelfregulering. Deze vormen van feedback zijn het meest effectief wanneer ze in combinatie met elkaar worden ingezet. Daarbij moet er worden ingespeeld op het proces en het niveau van zelfregulerend leren. Dit wordt gedaan door het voeren van een open dialoog over de manier waarop de leerling leert, maar niet op een corrigerende manier. Centraal staan de aanpak en inzet van de leerling, niet de taakuitkomst. Op deze manier leert het kind stap voor stap effectief reflecteren op zijn werkhouding. Peerfeedback kan hierbij worden ingezet.

### 2.2.9 Peerfeedback

Peerfeedback is volgens Lui en Carless (2006) een specifieke vorm van feedback waar leerlingen met elkaar in dialoog gaan aan de hand van gedetailleerd commentaar over elkaars werk, gedrag of prestaties. Dit wordt gedaan op basis van vooraf vaststaande beoordelingscriteria. De focus ligt bij peerfeedback niet op het eindresultaat of de scores, maar juist op de onderlinge dialoog die leidt tot beter leren. Volgens van Bakel (2016) draagt het uitsluitend ontvangen van peerfeedback niet bij aan de ontwikkeling van kwaliteitsbegrip. Maar het geven én ontvangen van peerfeedback wel. Het gaat om de combinatie die kinderen leren maken tussen het verwoorden van feedback op een tekst van iemand anders en het ontvangen van commentaar op hun zelf geschreven werk. Juist het proces wat komt kijken bij het geven van deze vorm van feedback is erg waardevol en leerzaam. Het verwoorden, geven en ontvangen van feedback heeft te maken met de communicatieve vaardigheden van kinderen. Het op een positieve manier overbrengen of ontvangen van kritische opmerkingen en complimenten kan best lastig zijn voor kinderen en volwassenen (Nijhof, 2017). Daarom is het waardevol om hier al mee te oefenen op de basisschool.

Ook Huizenga (2004) beschrijft de meerwaarde van het systematisch reflecteren met kinderen op teksten. Hij maakt onderscheid tussen twee vormen van begeleiding. De eerste is hulp tijdens het schrijven. Door te praten over de tekst en vragen te stellen aan de schrijver help je hem op weg. De dialoog is hierin belangrijk. Omdat de mondelinge verwoording volgens Huizenga (2004) vaak al de oplossing voor schrijfproblemen biedt. De tweede manier is het bespreken en herschrijven van de tekst. Dit wordt gezien als de belangrijkste fase in het proces van het leren schrijven. De teksten worden besproken en kinderen ervaren volgens Huizenga (2004) dat een tekst in interactie met anderen tot stand komt, dat een tekst nooit per definitie goed of fout is, maar dat er altijd aan kan worden gesleuteld.

Peerfeedback zorgt er niet alleen voor dat kinderen actief betrokken worden bij hun eigen leerproces en bij dat van anderen, maar ook bij de beoordeling daarvan (Roehling, 2018). De feedback wordt altijd gegeven binnen een bepaalde interactie zoals een dialoog of een discussie. Hierbij ontvangen leerlingen formatieve feedback van elkaar of van de docent. Dit houdt in dat leerlingen inzicht krijgen in hun sterke en zwakke punten om hun leerproces te verbeteren. Deze kennis wordt later ingezet bij het verbeteren en herschrijven van de gemaakte tekst.

De inzet van peerfeedback is procesgericht. Dat houdt in dat er niet gekeken wordt naar de uiteindelijke tekst die tot stand komt, maar vooral naar de manier waarop leerlingen deze tekst schrijven. Je kunt hierbij denken aan de inzet van schrijfstrategieën, de motivatie van het kind, de manier waarop de inhoud verwerkt wordt en het afstemmen van taalgebruik op het einddoel. Het doel van procesgericht onderwijs is om leerlingen te helpen om hun schrijfproces tijdens de verschillende fasen (plannen, formuleren, reviseren) te reguleren (Hoogeveen, 2010). Dat houdt in dat ze moeten leren om door de ogen van de lezer naar hun geschreven tekst te kijken. Op deze manier kunnen ze bepalen of ze voldoen aan het vooraf gestelde doel en publiek. De kern van schrijven met peerresponse is dat leerlingen, procesgericht, elkaar helpen bij de verschillende fasen van het schrijfproces. Dit doen ze door, in groepjes of duo's, doelgerichte feedback te geven op elkaars teksten.

### **2.2.10 Meerwaarde peerfeedback**

Het verbeteren van de reflecterende vaardigheden van kinderen als gevolg dat het niveau van schrijven omhoog gaat. Hierdoor krijgen kinderen een beter beeld van hun mogelijkheden en vooruitgang bij het schrijven van teksten. Feedback kan namelijk inzicht geven in het leerproces van kinderen en werkt het meest effectief wanneer de kinderen feedback moeten geven over onderdelen die net in- of net buiten hun zone van naaste ontwikkeling liggen (Mayer & Alexander, 2017). Daarnaast oefenen kinderen hun mondelinge taalvaardigheden en leren ze kritisch kijken naar schrijfp opdrachten. Dit zorgt ervoor dat leerlingen actief betrokken zijn bij de opdracht en de focus leren leggen op het leerproces in plaats van het eindproduct.

Het doel van opvoeding en onderwijs is volgens Houben en van Esch (2017) dat kinderen de wereld om hen heen leren begrijpen, daar zelfbewust en onderzoekend in staan en ontdekken waar hun talenten en mogelijkheden liggen – in verbondenheid met de ander. Volgens Greven (2010) vraagt dit echter een hoge mate van inzet, zelfsturing en zelfreflectie van kinderen. Het ontwikkelen van zelfregulatie wordt dus steeds belangrijker in het onderwijs. Zelfregulatie komt volgens Keeman (2013) tot stand op basis van leerervaringen waarbij interactie met andere kinderen en volwassenen een belangrijke rol kan spelen.

Volgens Hoogeveen (2010) zorgt het schrijven met peerresponse voor verschillende positieve ontwikkelingen tijdens de schrijfvaardigheid van kinderen:

- Doordat leerlingen commentaar krijgen op hun tekst, verhoogt de motivatie om op school te gaan schrijven.

- Leerlingen reflecteren over hun schrijfproces. Hierdoor krijgen ze meer kennis over hun schrijfproces (metacognitieve kennis).
- Leerlingen leren hun schrijfgedrag te sturen (zelfregulatie).
- Het stimuleert de ontwikkeling van taal waarmee leerlingen over teksten praten (metataal).
- Leerlingen verwerven meer genrekennis (kennis van kenmerken van verschillende tekstsoorten).

Er is nog een meerwaarde met betrekking tot de rol van de leerkracht. Bij peerfeedback geven de leerlingen namelijk commentaar op elkaars teksten. Hierdoor wordt schrijfonderwijs minder arbeidsintensief. De leerkracht hoeft niet meer alle teksten te beoordelen en door te lezen, want de leerlingen geven elkaar al gerichte feedback. Hierdoor ontstaat er tijd voor gerichte vragen van kinderen en het verbeteren van schrijfonderwijs.

Bovendien stimuleert peerfeedback de interactie en samenwerking tussen kinderen. Ze denken samen na over de opdracht, bespreken ideeën, bedenken verschillende oplossingen en wisselen hun kennis uit. Ook uit internationaal onderzoek komt het schrijven met peerresponse als een effectieve aanpak naar voren. Leerlingen die samenwerken tijdens de schrijfles hebben een positievere houding ten aanzien van het schrijven, hebben meer motivatie en gebruiken meer metataal dan leerlingen die zelfstandig werken aan hun schrijfoopdrachten (Hoogeveen & Van Gelderen, 2013).

Ondanks de positieve invloed die peerresponse blijkt te hebben worden er ook problemen gerapporteerd (Hoogeveen e.a. 2004). Het is namelijk belangrijk dat leerlingen weten wat waardevolle feedback precies is. Vooral de kwaliteit van de feedback blijkt namelijk van invloed te zijn op het leereffect (Topping, 2007). Het commentaar van leerlingen tijdens het bespreken van de tekst blijkt echter erg globaal te zijn. Het is vooral gericht op de tekstverzorging of op tekstproductie. Hier wordt spelling, interpunctie en hoeveelheid mee bedoeld. Deze vorm van oppervlakkig commentaar helpt leerlingen nauwelijks verder in hun schrijfontwikkeling. Het is dus niet voldoende wanneer leerlingen globaal een tekst met elkaar bespreken en daar commentaar op geven. Er is een aanvullende en bijpassende instructie nodig. Op deze manier wordt tekstbegrip effectief en leren leerlingen veelzijdig tekst commentaar te geven. Peerresponse is dus geen opzichzelfstaande oplossing. Het is een hulpmiddel dat gepaard gaat met een instructie van de leerkracht over schrijfstrategieën, een aantal aanwijzingen om de tekstbespreking te reguleren en waar nodig een instructie over genrekennis.

### **2.2.11 Het begeleiden van peerfeedback**

Op de basisschool wordt vaak al gewerkt met het geven van onderlinge tips en tops. Dit houdt in dat leerlingen verbeterpunten benoemen en complimenten geven aan elkaar. Dit kan een beginpunt zijn om te starten met peerfeedback. Bij het bespreken van deze tips en tops zal duidelijk worden dat er verschillende manieren van feedback zijn (Nijhof, 2017). Kinderen geven commentaar op het eindresultaat van medeleerlingen en op de manier waarop ze gewerkt hebben (feedback), maar kunnen ook op basis van vooraf gestelde criteria reageren op het gemaakte werk (feedforward) (Hattie & Timperley, 2007). Daarbij is het nodig dat de leerkracht de kinderen helpt om onderscheid te maken tussen effectieve feedback en ineffectieve feedback.

De docent moet de interactie tussen de leerlingen in de gaten houden en zorgen dat de rolverdeling van het geven en ontvangen van feedback afwisselt. Door vooraf de feedbackcriteria te bespreken kan peerfeedback de focus leggen op kwaliteitsaspecten van een opdracht en bijdragen aan de begripsvorming (Dochy, Segers, & Sluijsmans, 1999; Topping, 2009). Vooral zwakke leerlingen profiteren van peerfeedback (Rieber, 2006).

## 2.3 Conclusie literatuurstudie

Bijna alle taalvaardigheden komen samen bij het schrijven van een tekst. In tegenstelling tot spreekvaardigheid is bij schrijfvaardigheid instructie, begeleiding en oefening nodig. Tussen het vierde en twaalfde levensjaar van kinderen kunnen zij zich ontwikkelen tot een vaardige en kritische schrijver. In groep 6 gaan kinderen stapsgewijs teksten schrijven over niet-ervaringsonderwerpen (Van Norden, 2014). De overgang van vertellend naar zakelijk schrijven wordt in de bovenbouwgroepen expliciet nagestreefd. Dat betekent dat er meer instructie voorafgaand aan het schrijven en meer tekstrevisie aan de hand van genrekenmerken nodig is (Van Norden, 2014). Het gezamenlijk bespreken van tekstdoelen is een belangrijke didactische strategie (Van Norden, 2014). Het denkproces is hierin van belang, want kinderen kunnen veel gericht leren over hoe en waarom je een tekst schrijft in sociale samenhang (Martin & Rose, 2008). In groep 7 en 8 is het metacognitieve vermogen van kinderen verbeterd, waardoor leerlingen expliciet kunnen werken met het benoemen van genrekenmerken, genres verder uit diepen en schrijven over zaakvakinhouden (Van Norden, 2014).

Om grip te krijgen op de didactiek en aandachtspunten die bij het stellen komen kijken hebben Kouwenberg & Hoogeveen (2007) een didactisch model beschreven dat het schrijfproces in vijf fasen verdeelt: oriëntatiefase, opdrachtphase, schrijffase, revisiefase en de publicatiefase. Een les volgens het vijfphasenmodel vraagt over het algemeen om meerdere schrijfmomenten (Korstanje, 2012). Differentiatie is vaak niet nodig, mits de schrijflessen zo zijn opgebouwd dat alle kinderen opstapjes hebben om op hun eigen niveau te gaan schrijven. Differentiatie vindt vooral plaats in de manier waarop een kind begeleid wordt in de schrijffase. Uit onderzoek blijkt dat de leerkracht ertoe doet in het schrijfproces (Besselink & Brouwer, 2013). Hij is de schakel voor kwaliteitsverbetering bij het stellen in het basisonderwijs. Bij een effectieve aanpak besteedt de leerkracht aandacht aan de oriëntatie van het schrijfonderwerp, de beleavingswereld van kinderen, schrijfstrategieën en het geven van schrijftips. Het aanbieden voor een moment voor peerfeedback wordt als een belangrijke verdieping gezien.

Schrijven is een sociaal proces (Van Norden, 2014). Het geven en krijgen van feedback is daarom een belangrijk onderdeel bij het bespreken van een tekst. Peerfeedback is volgens Lui en Carless (2006) een specifieke vorm van feedback waar leerlingen met elkaar in dialoog gaan aan de hand van gedetailleerd commentaar over elkaars werk, gedrag of prestaties. Dit wordt gedaan op basis van vooraf vaststaande beoordelingscriteria. De focus ligt bij peerfeedback niet op het eindresultaat, maar juist op de onderlinge dialoog. Feedback kan volgens Mayer en Alexander (2017) inzicht geven in het leerproces van kinderen. Er zijn verschillende vormen van effectieve feedback te onderscheiden volgens Hattie en Timperley (2011; 2007). Samengevat is er onderscheid te maken tussen feedback over de taak, de verwerking van de taak, zelfregulering en over de persoon. Deze vormen van feedback zijn het meest effectief wanneer ze in combinatie met elkaar worden ingezet.

Ook Huizenga (2004) beschrijft de meerwaarde van het systematisch reflecteren met kinderen op teksten. Hij maakt onderscheid tussen twee vormen van begeleiding. De eerste is hulp tijdens het schrijven. Door te praten over de tekst en vragen te stellen helpen kinderen elkaar op weg. De dialoog is hierin belangrijk, want de mondelinge verwoording biedt vaak al de oplossing voor eventuele schrijfproblemen (Huizenga, 2004). De tweede manier is het bespreken en herschrijven van de tekst. Dit wordt gezien als de belangrijkste fase in het proces van het leren schrijven. De teksten worden besproken en kinderen ervaren volgens Huizenga (2004) dat een tekst in interactie met anderen tot stand komt.

### **3. Vooronderzoek**

In het vooronderzoek worden deelvragen beantwoord die gericht zijn op het verkrijgen van contextkennis. Dit onderzoek richt zich op de leerkrachten en leerlingen van Kindcentrum Immanuël. De volgende deelvragen komen aan bod:

- Wat is de huidige stand van zaken bij de leerkrachten, met betrekking tot peerfeedback in het stelonderwijs?
  - Hun kennis over de definitie van peerfeedback tijdens de stelles;
  - Hun vaardigheden met betrekking tot de inzet van peerfeedback tijdens de stelles;
  - Hun attitude ten opzichte van de meerwaarde en gebruik van peerfeedback tijdens de stelles?
- Wat is de huidige stand van zaken bij leerlingen uit groep 6, 7 en 8, met betrekking tot peerfeedback in het stelonderwijs?
  - Hun kennis over (peer)feedback tijdens de stelles;
  - Hun vaardigheden over het toepassen van (peer)feedback;
  - Hun attitude ten opzichte van de manier waarop de stellessen worden gegeven?

De beginsituatie van de leerkracht en leerling wordt in kaart gebracht in het vooronderzoek. Er is een koppeling gemaakt tussen de literatuurstudie en de onderwijspraktijk bij het ontwerp van de methodes. De verschillende methodes die zijn gebruikt worden beschreven in paragraaf 3.1. De resultaten worden vervolgens gepresenteerd in paragraaf 3.2. Ten slotte wordt er een conclusie getrokken die te lezen is in paragraaf 3.3.

#### **3.1 Methode vooronderzoek**

Er zijn verschillende onderzoeksinstrumenten ontworpen en toegepast om de bovenstaande contextvragen te beantwoorden. De instrumenten worden zowel op leerkracht- als op leerlingniveau afgenomen. Dit wordt gedaan om tot een algemene nulmeting te komen. Als eerste worden de leerkrachten van de midden- en bovenbouwgroepen bevraagd door middel van een gestructureerde gesloten vragenlijst met stellingen. Ook bij de leerlingen van groep 6, 7 en 8 wordt een gestructureerde gesloten vragenlijst met beschreven stellingen afgenomen. De vragen zijn gericht op de kennis, attitude en vaardigheden ten opzichte van het schrijven van verhalende teksten en peerfeedback. Vervolgens wordt er een semigestructureerd interview gehouden met de bovenbouwleerkracht. Daarin worden de bevindingen uit de vragenlijst van de leerlingen besproken. Uit elke groep worden daarna drie leerlingen geselecteerd. Deze leerlingen staan representatief voor de hele klas. Met de leerlingen wordt per groep een semigestructureerd interview gehouden. In dit interview worden de leerlingen gevraagd om feedback te geven aan elkaar, zodat er gekeken kan worden op wat voor manier dit aan het einde van het onderzoek wellicht veranderd is. Daarnaast is de stelles twee keer geobserveerd op basis van criteria vanuit de literatuur. Ten slotte zijn er uit elke groep twee geschreven verhalen besproken met de bovenbouwleerkracht om zicht te krijgen op het schrijfniveau van de kinderen.

##### **3.1.1 Gestructureerde vragenlijst leerkrachten midden- en bovenbouw**

Om inzicht te krijgen in de kennis, vaardigheden en attitude van de leerkrachten over schrijfonderwijs een peerfeedback is er gekozen om een gestructureerde vragenlijst af te nemen (zie bijlage E.1). Een voordeel van een sterke structurering is dat de data gemakkelijk geanalyseerd kan worden (Van der Donk & van Lanen, 2012). Er is gekozen om de vragenlijst af te nemen bij de leerkrachten van groep 3, 4, 5 en groep 6, 7, 8. Op deze manier ontstaat er een breed perspectief over het aanbod van stelonderwijs op Kindcentrum Immanuël. Er is gekozen voor gesloten vragen

en één open vraag. Er is voor een open vraag gekozen om de leerkrachten te bevragen naar de definitie van peerfeedback. Dit is van belang voor de vervolgvragen. Er wordt gebruik gemaakt van voorgestructureerde antwoorden. Daarbij is het van belang dat de respondent zijn antwoordmogelijkheden terugvindt in de beschikbare opties (Van der Donk & van Lanen, 2012). De mogelijkheden om te antwoorden zijn zo geformuleerd dat de respondent moet kiezen voor een (overwegend) negatief, een (overwegend) positief of een neutraal antwoord. Wanneer vragen voornamelijk met een neutraal antwoord worden ingevuld zal hier op doorgevraagd worden in het interview (zie bijlage E.9). De vragen zijn gebaseerd op de literatuurstudie. Er wordt onder andere gevraagd naar het vijffasenmodel (Kouwenberg & Hoogeveen, 2007) en hoe dit wordt toegepast in de les. Vervolgens worden de leerkrachten bevraagd naar het handelen in de stelles bij het oriënteren, plannen, schrijven, bespreken en reviseren (Veenstra & Sinkeldam, 2017). Daarna wordt de vragenlijst vooral toegespitst op de kennis over peerfeedback (Lui & Carless, 2006), de verschillende vormen van feedback (Hattie & Timperley (2011) en vaardigheid van het begeleiden van peerfeedback.

### **3.1.2 Gestructureerde vragenlijst leerlingen bovenbouw**

Om inzicht te krijgen in de kennis, vaardigheden en attitude van leerlingen over schrijfonderwijs en peerfeedback is er gekozen om ook een gestructureerde vragenlijst af te nemen (zie bijlage E.3). Deze gestructureerde vragenlijst is opgesteld door middel van gesloten vragen met voorgestructureerde antwoorden, net als bij de vragenlijst van de leerkrachten. Bij een sterke structurering is het nadeel echter dat belangrijke data gemist wordt (Van der Donk & van Lanen, 2012). Daarom is het van belang dat er wordt teruggekoppeld op de vragenlijst in het interview. Aan de hand van vooraf opgestelde stellingen geven de leerlingen antwoord. De vragenlijst is zo geformuleerd dat alle leerlingen in staat zijn om hem zelfstandig in te vullen. De vragen zijn gebaseerd op de literatuurstudie. De vragenlijst oriënteert zich vooral op de sociale kant van schrijven (Van Norden, 2014), maar vraagt ook naar het instructiegedrag van de leerkracht. Ook leerlingen worden bevraagd naar hun kennis over peerfeedback. Daarbij wordt er ook gekeken hoe leerlingen het geven en ontvangen van feedback ervaren. Het overbrengen of ontvangen van kritische opmerkingen en complimenten kan namelijk lastig zijn voor kinderen (Nijhof, 2017).

### **3.1.3 Semigestructureerd interview leerkracht bovenbouw**

Op basis van de resultaten van de gestructureerde vragenlijst van leerkrachten en leerlingen wordt een semigestructureerd groepsinterview afgenomen (zie bijlage E.9). Dit interview wordt gehouden met de bovenbouwleerkracht. Bij het uitvoeren van het interview wordt er gebruik gemaakt van een interviewleidraad die richting geeft aan het interview (Van der Donk & van Lanen, 2012). Van tevoren zijn er vragen opgesteld in een bepaalde volgorde, maar deze volgorde kan veranderen bij de uitvoering van het interview. Ook kunnen er bepaalde vragen worden toegevoerd om dieper in te gaan op bepaalde opmerkingen. Het doel van dit interview is het verkrijgen van specifieke informatie over het handelen van de leerkracht in de stelles en de manier waarop de stelles ervaren wordt. Wanneer de leerkracht toestemming geeft zal het interview worden opgenomen en later worden uitgewerkt.

### **3.1.4 Semigestructureerd groepsinterview leerlingen groep 6, 7 en 8**

Uit elke groep worden drie leerlingen gekozen voor het interview. Deze leerlingen vertegenwoordigen de hele groep. Dit semigestructureerd groepsinterview wordt per groep afgenomen. Dit om te voorkomen dat de respondenten uit andere groepen elkaar beïnvloeden (Van der Donk & van Lanen, 2012). Ook voor dit interview is een leidraad gemaakt die richting geeft aan het gesprek (zie bijlage E.13). Hier mag tijdens het gesprek van af geweken worden om vragen of antwoorden te verduidelijken. De keuze van de leerlingen wordt gemaakt op basis van hun schrijfniveau. In elke groep zal een zwakke, gemiddelde en sterke schrijver zitten. Het doel van dit

interview is om de leerlingen te bevragen naar hun attitude ten opzichte van het stelonderwijs en het leerkrachtgedrag. Daarnaast kunnen hier bepaalde antwoorden uit de gestructureerde vragenlijst te verduidelijken. Na het verkrijgen van toestemming voor het interview wordt het interview opgenomen en uiteindelijk beschreven.

### **3.1.5 Vraagschema beoordeling van teksten**

Om uiteindelijk tot een gedegen beeld te komen over de invloed van peerfeedback op het schrijven van verhalende teksten, wordt er met de leerkracht van groep 6, 7 en 8 een vraagschema besproken. Hier is het vraagschema voor de beoordeling van teksten (Van Norden, 2014) voor gebruikt (zie bijlage E.11). De leerkracht krijgt uit elke groep één tekst te zien van een gemiddelde leerling die ook deel heeft genomen aan het interview. Bij de eindmeting zal eenzelfde tekst van deze leerling worden gebruikt om het eventuele verschil te meten.

### **3.1.6 Observatie verwoorden van feedback leerlingen groep 6, 7 en 8**

Om achter het niveau van het formuleren van feedback door de leerlingen van groep 6, 7 en 8 te komen, wordt hier tijdens het groepsinterview aandacht aan besteed. De ontwikkeling van feedback kan namelijk worden teruggezien in de onderlinge dialoog tussen kinderen en in de verbetering van schrijfproducten (Hoogeveen & Van Gelderen, 2013). Er wordt een verhalende tekst besproken die geschreven is door een van de leerlingen. Twee leerlingen formuleren feedback en de andere leerling gaat hierop in. Het doel van deze observatie is het in kaart brengen van de interactie tussen leerlingen onderling. Er wordt eenmalig geobserveerd per groep. Er wordt gebruik gemaakt van een indirecte gestructureerde participerende observatie (zie bijlage E.17). De onderzoeker neemt dus actief deel aan de situatie die geobserveerd wordt, bijvoorbeeld door het stellen van vragen of het reageren op antwoorden van leerlingen (Van der Donk & van Lanen, 2012).

### **3.1.7 Observatie vaardigheden leerkracht stelles**

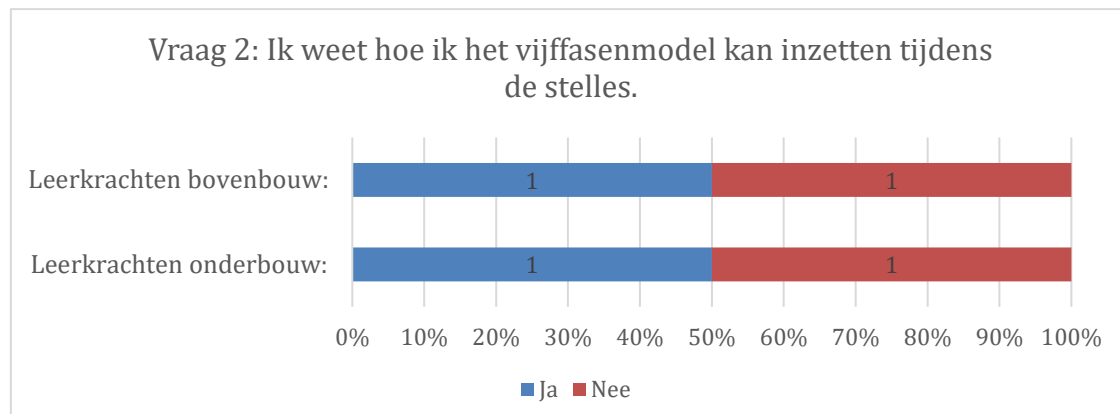
Ten slotte wordt er een niet-participerende observatie gehouden (zie bijlage E.7). Het doel van deze observatie is om het leerkrachtgedrag in kaart te krijgen. De onderzoeker neemt niet actief deel aan de situatie die geobserveerd wordt (Van der Donk & Lanen, 2012). Er wordt gebruik gemaakt van een observatieschema. In dit observatieschema wordt zo concreet mogelijk beschreven op welke aspecten de observatie gericht is (Van der Donk & van Lanen, 2012). Er wordt twee keer geobserveerd om een duidelijk beeld te krijgen. De observatie is gericht op de kenmerken van het vijfphasenmodel (Kouwenberg & Hoogeveen, 2007). Daarnaast wordt er gekeken op wat voor manier de leerkracht de leerlingen begeleidt en vormen van feedback (Hattie & Timperley, 2011) in de les inzet.

## **3.2 Resultaten vooronderzoek**

Het vooronderzoek, zoals beschreven in paragraaf 3.1, is uitgevoerd bij de leerkrachten van groep 4 tot en met 8. Daarnaast is het vooronderzoek uitgevoerd bij de leerlingen van groep 6, 7 en 8. De kennis, vaardigheden en houding van leerkrachten en leerlingen ten opzichte van peerfeedback in de stelles staat centraal. De resultaten van dit vooronderzoek zullen in deze paragraaf beschreven en gepresenteerd worden. Aan de hand van deze resultaten zal er in paragraaf 3.3 een conclusie worden getrokken die antwoord geeft op deelvraag 6 en 7.

### **3.2.1 Kennis leerkrachten**

Uit de resultaten van de vragenlijst (zie bijlage E.2), te zien in grafiek 1, blijkt dat maar twee van de vier leerkrachten weet hoe hij het vijfphasenmodel (Kouwenberg & Hoogeveen, 2007) kan inzetten in de stelles en maar één leerkracht dit daadwerkelijk doet. Daarnaast maakt maar één leerkracht gebruik van een voorbeeldtekst in de instructie. Wel bespreken alle leerkrachten het doel en de opdrachtcriteria in de stelles.



*Grafiek 1: Resultaat kennis leerkrachten over het vijfphasenmodel.*

Wanneer er gevraagd werd of de leerkrachten feedback geven aan leerlingen, werd er door alle vier de leerkrachten met ja geantwoord. De aandachtspunten waar de leerkrachten feedback op geven aan kinderen is gevarieerd. Twee van de vier leerkrachten geven feedback op het leerproces, één leerkracht geeft feedback op het gedrag van het kind en alle leerkrachten geven feedback op de inhoud en het leerdoel. Eén leerkracht wist de definitie van peerfeedback correct te omschrijven. Drie leerkrachten geven aan dat ze peerfeedback inzetten tijdens de stelles. Daarbij geven twee leerkrachten ook concrete aandachtspunten mee waar de leerlingen tijdens het bespreken van feedback op moeten letten. De leerkrachten zeggen allemaal dat de leerlingen hun tekst herschrijven na het geven van feedback.

### 3.2.2 Vaardigheden leerkrachten

Uit het semigestructureerde interview blijkt dat de leerkracht van groep 6, 7 en 8 vooral aandacht besteedt aan de oriëntatiefase en de opdrachtphase (zie bijlage E.10). De andere 3 fases worden zelfstandig door de leerlingen doorlopen. De leerkracht geeft aan dat kinderen vooral moeite hebben met het beginnen van het schrijven aan de stelopdracht. Vooral voor groep 6 en 7 is dit een punt van aandacht.

Uit de resultaten van de vragenlijst blijkt dat twee van de vier leerkrachten tijdens de instructie aandacht besteden aan het verwoorden van schrijfstrategieën. Drie van de vier leerkrachten lopen rond tijdens de zelfstandige verwerking om hulp te bieden. De leerkrachten van groep 4 tot en met 8 van Kindcentrum Immanuel laten kinderen samenwerken bij het schrijven van de stelopdracht. Daarbij besteden drie van de vier leerkrachten aandacht aan het inzetten van peerfeedback. Toch zegt alleen de bovenbouwleerkracht dat zij kinderen ook daadwerkelijk aandachtspunten meegeeft wanneer zij samen een tekst mogen bespreken. Daarnaast vinden drie van de vier leerkrachten het lastig om doelgerichte feedback te geven aan kinderen op hun stelopdracht. In het interview beschrijft de leerkracht dat er winst te behalen is in de genrekennis en de evaluatie. In het vraagschema (Van Norden, 2014) komt naar voren dat de beoordeelde teksten van leerlingen uit groep 6, 7 en 8 laag scoren op de samenhang van voegwoorden, signaal woorden en interpunctie.

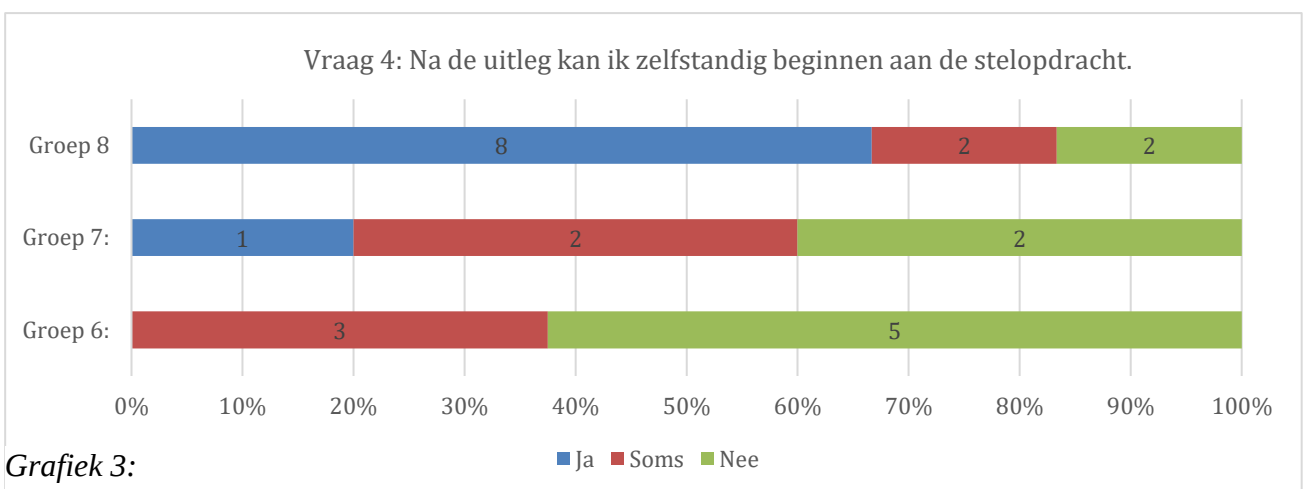
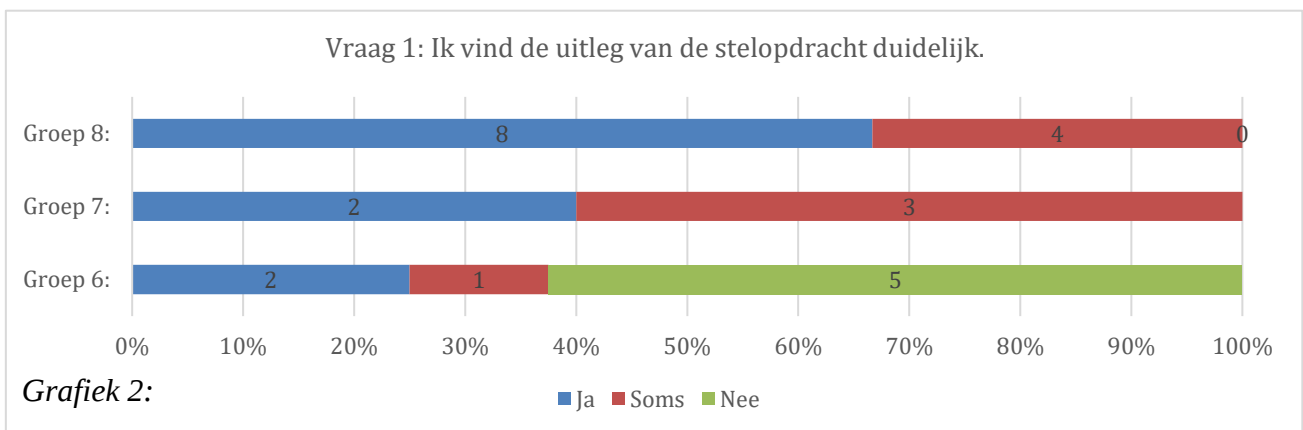
Naast de vragenlijst zijn er ook observaties gedaan over de inzet van het vijfphasenmodel en de vaardigheden van de leerkracht (zie bijlage E.8). Ook hieruit blijkt dat de leerkracht geen gebruik maakt van een voorbeeldtekst in de les. Daarnaast controleert de leerkracht nauwelijks of de leerlingen de opdracht begrepen hebben. In de observatie is te zien dat de evaluatie van de stelles erg verschillend kan zijn. Tijdens de eerste observatie werd er aandacht besteed aan het werkproces en werd het doel herhaald. Tijdens de tweede observatie gebeurt dit niet. In het interview beaamt de leerkracht dat er niet structureel aandacht besteed wordt aan de lesevaluatie. Dit is afhankelijk van de tijd en dagindeling.

### 3.2.3 Houding leerkrachten

Uit de vragenlijst blijkt dat twee van de vier leerkrachten tevreden zijn over de manier waarop het stelonderwijs gegeven wordt op Kindcentrum Immanuël. Alle leerkrachten zijn van mening dat peerfeedback een effectief middel kan zijn binnen het stelonderwijs. Uit de resultaten van het interview blijkt dat feedback per groep of groepsdoorbrekend gegeven wordt. De leerkracht vraagt zich in het interview af in hoeverre deze feedback effectief is. De leerkracht vertelt in het interview namelijk dat een aantal kinderen de feedback van klasgenoten niet altijd serieus nemen. Daarnaast geeft de leerkracht in het interview aan dat er behoefte is aan verdiepende informatie over de stelles en peerfeedback.

### 3.2.4 Kennis leerlingen

Uit de analyse van de vragenlijst, zoals te zien is in grafiek 2 en 3, die is afgenomen bij de leerlingen van groep 6, 7 en 8 blijkt dat het merendeel van groep 6 de uitleg van de stelopdracht niet duidelijk vindt, maar het merendeel van groep 7 en 8 wel (zie bijlage E.4, E.5, E.6). De kinderen vinden de opdrachtcriteria van de stelopdracht duidelijk, toch kan 36% na de uitleg niet zelfstandig aan de met de opdracht (zie figuur). Van de acht leerlingen uit groep 6, worden zes kinderen regelmatig geholpen door hun ouders bij het maken van de stelopdracht.



In elke groep geven leerlingen aan dat ze niet geholpen worden door de leerkracht of door klasgenoten bij het schrijven van de stelopdracht. Uit het interview blijkt dat leerlingen bij het geven van feedback vooral letten op de lengte van de tekst en de interpunctie (zie bijlage E.14, E.15, E.16). Uit het de vragenlijst en het interview blijkt dat leerlingen niet altijd genoeg tijd hebben om de tekst te (her)schrijven.

### **3.2.5 Vaardigheden leerlingen**

48% van de leerlingen vindt het moeilijk om feedback te geven en 40% vindt het lastig om feedback te ontvangen (zie bijlage E.4, E.5, E.6). Dit komt ook naar voren in het semigestructureerde interview. Bij de observatie van het verwoorden van feedback blijkt dat de leerlingen vooral feedback geven (E.18). Feed-up en feedforward worden sporadisch gebruikt en persoonlijke feedback komt slechts één keer voor. De leerlingen geven in het interview aan dat ze af en toe hun stelopdracht verbeteren aan de hand van de feedback van een klasgenoot of de juf. Ook in de vragenlijst geven de leerlingen dit aan. Daar komt naar voren dat meer leerlingen hun verhaal verbeteren op basis van de feedback van de juf dan van een klasgenoot.

### **3.2.6 Houding leerlingen**

Uit het interview blijkt dat de leerlingen van groep 7 en 8 het prettig vinden om zelfstandig het werken aan de stelopdracht in te plannen. Groep 6 zou het fijn vinden als hier meer klassikale momenten voor worden ingepland. Uit dit interview blijkt ook dat leerlingen het prettig vinden om feedback van een klasgenoot te ontvangen.

### 3.3 Conclusie vooronderzoek

#### 3.3.1 Kennis, vaardigheid en attitude leerkrachten

Naar aanleiding van de resultaten uit het vooronderzoek kan de deelvraag gericht op contextkennis beantwoord worden. De deelvraag luidt als volgt: *“Wat is de huidige stand van zaken bij leerkrachten, met betrekking tot peerfeedback in het stelonderwijs?”* Uit de literatuurstudie blijkt dat het schrijven van verhalen proces gericht is, en dat het inzetten van peerfeedback hieraan bijdraagt. Uit het vooronderzoek blijkt dat leerkrachten sporadisch gebruik maken van peerfeedback, maar hier geen structurele aandacht aan besteden. Daarnaast wist slechts één leerkracht de definitie van peerfeedback te beschrijven. Feedback komt vaak tot stand in de bespreking. Dit is een cruciaal onderdeel in het schrijfproces, de leerkracht moet doelgericht te werk gaan, gerichte instructies geven en kinderen van alle niveaus laten verwoorden hoe ze schrijfproblemen oplossen (Van Norden, 2014; Hooegeveen, 2012; Hooegeveen, 2010). Op basis van de resultaten van het interview, de vragenlijst en de observatie kan geconcludeerd worden dat er bij de leerkrachten behoefte is aan meer informatie over (peer)feedback en over de fasen van het schrijfproces wat kinderen doorlopen. Er is kennis van dit proces, maar dit wordt niet effectief ingezet. Om kinderen beter te kunnen begeleiden bij het schrijven van een stelopdracht zouden leerkrachten zich meer moeten richten op het communicatieve aspect van taal en aandacht besteden aan het bespreken van de tekst (Krijnen, 2013). Bij het inzetten van feedback in de stelles is het belangrijk dat leerlingen weten op wat voor manier je kwalitatief effectieve feedback kan geven en wat dat inhoudt (Topping, 2009). In de vragenlijst zeggen de leerkrachten allemaal dat leerlingen hun tekst herschrijven na het geven van feedback. Opvallend is dat de leerlingen van groep 6, 7 en 8 het tegenovergestelde laten zien in de vragenlijst.

#### 3.3.2 Kennis, vaardigheden en attitude leerlingen

Naar aanleiding van de resultaten uit het vooronderzoek kan de deelvraag gericht op contextkennis beantwoord worden. De deelvraag luidt als volgt: *“Wat is de huidige stand van zaken bij leerlingen, met betrekking tot peerfeedback in het stelonderwijs?”* Uit de observatie in het vooronderzoek blijkt dat de leerlingen vooral feedback aan elkaar geven en geen feedforward, feed-up of persoonlijke feedback gebruiken. Vooral de kwaliteit van de feedback blijkt van invloed te zijn op het leereffect (Topping, 2009). Uit het interview blijkt dat leerlingen vooral letten op de lengte van de tekst en de interpunctie. Er is dus aanvullende instructie nodig over de verschillende vormen van feedback, schrijfstrategieën, tekstbespreking en genrekennis. Uit de vragenlijst en het interview blijkt dat leerlingen de feedback niet altijd verwerken in het verhaal. Het is voor leerlingen dus niet duidelijk wat ze met de feedback moeten doen of de feedback is niet effectief. Volgens van Bakel (2016) draagt het enkel ontvangen van peerfeedback niet bij aan de ontwikkeling van kwaliteitsbegrip, maar het geven én ontvangen van peerfeedback wel. De leerlingen moeten de combinatie maken tussen het verwoorden van feedback en het ontvangen van feedback. Uit het interview en het vraagschema (Van Norden, 2014) blijkt dat de meeste leerlingen laag scoren op de samenhang van voegwoorden, signaal woorden en interpunctie. Effectieve feedback kan bijdragen aan het reflecteren op het schrijfproces, waardoor kinderen meer metacognitieve kennis ontwikkelen (Hooegeveen, 2010).

## 4. Onderzoek naar het ontwerp

In dit hoofdstuk wordt het ontwerponderzoek gepresenteerd dat is uitgevoerd in groep 6, 7 en 8 op Kindcentrum Immanuël te Steenwijkerwold. De methode van onderzoek naar het ontwerp wordt beschreven in paragraaf 4.1. In deze paragraaf komen de ontwerpcriteria en het doel voor het ontwerp aan bod. Daarna worden de prototypes en de randvoorwaarden voor het monitoren en meten van het ontwerp beschreven. Het definitieve ontwerp kan gevonden worden in bijlage F. In paragraaf 4.2 worden de resultaten van zowel het monitoren als meten van het ontwerp geanalyseerd. In paragraaf 4.3 is ten slotte de conclusie van het onderzoek naar het ontwerp te lezen.

### 4.1 Methode onderzoek naar het ontwerp

#### 4.1.1 Doelen van het ontwerp

Op basis van literatuurstudie en de resultaten van het vooronderzoek zijn de doelen voor het ontwerp geformuleerd:

- Kennis:
  1. De Leerkrachten kennen het vijffasenmodel en weten hoe ze dit moeten inzetten in de praktijk (Besselink & Brouwer, 2013; Kouwenberg & Hoogeveen, 2007).
  2. De leerkrachten kennen de verschillende vormen van peerfeedback (Hattie & Timperley, 2011).
  3. De leerkrachten weten hoe ze peerfeedback kunnen begeleiden (Van Norden, 2014; Hoogeveen, 2012; Hoogeveen, 2010; Topping, 2009).
- Vaardigheid:
  4. De leerkracht zorgt voor een duidelijke opbouw van de stelles en doorloopt de fases van het vijffasenmodel (Van Norden, 2014; Kouwenberg & Hoogeveen, 2007)
  5. De leerkracht laat kinderen feedback aan elkaar geven op basis van vooraf opgestelde criteria (Hattie & Timperley, 2007).
  6. De leerkracht differentieert in het bieden van hulp en het stellen van verdiepende vragen tijdens het schrijven (Van Norden, 2014).
- Houding:
  7. De nadruk van de stelopdracht moet komen te liggen op het proces en niet op het product (Krijnen, 2013).

#### 4.1.2 Ontwerpcriteria

Aan de hand van de literatuurstudie, het vooronderzoek en de doelen die beschreven zijn in paragraaf 4.1.1 zijn de volgende criteria voor het ontwerp opgesteld:

- De criteria van de stelopdracht zijn overzichtelijk (Van Norden, 2014).
- De leerkracht geeft verdiepende informatie aan leerlingen over de verschillende vormen van feedback (Hattie & Timperley, 2011).
- De leerkracht besteed aandacht aan tekstbespreking en laat kinderen verwoorden hoe ze schrijfsproblemen oplossen (Van Norden, 2014; Hoogeveen, 2012).
- Feedback wordt een vast onderdeel van de steles. Er is minimaal één moment van feedback per opdracht (Korstanje, 2012).
- Feedback wordt gegeven aan de hand van vooraf opgestelde criteria (Hattie & Timperley, 2007).

- Er wordt gedifferentieerd hulp geboden bij het schrijven van een verhalende tekst (Van Norden, 2014).

#### 4.1.3 Beschrijving prototype 1

Na de beschrijving van de doelen en de bijbehorende ontwerpcriteria is het prototype voor het ontwerp ontwikkeld. Voorafgaand aan het ontwerponderzoek is dit prototype kleinschalig getest in week 10 en 11 van het jaar 2018 in groep 6, 7 en 8. Een voordeel hiervan is dat fouten uit het ontwerp worden gehaald voordat het daadwerkelijk ingezet wordt in het onderzoeksproces (Van der Donk & van Lanen, 2012). Na een aansluitende evaluatie is het prototype aangepast. Prototype 2 is daarna gedurende zes weken uitgevoerd in groep 6, 7 en 8 van Kindcentrum Immanuël.

##### *“Handleiding: Groeien door feedback”*

Uit onderzoek blijkt dat de leerkracht ertoe doet in het schrijfproces (Besselink & Brouwer, 2013). Ook bij het geven van feedback is het nodig dat de leerkracht kinderen helpt om onderscheid te maken tussen effectieve feedback en ineffectieve feedback (Hattie & Timperley, 2007). Daarom is deze handleiding gericht op het verdiepen van de kennis van de leerkracht over schrijfonderwijs en peerfeedback (zie bijlage F.1). De handleiding is gebaseerd op de theorie van het vijffasenmodel (Van Norden, 2014; Besselink & Brouwer, 2013; Korstanje, 2012; Kouwenberg & Hoogeveen, 2007), het geven van feedback (Hoogeveen, 2018; Hattie & Timperley, 2007) en genrekennis (Peltenburg & van Norden, 2017). Kinderen moeten namelijk beschikken over een bepaalde mate van genrekennis om de functie van hun tekst te realiseren (Hoogeveen 2012; 2013). De handleiding bestaat uit een aantal verschillende onderdelen. Het eerste onderdeel is het aangepaste vijffasenmodel. Er is een vijffasenmodel (Van Norden, 2014) ontworpen waar de aandachtspunten van feedback in verwerkt zijn (Korstanje, 2012). Aan de hand van dit fasenmodel kan de leerkracht de stelles ontwerpen. Door de beschreven aandachtspunten hebben leerkrachten handvatten om kinderen te begeleiden in het schrijfproces en bij het geven van feedback. Vervolgens wordt genrekennis van een verhalende tekst toegelicht (Peltenburg & Van Norden, 2017). Daarna worden de verschillende vormen van feedback beschreven (Hattie & Timperley, 2011; 2007). Uit het vooronderzoek blijkt dat de leerlingen voornamelijk feedback geven aan elkaar. De leerkracht kan ervoor zorgen om dit te sturen naar feedforward, zodat kinderen elkaar stimuleren naar een hoger niveau (Hattie & Timperley, 2011). Afsluitend aan de handleiding is een evaluerende checklist te vinden. Na afloop van de stelles schrijft de leerkracht bij een aantal aandachtspunten op wat hij heeft ervaren, hoe de les is verlopen en hoe de kinderen hebben gewerkt.

##### *“Begeleiding van de leerlingen”*

Concrete handvatten voor het begeleiden van leerlingen in de praktijk worden beschreven in het tweede deel van het ontwerp. Ten eerste is er een poster ontworpen: “Lees, vertel, leg uit! (zie bijlage F.2) Op deze poster staan in 4 stappen beschreven hoe kinderen feedback aan elkaar kunnen geven en van elkaar kunnen ontvangen (Hoogeveen 2018; Hattie & Timperley, 2009). Aan de hand van deze poster zal de leerkracht het feedbackproces uitleggen aan de kinderen. De posters kunnen vervolgens worden opgehangen in de klas, zodat de leerlingen hier tijdens het feedbackmoment houvast aan hebben. De leerkracht kan kiezen om de poster uit te printen voor een aantal leerlingen die moeite hebben met het geven van feedback. Als tweede is er een persoonlijk doelenblad ontwikkeld (zie bijlage F.3). Uit onderzoek blijkt het namelijk van groot belang te zijn om bij het bespreken van een tekst duidelijke, gerichte instructies te geven, liefst mondeling en schriftelijk (Hoogeveen, 2012). Het doelenblad is ontwikkeld voor de leerlingen om stapsgewijs het schrijfproces op te schrijven in kernwoorden. Op deze manier heeft een leerling zicht op wat hij geleerd heeft, wat hij geschreven heeft, wat voor feedback hij daarop gekregen heeft en wat hij hier vervolgens mee kan doen.

#### **4.1.4 Beschrijving prototype 2**

Gedurende twee weken is prototype 1 uitgevoerd in groep 6, 7 en 8 van Kindcentrum Immanuël. De leerkrachten hebben zich verdiept in de handleiding: “Groeien door feedback!” Deze kennis is toegepast in de praktijk door gebruik te maken van de concrete handvatten voor de begeleiding van de leerlingen. Hieronder valt de poster en het doelenblad. Ook hebben de leerkrachten de evaluerende checklist ingevuld na afloop van de stelles.

Met de leerkracht van groep 6, 7 en 8 is een semigestructureerd interview afgenomen over het ontwerp (zie bijlage E.19). Uit dit interview blijkt dat de leerkracht de handleiding als verdiepend heeft ervaren. Deze kennis heeft de leerkracht toegepast in de praktijk door de stelles te ontwerpen volgens het vijfphasenmodel (Van Norden, 2014). De leerkracht heeft het toepassen van peerfeedback in de stelles als fijn ervaren. Het viel op dat de leerlingen doelgericht bezig waren met de opdracht en dat er minder vraag is aan directe hulp van de leerkracht. Volgens de leerkracht zijn de kinderen door de uitleg een expert geworden over het geven van feedback. Hierdoor vertrouwen de leerlingen meer op het commentaar wat onderling gegeven wordt. Of dit daadwerkelijk zo is moet blijken uit de resultaten van het onderzoek naar het ontwerp. De leerkracht heeft de handvatten voor de leerlingen als prettig ervaren. Ook de evaluerende checklist is na de les ingevuld. Dit zorgde er volgens de leerkracht voor dat er structureel nagedacht werd over het handelen in de stelles.

Ook de leerlingen hebben gewerkt met het ontwerp. Zij hebben uitleg gekregen over de verschillende vormen van feedback, gewerkt met de poster en het doelenblad ingevuld. Met een aantal leerlingen uit groep 6, 7 en 8 is een semigestructureerd interview afgenomen over het doelenblad (zie bijlage E.20). Hier zijn dezelfde leerlingen als in het vooronderzoek voor gekozen. De leerlingen van groep 6 geven aan dat ze het doelenblad prettig vinden. Het helpt hen in het structureren van de stelopdracht in verschillende fasen. De leerlingen van groep 7 en 8 vinden het doelenblad in eerste instantie overbodig, maar geven gedurende het interview toch aan dat het hen helpt. Vooral bij het verwoorden en onthouden van feedback. De leerlingen van groep 7 en 8 geven aan dat het doelenblad voor hun doen te uitgebreid is, een aantal fases kunnen wat hen betref overgeslagen worden. Daarom is het doelenblad aangepast naar een verkorte versie. De leerlingen worden hierbij geacht om in kernwoorden het doelenblad in te vullen.

In week 12 tot en met 17 van het jaar 2018 wordt er aandacht besteed aan het verwerken van peerfeedback in de stelles. Eén keer per week wordt er een nieuwe stelopdracht gegeven. Daarbij zal het vijfphasenmodel (Van Norden, 2014) worden ingezet en doorlopen. In dit model is te zien dat er in een week twee (of meer) feedbackmomenten zijn ingepland waarbij er aandacht besteed wordt aan het ontwerp.

#### **4.1.5 Randvoorwaarden monitoren ontwerp**

In week 10 en 11 van het jaar 2018 is prototype 1 getest bij de leerkracht en leerlingen van groep 6, 7 en 8. Na een aantal aanpassingen is prototype 2 ontstaan. Dit ontwerp is vervolgens gedurende 6 weken uitgevoerd in de praktijksituatie. In totaal hebben 24 leerlingen drie keer per week geoefend met het geven van feedback in de stelles, de bovenbouwleerkracht heeft hen hierbij begeleid. De leerkracht geeft vormt de stelles op basis van het aangevulde vijfphasenmodel (Van Norden, 2014) wat beschreven wordt in de handleiding. Na afloop van de les vult de leerkracht de evaluerende checklist in (zie bijlage G.1). De leerlingen vullen tijdens of na afloop van de stelles het persoonlijk doelenblad in. Dit doelenblad wordt ingeleverd in het stelschrift waar de leerlingen hun schrijfopdrachten in plakken. Op deze manier kan de leerkracht zien op wat voor manier het kind gewerkt heeft aan het verhaal en welke stappen wellicht nog lastig zijn. De leerkracht kan hierdoor gericht hulp bieden. Bij het uitvoeren van het ontwerp vraagt de leerkracht zelf naar de ervaringen van de kinderen tijdens de les. Dit neemt hij ook mee in de evaluerende checklist.

#### **4.1.6 Randvoorwaarden meten ontwerp**

Voor het meten van het ontwerp worden een aantal meetinstrumenten uit het vooronderzoek gebruikt als beginmeting. De resultaten uit het vooronderzoek en het eindonderzoek worden naast elkaar gelegd om het effect van het ontwerp te meten. Om dit te meten wordt als eerste de gestructureerde vragenlijst voor de bovenbouwleerkracht (zie bijlage G.7) en de leerlingen uit groep 6, 7 en 8 gebruikt (zie bijlage G.9). Omdat het ontwerp alleen ingezet is in de bovenbouw zullen de andere leerkrachten uit het beginonderzoek niet deelnemen aan de vragenlijst. Ten tweede wordt er gebruikt gemaakt van het semigestructureerde interview voor de leerkracht (G.13). De vragen in het interview worden aangepast en zijn meer gericht op de uitvoering van het ontwerp. In dit interview wordt de leerkracht ook gevraagd om, net als in de beginmeting, 3 teksten van leerlingen uit groep 6, 7 en 8 te beoordelen op basis van het vraagschema voor de beoordeling van teksten (Van Norden, 2014). De leerlingen die in het vooronderzoek zijn bevraagd over het schrijfonderwijs worden ook in de eindmeting bevraagd. Deze leerlingen staan representatief voor de hele klas. Ook dit semigestructureerde interview wordt aangepast (zie bijlage G.15). De leerlingen worden bevraagd naar de vaardigheden van de leerkracht en hun ervaringen met het persoonlijk doelenblad. Vervolgens worden de leerlingen geobserveerd over de manier waarop ze feedback geven aan elkaar (zie bijlage G.19). Dit wordt vergeleken met de resultaten uit het vooronderzoek.

### **4.2 Resultaten onderzoek naar het ontwerp**

#### **4.2.1 Resultaten monitoren van ontwerp**

Tijdens het uitvoeren van het ontwerp heeft de leerkracht na afloop van de les een deel van de evaluerende checklist ingevuld (zie bijlage G.1 t/m G.6). Op vrijdag zijn alle onderdelen van deze checklist ingevuld en is de lijst ingeleverd bij de onderzoeker. Uit de checklist blijkt dat de leerkracht in vier van de zes lessen gebruik maakt van een voorbeeldtekst. Wanneer de leerlingen beginnen met schrijven biedt de leerkracht verlengde instructie. Deze instructie is gericht op het begeleiden van leerlingen bij het schrijven van de tekst, maar wordt ook ingezet om een verdiepende uitleg te geven. Uit de checklist blijkt dat het feedbackproces in het begin veel instructie en begeleiding vroeg. Naarmate de leerlingen hier vaker mee geoefend hadden verliep dit beter. De leerkracht laat de leerlingen elke les samenwerken. Wanneer de leerlingen de ‘volle’ verantwoordelijkheid krijgen voor het feedback geven aan elkaar zorgt dit voor een betrokken houding volgens de leerkracht. Wel moet er regelmatig teruggekoppeld worden aan de verschillende vormen van feedback. De leerkracht heeft een extra instructie gegeven over het formuleren van effectieve feedback in de vorm van feedforward. Het lukte de leerlingen van groep 7 en 8 om deze vorm van feedback te gebruiken. De leerlingen van groep 6 hebben hier volgens de leerkracht nog moeite mee. Zij helpt hen door verlengde instructie te geven en voorbeeld feedback te verwoorden. De teksten worden herschreven door de leerlingen aan de hand van feedback. De leerkracht beschrijft dat een aantal kinderen alleen maar tops ontvingen van klasgenoten. De leerkracht heeft extra aandacht besteed aan het formuleren van feedback op basis van de opdrachtcriteria.

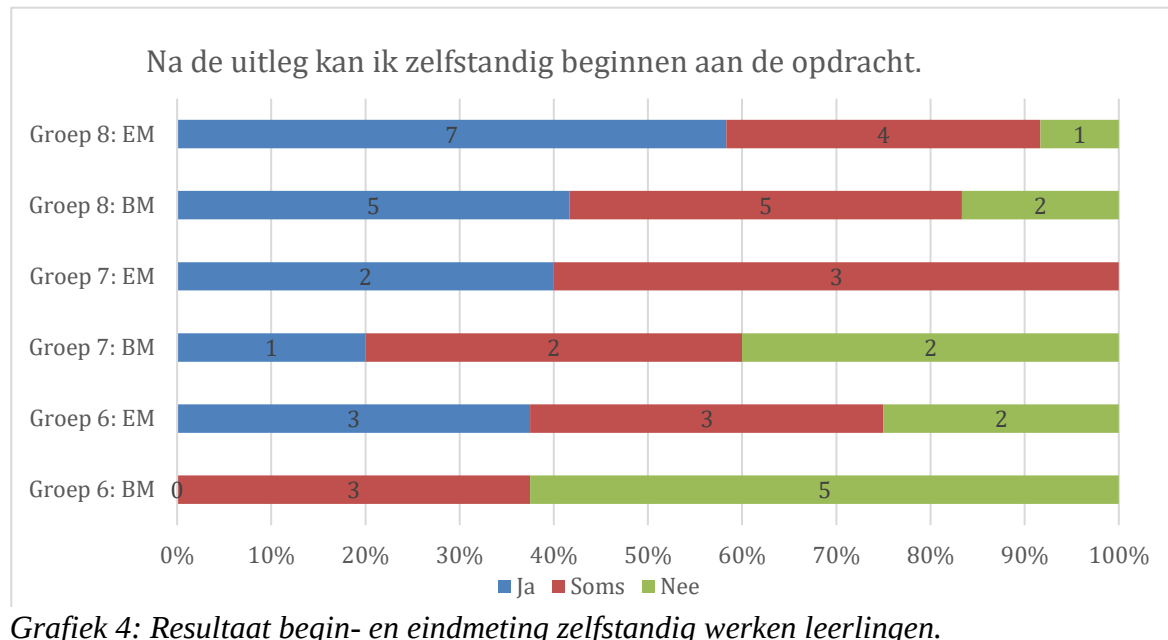
#### **4.2.2 Resultaten meten van ontwerp**

Zoals beschreven wordt in paragraaf 4.1.6 is het ontwerp op verschillende manieren gemeten. De resultaten uit het vooronderzoek zijn vergeleken met de resultaten van het eindonderzoek. Aan deze eindmeting hebben 25 leerlingen en één leerkracht deelgenomen.

#### *Kennis, vaardigheden en attitude leerkracht*

Uit het interview blijkt dat de leerkracht de inzet van het vijfphasenmodel als positief heeft ervaren (zie bijlage G.13). Het model zorgde voor structuur in de les. Ze geeft daarbij aan dat ze door de handleiding het gevoel heeft meer kennis te hebben over de stellingen en doelgericht hulp kan bieden.

In de vragenlijst geeft de leerkracht aan te weten hoe hij het vijffasenmodel kan inzetten in de les en hier ook gebruik van maakt (G.8). In de vragenlijst zegt de leerkracht dat ze opdrachtcriteria bespreekt met de kinderen en het doel benoemt. Daarbij maakt ze soms gebruik van een voorbeeldtekst. In grafiek 4 is het verschil te zien tussen de begin- en eindmeting van de vragenlijst die de leerlingen hebben ingevuld. Daarop is te zien dat er meer leerlingen zijn die bij de eindmeting aangeven zelfstandig aan het werk te kunnen na de uitleg van de leerkracht.



Grafiek 4: Resultaat begin- en eindmeting zelfstandig werken leerlingen.

Uit de vragenlijst blijkt dat de leerkracht de definitie van het begrip ‘peerfeedback’ kent. De leerkracht zet peerfeedback in tijdens de stellingen. Wanneer de leerlingen elkaar peerfeedback geven krijgen ze van de leerkracht concrete aandachtspunten mee. De leerkracht geeft in het interview aan dat leerlingen hun feedback specifiekere kunnen maken door het krijgen van aandachtspunten. Daarbij is het van belang leerlingen globale kennis te leren over peerfeedback wanneer zij hiermee aan de slag gaan, zegt de leerkracht. Zij heeft ervaren dat het hierdoor voor leerlingen inzichtelijk wordt op wat voor manier je elkaar kan helpen. Dit proces heeft zij als intensief ervaren. Voordat de leerlingen ‘effectieve feedback’ konden verwoorden was er volgens de leerkracht veel instructie nodig. Vooral groep 6 heeft hier nog moeite mee. Daarnaast geeft zij aan dat het feedbackmoment veel tijd kost. In het interview zegt de leerkracht er sprake is van een collectief leerproces door de inzet van peerfeedback. Nieuwe kennis wordt direct gedeeld met elkaar.

In het vraagschema beoordeling van teksten (Van Norden, 2014) is te zien hoe de leerkracht de teksten van de leerlingen beoordeelt in de begin- en eindmeting op samenhang voegwoorden en signaalwoorden (zie bijlage G.14). De leerkracht kon reageren op de stellingen. De antwoordmogelijkheden waren als volgt: zeer mee oneens (1), mee oneens (2), neutraal (3), mee eens (4), zeer mee eens (5).

| Vraagschema beoordeling van teksten (Van Norden, 2014)                                                     |   |        |             |   |   |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---|--------|-------------|---|---|
| Groep 6: O      Groep 7: V      Groep 8: X                                                                 |   |        |             |   |   |
| * Score beginmeting * Score Eindmeting                                                                     |   |        |             |   |   |
| Samenhang voegwoorden en signaalwoorden                                                                    | 1 | 2      | 3           | 4 | 5 |
| Zijn de onderdelen van de tekst verbonden met de juiste voeg- en signaalwoorden (deze variëren per genre)? | O | V      | O<br>V<br>X | X |   |
| Is er genoeg variatie in voeg- en signaalwoorden?                                                          | O | V<br>X | O<br>V      | X |   |

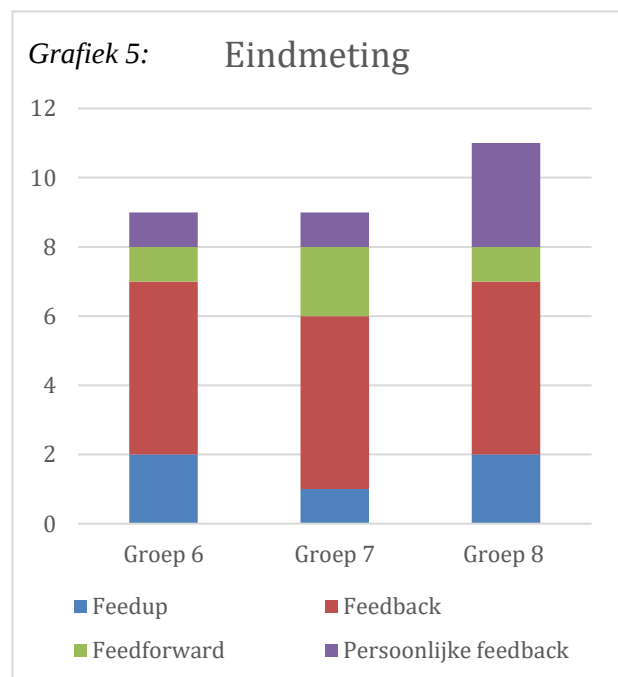
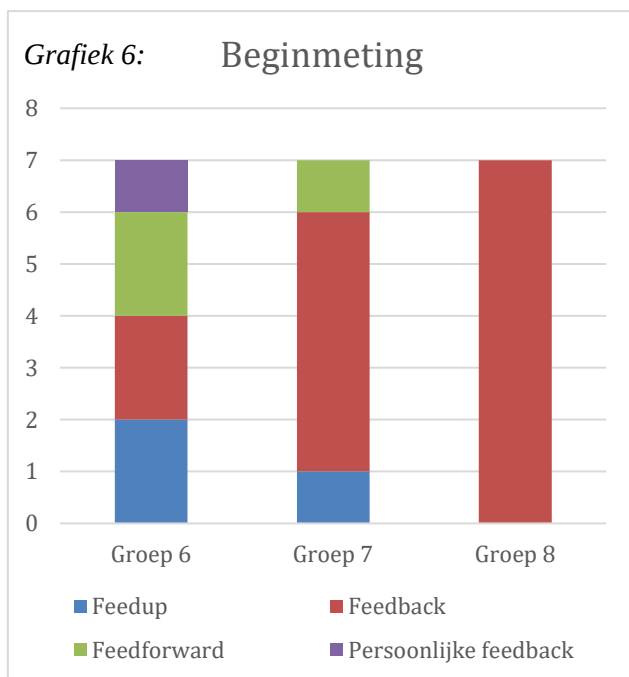
|                                                                                                          |  |   |   |              |   |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|---|---|--------------|---|
| Zijn persoonlijke voornaamwoorden (bijvoorbeeld hij/zij) goed gebruikt?                                  |  | O |   | O<br>VV<br>X | X |
| Zijn verwijswaarden goed gebruikt (is duidelijk waarnaar woorden als hij, zij, het, dit naar verwijzen)? |  | O | O | VV<br>XX     |   |

De ontwikkeling van feedback kan worden teruggezien in de verbetering van de schrijfproducten (Hoogeveen & Van Gelderen, 2013). Uit het vooronderzoek bleek dat de beoordeelde teksten van leerlingen uit groep 6, 7 en 8 laag scoorden op de samenhang van voegwoorden, signaal woorden en interpunctie (zie bijlage E.12). In tabel 1 is te zien dat de leerlingen op elke stelling over samenhang van voegwoorden en signaalwoorden een hogere score hebben gehaald bij de beoordeling van de eindmeting. Vooral groep 6 heeft een groei doorgemaakt. Zij zijn op elk onderdeel 2 punten omhoog gegaan.

#### *Kennis, vaardigheden en attitude leerlingen*

Uit de vragenlijst blijkt dat 28% van de klas wordt geholpen door familie bij het maken van de stelopdracht (zie bijlage G.10, G.11, G.12). In de beginmeting was dit 44 %. De kinderen hebben dus minder hulp van thuis nodig bij het schrijven van een verhaal. Daarnaast is er in de vragenlijst te zien dat 92% van de klas wordt geholpen door klasgenoten bij het maken van de stelopdracht. In de beginmeting was dit 48%. In het interview geven de leerlingen aan dat ze elkaar veel feedback hebben gegeven (zie bijlage G.16, G.17, G.18). Uit het vooronderzoek bleek dat leerlingen vooral feedback aan elkaar geven en geen feedforward, feed-up of persoonlijke feedback gebruiken. De ontwikkeling van feedback kan worden teruggezien in de onderlinge dialoog tussen kinderen (Hoogeveen & Van Gelderen, 2013).

In grafiek 5 en 6 is te zien wat voor soort feedback de leerlingen elkaar gaven in de begin- en eindobservatie (G.20). Ten eerste is er te zien dat de leerlingen in de eindmeting meer feedback geven aan elkaar dan in de beginmeting. In de beginmeting gaf groep 8 alleen feedback aan elkaar. In de eindmeting is te zien dat zij nu gebruik maken van feedforward, feed-up en persoonlijke feedback. Ook groep 7 maakt in de eindmeting gebruik van alle vier de vormen.

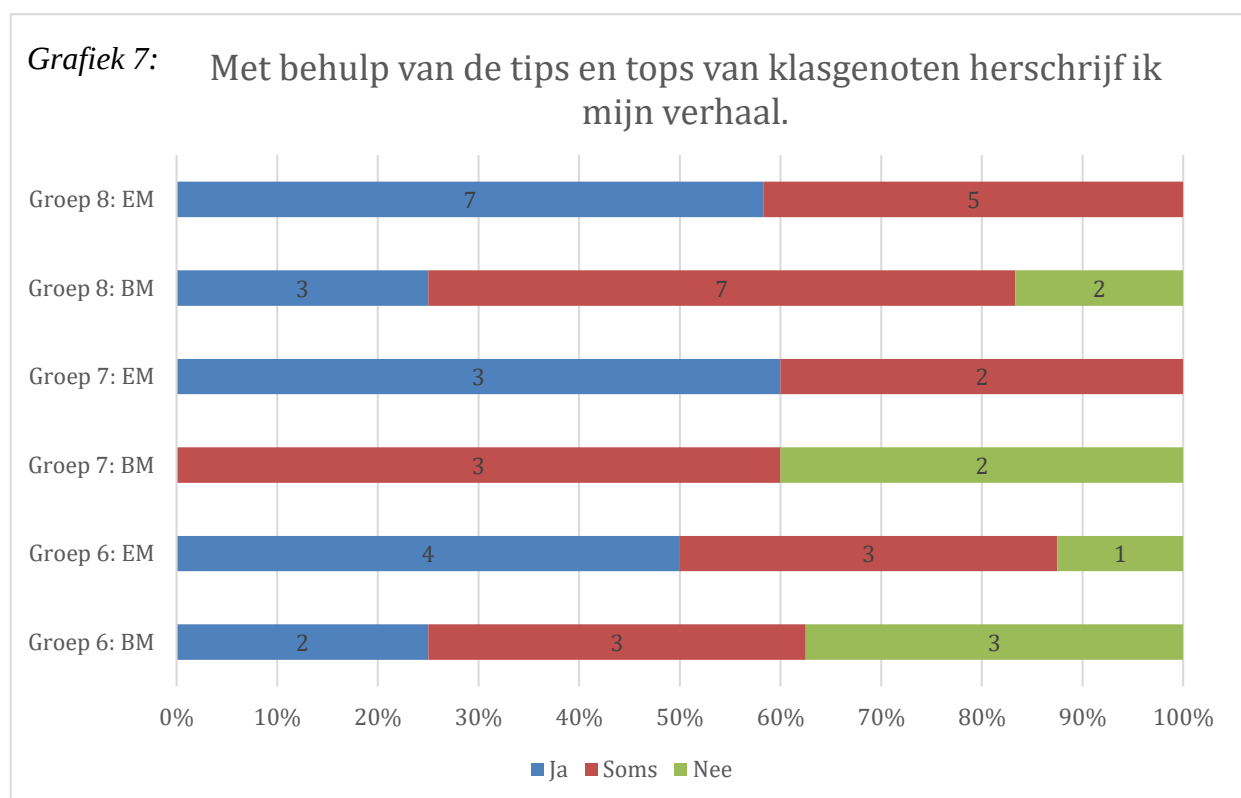


In het interview geven de leerlingen aan dat het fijn was om samen met een klasgenoot te werken aan het verhaal. De leerlingen van groep 7 beschrijven dat het leerzaam was om de tekst van iemand anders te lezen en na het feedbackmoment de tijd te krijgen om je tekst te verbeteren.

De leerlingen geven aan dat het soms lastig was om tips en tops te bedenken. Niet altijd konden alle leerlingen hun tekst verbeteren na het feedbackmoment. Ook de leerkracht geeft aan dat het verwoorden van effectieve feedback nog een leerpunt is voor de leerlingen. Naast de leerkracht geven ook de leerlingen aan dat het feedbackmoment veel tijd kost.

In de vragenlijst is te zien dat vooral de leerlingen van groep 6 worden geholpen door het persoonlijk doelenblad bij het schrijven van een verhaal. Groep 7 en 8 hebben hier minder behoefte aan. Groep 7 en 8 beschrijven in het interview dat het fijn was om de feedback op het doelenblad te schrijven, maar verder hadden ze het niet nodig.

Uit de vragenlijst en het interview van het vooronderzoek bleek dat leerlingen de feedback niet altijd verwerken in het verhaal. In het resultaat van de vragenlijst in de eindmeting is te zien dat leerlingen meer genoeg tijd hebben om hun verhaal te herschrijven. In grafiek 7 is te zien dat meer leerlingen in de eindmeting aangeven dat ze hun verhaal herschrijven met behulp van de tips en tops die ze krijgen van klasgenoten. Uit het interview blijkt dat de leerlingen vinden dat feedback een vast onderdeel moet zijn in de stelles.



### 4.3 Conclusie onderzoek naar het ontwerp

Naar aanleiding van de resultaten van het monitoren en meten van het ontwerp kan de deelvraag gericht op ontwerpkenis beantwoord worden. Deze deelvraag luidt als volgt: *“In hoeverre voldoet het ontwerp over het geven van peerfeedback op verhalende teksten in de praktijk?”* Uit het onderzoek naar het ontwerp blijkt dat de leerkracht is gegroeid in haar kennis over het vijffasenmodel en peerfeedback. In de vragenlijst en het interview geeft de leerkracht aan te weten hoe het vijffasenmodel in de les gebruikt kan worden. Ook kan de leerkracht een les volgens het vijffasenmodel ontwerpen. Ze geeft aan te weten hoe ze leerlingen in het feedbackproces kan begeleiden. De handleiding en de hulpmiddelen voor de leerlingen hebben voor deze verdiepende kennis gezorgd. De leerkracht heeft, na een algemene instructie aan de leerlingen, peerfeedback ingezet in de stellingen. Uit de vergelijking van de begin- en eindmeting blijkt dat de leerlingen elkaar helpen bij het schrijven van een verhaal. Daarbij maken ze gebruik van feedback, feed-up, feedforward en persoonlijke feedback. De ontwikkeling van feedback kan volgens Hoogeveen en Van Gelderen (2013) worden teruggezien in de onderlinge dialoog die kinderen voeren en in de verbetering van schrijfproducten. Uit het vraagschema blijkt dat de leerlingen zijn verbeterd in het schrijven van teksten. De leerkracht geeft aan dat de leerlingen wel extra uitleg en begeleiding nodig hadden bij het formuleren van effectieve feedback. Ook uit de vragenlijsten van de leerlingen blijkt dat het formuleren van feedback soms nog als lastig wordt ervaren. Leerlingen geven in het interview aan dat ze niet altijd nuttige feedback krijgen van een klasgenoot. De poster en het doelenblad helpt leerlingen bij het formuleren en noteren van het feedbackproces. Groep 7 en 8 geven aan dat het doelenblad hen niet helpt in het schrijfproces. Groep 6 zegt daarentegen van wel. Dit kan liggen aan het verschil in de schrijfontwikkeling tussen de drie groepen. De leerkracht is van mening dat peerfeedback een effectief middel is in de stellingen. In het interview zegt de leerkracht dat er sprake is van een collectief leerproces door de inzet van peerfeedback. Ook de leerlingen geven in het interview aan dat het feedbackmoment een vast onderdeel moet zijn in de stellingen.

Alle gegevens in dit onderzoek zijn verzameld om antwoord te krijgen op de hoofdvraag: *“Op wat voor manier kan de leerkracht leerlingen uit groep 6, 7 en 8 begeleiden bij het geven van peerfeedback op verhalende teksten?”* Uit de literatuurstudie blijkt dat leerlingen instructie, begeleiding en oefening nodig hebben bij het ontwikkelen van schrijfvaardigheid. Tussen het vierde en twaalfde levensjaar kunnen zij zich daardoor ontwikkelen tot een vaardige en kritische schrijver. In groep 7 en 8 is het metacognitieve vermogen van kinderen verbeterd. Hierdoor kunnen zij expliciet leren over genrekenmerken (Van Norden, 2014). Leerlingen kunnen veel gericht leren in sociale samenhang (Martin & Rose, 2008). Schrijven is namelijk een sociaal proces (Van Norden, 2014). Daarom is het geven en krijgen van feedback een belangrijk onderdeel in de les. Peerfeedback is een specifieke vorm van feedback waar leerlingen met elkaar in dialoog gaan aan de hand van commentaar over elkaars werk, gedrag of prestaties op basis van vooraf vaststaande beoordelingscriteria (Lui & Carless, 2006). Er zijn verschillende vormen van effectieve feedback te onderscheiden volgens Hattie en Timperley (2011; 2007). Samengevat is er onderscheid te maken tussen feedback over de taak, de verwerking van de taak, zelfregulering en over de persoon. Deze vormen van feedback zijn het meest effectief wanneer ze in combinatie met elkaar worden ingezet. Huizenga (2004) maakt onderscheid tussen twee vormen van begeleiding. Ten eerste noemt hij hulp tijdens het schrijven. Ten tweede aandacht voor tekstbespreking en het herschrijven van de tekst. Het begeleiden van peerfeedback vraagt kennis van de leerkracht over schrijfdidactiek, genrekennis en feedbackvormen. In de ontworpen handleiding wordt beschreven hoe de leerkracht aandacht kan besteden aan feedback in de stellingen en hoe hij het feedbackproces moet begeleiden. Dit ontwerp, zoals blijkt uit de eindmeting, heeft de leerkracht geholpen in het structureren van de stellingen volgens het vijffasenmodel. Ook de ontworpen poster en het doelenblad helpt de leerkracht in het begeleiden van kinderen bij het leren over en geven van peerfeedback op verhalende teksten.

## 5. Discussie

Dit hoofdstuk is gericht op de mogelijke beperkingen, discussiepunten en aanbevelingen die dit onderzoek met zich mee brengt. Dit wordt besproken in paragraaf 5.1. In paragraaf 5.2 worden er vervolgens suggesties voor vervolgonderzoek gegeven.

### 5.1 Beperkingen, discussiepunten en aanbevelingen

Dit onderzoek is gericht op het begeleiden van peerfeedback in groep 6, 7 en 8. De focus van dit onderzoek ligt bij de leerkracht. Hij begeleidt het leerproces van de leerlingen en heeft hier invloed op. De ontwikkeling van peerfeedback is procesgericht (Hoogeveen, 2010). Er wordt vooral gekeken naar de manier waarop leerlingen schrijven, niet naar de uiteindelijke tekst zelf. In dit onderzoek is er wel gekeken naar de eindproducten van kinderen. Hier was een ontwikkeling in te zien. De leerlingen zijn ook geobserveerd over de manier waarop ze feedback geven aan elkaar. Dit kan als een proces gezien worden. Om beter in beeld te krijgen op wat voor manier de leerlingen zijn vooruitgegaan met betrekking tot het geven van peerfeedback zouden er in een vervolgonderzoek ook andere vaardigheden getest kunnen worden. Bijvoorbeeld de verwerking van de taak, de zelfsturing tijdens de les en de betrokkenheid van kinderen bij hun leerproces. Uit nader onderzoek moet blijken of peerfeedback hier ook invloed op heeft.

In het vijffasenmodel (Van Norden, 2014) is het reviseren een belangrijke stap. Deze fase speelt een rol in het onderzoeksproces, namelijk in de manier waarop feedback hier invloed op heeft. De feedback die leerlingen aan elkaar hebben gegeven bleek echter niet altijd effectief te zijn. Ook zijn niet alle stelopdrachten na afloop van de les verbeterd. De meeste leerlingen geven in de vragenlijst wel aan dat zij hun tekst reviseren, maar een aantal ook niet. Daardoor is dit een beperking in het onderzoek. Er is namelijk niet gekeken hoe de leerling zijn verhaal schrijft voor- en na het geven en ontvangen van feedback.

De leerkracht geeft aan dat de feedback van leerlingen niet altijd effectief was. Het verhogen van de effectiviteit kost extra instructie. Dit heeft de leerkracht gedurende de zes weken gedaan. Toch blijft dit een aandachtspunt. Kinderen moeten dus nog meer oefenen met het geven van effectieve peerfeedback of hier nog aanvullende instructie over krijgen. Door genrekennis als uitgangspunt te nemen voor tekstbesprekingen wordt het voor leerlingen makkelijker om te bepalen waar ze hun tekstcommentaar op richten volgens Hoogeveen (2018). Hierdoor beperken leerlingen zich niet tot feedback over spelling en interpunctie, maar leren ze de focus leggen op de algemene tekstkwaliteit.

Omdat er, naast de onderzoeker, maar één bovenbouwleerkracht was is de vragenlijst over het ontwerp door haar ingevuld. Hierdoor is er een eenzijdig beeld ontstaan over de toepassing van het ontwerp. Deze manier van data verzamelen was sterker geweest als er meerdere leerkrachten betrokken waren geweest bij de uitvoering van het ontwerp. Op deze manier kunnen de antwoorden met elkaar vergeleken worden om een betrouwbaar beeld te krijgen over het ontwerp. Doordat Kindcentrum Immanuël een kleine dorpsschool is, was dit helaas niet mogelijk.

## 5.2 Suggesties vervolgonderzoek

De resultaten, analyses en conclusies van dit onderzoek brengen vragen met zich mee die verder onderzocht moeten worden. In dit onderzoek is namelijk alleen gekeken naar de invloed van peerfeedback op verhalende teksten in het stelonderwijs. Peerfeedback is echter een middel dat bij elk vak of leerproces kan worden ingezet. Uit onderzoek moet blijken of peerfeedback ook een meerwaarde heeft bij andere vakken en processen op de basisschool. Door middel van peerfeedback worden de reflecterende vaardigheden van kinderen verbeterd. Zelfregulatie en zelfreflectie komt namelijk tot stand op basis van leerervaringen waarbij interactie met andere kinderen en volwassenen een belangrijke rol speelt (Keeman, 2013). Hierdoor kan volgens Hoogeveen (2010) de motivatie om op school te gaan schrijven verhoogd worden. Dit is echter niet aan bod gekomen in dit onderzoek. Uit nader onderzoek moet blijken of de inzet van peerfeedback zorgt voor een verhogen in de schrijfmotivatie van leerlingen. Ook kan er gemeten worden in hoeverre peerfeedback invloed heeft op de ontwikkeling van metataal (Hoogeveen, 2010).

Daarnaast kan er verder onderzocht worden in hoeverre leerlingen in staat zijn om effectieve feedback te formuleren. Uit het onderzoek blijkt namelijk dat er een verschil is in de manier van feedback geven van groep 6, 7 en 8. Hoogeveen (2018) beschrijft dat het moeilijk is voor jonge kinderen om rekening te houden met de lezers en het tekstdoel. Door middel van peerfeedback kunnen kinderen dit ontwikkelen en leren. Vervolgonderzoek moet aantonen welke factoren cruciaal zijn bij de ontwikkeling van een reflecterend vermogen door middel van feedback.

Volgens Hoogeveen (2010) brengt peerfeedback een meerwaarde mee met betrekking tot het leerkrachtgedrag. Door de inzet van peerfeedback zou de schrijfles volgens haar minder arbeidsintensief worden. De leerkracht hoeft namelijk niet meer alle teksten te beoordelen en gedetailleerd door te lezen. De leerlingen geven elkaar immers al gerichte feedback. In dit onderzoek komt naar voren dat het aanbieden van peerfeedback in eerste instantie echter als intensief wordt ervaren. Voordat leerlingen effectieve feedback kunnen verwoorden is er veel begeleiding en instructie nodig. Vervolgonderzoek moet aantonen hoe leerlingen effectieve feedback leren verwoorden, zodat ze zelfstandig feedback kunnen geven en ontvangen.

## Literatuur

- Aarnoutse, C., & Verhoeven, L. (2003). *Tussendoelen gevorderde geletterdheid: Een leerlijn voor groep 4 tot en met 8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Bakel, R. (2016). *Peerfeedback: hoe effectief is het?* Geraadpleegd op 12 november 2017, van <https://www.vernieuwenderwijs.nl/peerfeedback/>
- Berends, R. (2010). De zware dobber van het stelonderwijs. *Het Blad*. 9, 21-23.
- Besselink, E., & Brouwer, N. (2013). Didactisch handelen in het leren schrijven van teksten. *Tijdschrift Taal*, 4(6), 6-15.
- Bonset, H., & Hoogeveen, M. (2007). *Schrijven in het basisonderwijs. Een inventarisatie van empirisch onderzoek in het perspectief van leerplanontwikkeling*. Enschede: SLO.
- Brouwer, T. (2009). *Taalspecialisten aan het werk*. Enschede: Stichting leerplanontwikkeling.
- De Blauw., Boland, T., Vernooy, K., & van het Zandt, R. (2013). *Tussendoelen beginnende geletterdheid*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Dochy, F., Segers, M., & Sluijsmans, D. (1999). The use of self-, peer and co-assessment in higher education: A review. *Studies in Higher education*. 24, 331-350.
- Green, B. (2016). *Weapons of mass creation* [ilustratie]. Geraadpleegd op 13 maart 2018, van <http://www.biancagreen.com/page/4>
- Greven, E. (2010). *Het verschil mag er wezen*. Geraadpleegd op van 2 oktober 2017, van <http://tijdschrift-talent.nl/nl/archief/show/35/het-verschil-mag-er-wezen>
- Hattie, J., & Timperley, H. (2011). *Review of Educational Research: The Power of Feedback*. Geraadpleegd op 20 november 2017, van <http://education.qld.gov.au/staff/development/performance/resources/readings/power-feedback.pdf>
- Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. New York: Routledge.
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The Power of Feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81-122.
- Hayes, J. R., & Flower, L. (1980). Identifying the Organization of Writing Processes. In L. W. Gregg, & E. R. Steinberg (Eds.), *Cognitive Processes in Writing: An Interdisciplinary Approach*, 3-30. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Hoogeveen, M. (2018). *Leerlijn schrijven met peerresponse en instructie in genrekennis. Docentenhandleiding bij de lessenseries voor de groepen 5-8*. Geraadpleegd op 3 februari 2018, van <http://nederlands.slo.nl/themas/peer-response>
- Hoogeveen, M. (2014). Leren schrijven met peer response. *Meer taal*, 1(3), 11-13.

- Hoogeveen, M. (2013). Leren schrijven met peer response en instructie in genrekennis. *Tijdschrift Taal*, 4(6), 16-27.
- Hoogeveen, M., & Van Gelderen, A. (2013). "What works in writing with peer response? A review of intervention studies with children en adolescents". In: *Educational Psychological Review*, 25(4), 473-502.
- Hoogeveen, M. (2012). *Writing with peer response using genre knowledge. A classroom intervention study*. Enschede: University of Twente.
- Hoogeveen, M. (2010). *Leren schrijven met peerresponse en instructie in genrekennis. Zevenentwintigste conferentie onderwijs Nederlands*. Enschede: SLO.
- Hoogeveen, M., Van Gend, J., Van der Leeuw, B., & Van de Sande, R. (2004). *Schrijven is zilver, bespreken is goud. Een pabo deelcurriculum eigen schrijfvaardigheid en schrijfdidactiek*. Enschede: SLO.
- Houben, Y., & Van Esch, W. (2017). Wetenschap en technologie: Wat hebben we nodig? *Praxisbulletin*, 34(7), 12-14.
- Huizenga, H. (2004). *Taal & didactiek: Stellen*. Groningen: Noordhoff.
- Huizenga, H., & Robbe, R. (2013). *Basiskennis taalonderwijs*. Groningen: Noordhoff.
- Inspectie van het Onderwijs. (2012). *Focus op schrijven*. Geraadpleegd op 20 januari 2018, van <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/brochures/2012/07/07/focus-op-schrijven-het-onderwijs-in-het-schrijven-van-teksten-printversie>
- Keeman, P. (2013). *Hoe ontwikkel je zelfregulatie bij kinderen?* Geraadpleegd op 28 november 2017, van <http://tijdschrift-talent.nl/nl/tijdschrift/interviews/show/19/hoe-ontwikkel-je-zelfregulatie-bij-kinderen->
- Korstanje, M. (2012). *Teksten in de maak. Leerlingen begeleiden bij het schrijven*. Amersfoort: CPS.
- Kouwenberg, B., & Hoogeveen, M. (2007). *Denken met je vingers: Leren schrijven in het verhalenaltelier*. Leidschendam: Biblion.
- Krijnsen, M. (2013). *Kwaliteitskaart Onderwijs in schrijven van teksten*. Den Haag: School Aan Zet.
- Liu, N-F, Carless, D. (2006). Peer feedback: the learning element of peer assessment. *Teaching in Higher Education* 11(3), 279-290.
- Martin, J.R., & Rose, D. (2008). *Genre relations. Mapping culture*. London: Equinox
- Mayer, R. E., & Alexander, P. A. (2017). *Handbook of Research on Learning and Instruction*. Routledge Talor & Francis Group: New York and London.

- Njihof, E. (2017). *De kunst van peerfeedback*. Geraadpleegd op 15 januari 2018, van [http://www.avans.nl/binaries/content/assets/nextweb/onderzoek/lectoraat-leerkracht/magazine-mt\\_losse-paginas.pdf](http://www.avans.nl/binaries/content/assets/nextweb/onderzoek/lectoraat-leerkracht/magazine-mt_losse-paginas.pdf)
- Van Norden, S. (2014). *Iedereen kan leren schrijven*. Bussum: Coutinho.
- Van der Donk, C., & van Lanen, B. (2012). *Praktijkonderzoek in de school*. Bussum: Coutinho.
- Van der Leeuw, B., & Meestringa, T. (2014). *Genres in schoolvakken: Taalgerichte didactiek in het voortgezet onderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Van Norden, S. (2013). Schrijven in het hart van taalonderwijs. *Meer taal*, 1(1), 20-23.
- Peltenburg, M., & van Norden, S. (2017). Een eigen schrijfleerlijn. *JWS*, 101(7), 40-43.
- Pullens, T. (2009). Van product naar proces. *Tijdschrift Taal*, 1(2), 12-16.
- Rieber, L. (2006). Using peer review to improve student writing in business courses. *Journal of Education for Business*, 81(6), 322-326.
- Rijlaarsdam, G., Braaksma, M., Couzijn, M., Janssen, T., Kieft, M., Broekkamp, H., & Van den Bergh, H. (2005). Psychology and the teaching of writing in 8000 and some words. Pedagogy – Learning for Teaching. *BJEP Monograph Series*, II, 3, 127-153.
- Roehling, P. (2018). *Flipping the College Classroom*. London: Palgrave Pivot.
- Rose, D., & Martin, J. (2012). *Learning to Write, Reading to Learn: Genre, Knowledge and Pedagogy in the Sydney School*. Sheffield, UK: Equinox Publishing Ltd.
- Topping, K. (2009). Peer assessment. *Theory Into Practice*, 48(1), 20-27.
- Veenstra, T., & Sinkeldam, S. (2017). Schrijfonderwijs versterken. *JWS*, 101(5), 32-35.

## **Bijlagen**

### ***Bijlage A: Evaluatie***

In het schooljaar 2017-2018 is er een onderzoek uitgevoerd op Kindcentrum Immanuël. Dit is de tweede keer dat er onderzoek door een student van de Katholieke Pabo te Zwolle. Het proces was dus nog redelijk nieuw voor de leerkrachten. Op deze kleine dorpsschool is het team erg betrokken met elkaar. Dit was prettig voor het onderzoeksproces. De leerkrachten helpen graag mee door het geven van hun mening of het invullen van een vragenlijst. Als snel had ik door dat het schrijfonderwijs een grote rol speelt op de school. Elke week wordt er een opdracht geschreven. In dit proces zag ik al snel groeimogelijkheden. Ik merkte dat de leerkrachten namelijk weinig onderbouwde kennis hadden over het schrijfproces op de basisschool. Peerfeedback leek mij een interessante manier om hier verandering in aan te brengen en de kracht van de combinatiegroep naar voren te brengen.

Omdat het ontwerp 6 weken uitgevoerd wordt moest er een keuze gemaakt worden in de theorie die gebruikt wordt in het ontwerp. Er zijn veel inzichten opgedaan, helaas kan niet alles aangeboden worden in een tijdsbestek van 6 weken waarin de leerkrachten en leerlingen met het ontwerp aan de slag gaan. De bovenbouw leerkracht is onder de indruk van de invloed die feedback heeft op het leerproces en de betrokkenheid van kinderen. Ze vergelijkt dit met het inzetten van coöperatieve werkvormen. Door het inzetten van een werkvorm worden de kinderen op een leuke en verantwoordelijke manier betrokken bij de les. Wel maakt de leerkracht een kanttekening. Het kost namelijk veel tijd om de leerlingen instructie te geven over de verschillende vormen van feedback. Ook duurt het volgens haar lang voordat de kinderen daadwerkelijk effectieve feedback formuleren. Hier is veel begeleiding bij nodig. Het kost dus een intensieve periode aan instructie voordat de leerkracht er profijt van heeft met betrekking tot de arbeidsverlaging van de stelles.

Het onderzoek heeft mij als persoon veel inzichten gebracht. Het duurde even voordat ik kon starten met het onderzoek. Dit kwam omdat ik de koppeling moest maken tussen de gelezen literatuur en de praktijk. Daarvoor moest ik kijken wat er specifiek nodig was in de praktijk. Het uitgebreide vooronderzoek heeft mij hierbij geholpen, maar kostte wel veel tijd om te verwerken. Na deze inzichten was de stap naar een ontwerp snel gemaakt. Ik had duidelijk in beeld waar de behoefte lag. Ik wilde dat leerkrachten niet een voorgeschotelde lessenserie kregen om in te zetten in de praktijk, omdat ik van mening ben dat de stof dan niet 'eigen' gemaakt wordt. Daarom koos ik ervoor om een algemene instructie te schrijven die leerkrachten en leerlingen helpt bij het werken met peerfeedback. Door deze handleiding moesten de leerkrachten zelf de vertalen naar de klas maken. Ook werd hierdoor de stelles ontworpen volgens het vijffasenmodel door de leerkracht zelf. Hierdoor kregen de leerkrachten meer grip op de verdiepende informatie en de manier waarop je kinderen kan begeleiden. Ze werden als het ware mede-eigenaar van het onderzoeksproces, omdat de leerkracht samen met de leerlingen een ontwikkeling doormaakte.

De rapportage van het onderzoek was intensief. Vooral het verwerken van alle resultaten was een hele opgave. Wel kwam ik er door dit onderzoek achter dat je stapsgewijs een grote ontwikkeling doormaakt. Het was waardevol om alle informatie samen te voegen tot een algemene conclusie waarin het effect van het ontwerp zichtbaar werd.

## Bijlage B: Verklaring gedragscode onderzoek



### Bijlage B: Verklaring inzake oorspronkelijkheid en gedragscode onderzoek

Ik verklaar hierbij dat deze bachelorthesis een oorspronkelijk werkstuk is, dat uitsluitend door mij vervaardigd is. Als ik informatie en ideeën aan bronnen heb ontleend, heb ik hiervan expliciet melding gemaakt in de tekst en de noten.

(plaats, datum)

Meppel, 14-05-18

(handtekening)

Ik verklaar hierbij dat ik bij het doen van mijn onderzoek gehandeld heb volgens de gedragscode onderzoek.

(plaats, datum)

Meppel, 14-05-18

(handtekening)

## Bijlage C: Verklaring uitvoering praktijk



### Bijlage C: Verklaring inzake uitvoeren van het ontwerp

Hierbij verklaar ik (naam van de boa'er of van de onderzoekscoördinator):

S. Engelen / R. Middelbrink

dat de student (naam van de student):

Lola Mensink

het onderzoeksontwerp t.b.v. de bachelorthesis gedurende zes weken heeft uitgeprobeerd in de praktijk van de (naam van de school):

Kc Immanuel

te (plaats van de school):

Steenwijkerwold

(plaats, datum)

Steenwijkerwold  
26-4-2018

(handtekening)

S. Engelen  
R. Middelbrink

Handtekening student:

(plaats, datum)

Steenwijkerwold  
26-4-2018

(handtekening)

L. mensink

## Bijlage D: Poster



**Kindcentrum Immanuel**  
Onderwijs, onderzoek en innovatie

**Pedagogische Academie**  
Basisonderwijs

**Lola Mensink**  
Citroenvlinder 139  
7943 RG Meppel  
l.mensink@kpz.nl  
970118001

**Kindcentrum Immanuel,**  
Steenwijkerwold  
BOA: Simone Engelen  
Thesisbegeleider: Bas ter Avest  
15 mei, 2018

**Conclusie theoretisch kader:**  
Uit onderzoek blijkt dat schrijven een sociaal proces is (Van Norden, 2014). Daarom is het geven en krijgen van feedback een belangrijk onderdeel in de les. Er zijn verschillende vormen van effectieve feedback te onderscheiden volgens Hattie en Timperley (2011; 2007). Er is onderscheid te maken tussen feedback over de taak, de verwerking van de taak, zelfregulering en over de persoon. Deze vormen van feedback zijn het meest effectief wanneer ze in combinatie met elkaar worden ingezet. Huizenga (2004) maakt onderscheid tussen twee vormen van begeleiding. Ten eerste hulp tijdens het schrijven, ten tweede aandacht voor tekstbespreking en herschrijven van de tekst.

**Vooronderzoek:**  
Uit het vooronderzoek blijkt dat leerkrachten sporadisch gebruik maken van peerfeedback, maar hier geen structurele aandacht aan besteden. Daarnaast wist slechts één leerkracht de definitie van peerfeedback te beschrijven. Op basis van de resultaten van het interview, de vragenlijst en de observatie kan geconcludeerd worden dat er bij de leerkrachten behoefte is aan meer informatie over (peer)feedback en over de fasen van het schrijfp proces wat kinderen doorlopen. Er is kennis van dit proces, maar dit wordt niet effectief ingezet. Bij het inzetten van feedback in de stelles is het belangrijk dat leerlingen weten op wat voor manier je kwalitatief effectieve feedback kan geven en wat dat inhoudt (Topping, 2009). Uit de observatie in het vooronderzoek blijkt dat de leerlingen vooral feedback aan elkaar geven en geen feedforward, feed-up of persoonlijke feedback gebruiken. Uit het interview blijkt dat leerlingen vooral letten op de lengte van de tekst en de interpunctie. Er is dus aanvullende instructie nodig over de verschillende vormen van feedback, schrijfsstrategieën, tekstbespreking en genrekennis.

**Probleemstelling:**  
Leerkrachten op Kindcentrum Immanuel werken met grote heterogene groepen. In de groep zitten meerdere leerlijnen met grote niveaunderschillen. Daarom willen leerkrachten dat leerlingen met en van elkaar kunnen leren. Bij het schrijven van teksten is hier gelegenheid voor door gebruik te maken van feedbackmomenten. Leerkrachten geven aan niet te weten op wat voor manier ze het geven van peerfeedback tijdens de stelles in een combinatiegroep kunnen begeleiden. Peerfeedback is een specifieke vorm van feedback waar leerlingen met elkaar in dialoog gaan aan de hand van gedeeld commentaar over elkaars werk, gedrag of prestaties (Lui & Carless, 2006).

Dit praktijkprobleem heeft geleid tot de volgende vraagstelling: *“Op wat voor manier kan de leerkracht leerlingen uit groep 6, 7 en 8 begeleiden bij het geven van peerfeedback op verhalende teksten?”*

**Op welke manier leerkrachten peerfeedback kunnen begeleiden bij het schrijven van verhalen in de bovenbouw.**

**Sociaal leren schrijven!**

**Ontwerp:**  
Aan de hand van de literatuurstudie, het vooronderzoek en de doelen die beschreven zijn in paragraaf 4.1.1 zijn de volgende criteria voor het ontwerp opgesteld:  
- De criteria van de stel opdracht zijn overzichtelijk (Van Norden, 2014).  
- De leerkracht geeft verdiepende informatie aan leerlingen over de verschillende vormen van feedback (Hattie & Timperley, 2011).  
- De leerkracht besteed aandacht aan tekstbespreking en laat kinderen verworven hoe ze schrijfproblemen oplossen (Van Norden, 2014; Hoogveen, 2012).  
- Feedback wordt een vast onderdeel van de stelles. Er is minimaal één moment van feedback per opdracht (Korstanje, 2012).  
- Feedback wordt gegeven aan de hand van vooraf opgestelde criteria (Hattie & Timperley, 2007).  
- Er wordt gedifferentieerd hulp geboden bij het schrijven van een verhalende tekst (Van Norden, 2014).

**Ontwerp:**  
De handleiding is gebaseerd op de theorie van het vijfassenmodel (Van Norden, 2014; Besselink & Brouwer, 2013; Korstanje, 2012; Kouwenberg & Hoogveen, 2007), het geven van feedback (Hoogveen, 2018; Hattie & Timperley, 2007) en genrekennis (Peltenburg & van Norden, 2017). De handleiding bestaat uit een aantal verschillende onderdelen. Het eerste onderdeel is het aangepaste vijfassenmodel. Er is een vijfassenmodel (Van Norden, 2014) ontworpen waar de aandachtspunten van feedback in verwerkt zijn (Korstanje, 2012). Vervolgens wordt genrekennis van een verhalende tekst toegelicht (Peltenburg & Van Norden, 2017). Daarna worden de verschillende vormen van feedback beschreven (Hattie & Timperley, 2011; 2007). Afsluitend is een evaluerende checklist te vinden.  
Concrete handvatten voor het begeleiden van leerlingen in de praktijk worden beschreven in het tweede deel van het ontwerp. Ten eerste is er een poster ontworpen: “Lees, vertel, leg uit!” Op deze poster staan in 4 stappen beschreven hoe kinderen feedback aan elkaar kunnen geven en van elkaar kunnen ontvangen (Hoogveen 2018; Hattie & Timperley, 2009). Als tweede is er een persoonlijk doelenblad ontwikkeld.

**Conclusie:**  
Peerfeedback wordt ingezet bij het schrijven van verhalende teksten. De leerkracht past daarbij de juiste didactiek toe en heeft verdiepende kennis over de begeleiding van het feedbackproces door de ontworpen handleiding.  
Leerlingen passen verschillende vormen van feedback toe. Het niveau van schrijfp opdrachten gaat daardoor omhoog. Er blijft echter instructie nodig over het geven van effectieve feedback blijft nodig.  
Het ontwerp, zoals blijkt uit de eindmeting, heeft de leerkracht geholpen in het structureren van de stelles volgens het vijfassenmodel. Ook de ontworpen poster en het doelenblad helpt de leerkracht in het begeleiden van kinderen bij het leren over en geven van peerfeedback op verhalende teksten.

**Discussie:**  
• Heeft peerfeedback ook effect op andere vakken en leerprocessen?  
• Hebben alle leerlingen hun tekst effectief weten te reviseren?  
• Kunnen de leerlingen effectieve feedback verwoorden?  
• In hoeverre zijn leerlingen in staat om effectieve feedback te verwoorden?

**Literatuur:**  
Besselink, R. & Brouwer, N. (2013). Didactisch handboek in het leren schrijven van de klas. *Uitgeverij Het Spectrum*, 160, 6-15.  
Hattie, J. & Timperley, H. (2011). Review of Educational Research: The Power of Feedback. Geraadpleegd op 20 november 2017, van <http://www.educationresearcher.org.au/edu-research/performance-resources/research/power-feedback.pdf>  
Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. London: Routledge.  
Hattie, J. & Timperley, H. (2007). The Power of Feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81-122.  
Hoogveen, M. (2018). *Leerlijn schrijven met peer-assessment en instructie in genrekennis*. *Uitgeverij Het Spectrum*, 160, 6-15.  
Hoogveen, M. (2012). *Writing with peer response using genre knowledge: A classroom intervention study*. *Erasmus University of Twente*. Geraadpleegd op 3 februari 2018, van <http://medelink.its.azh.nl/theses/peer-response>  
Korstanje, M. (2012). *Feedback in de klas: Leerkrachten begeleiden bij het schrijven*. Amsterdam: CPD.  
Kouwenberg, B. & M. Hoogveen (2007). *Zonder met je vingers: Lezen schrijven in het basisonderwijs*. Leiden: Boom.  
Lui, M.-F., Carless, D. (2006). Peer feedback: the learning element of peer assessment. *Teaching in Higher Education* 11, 295-296.  
Peltenburg, M. & van Norden, S. (2017). Een signaal voor leerkrachten. *BOA*, 101, p. 40-43.  
Topping, K. (2009). Peer assessment. *Therapy into Practice*, 48(1), 20-27.  
Van Norden, S. (2014). *Individueel leren schrijven*. Cuijk: Binnens.

**Katholieke Pabo Zwolle**  
Onderwijs, onderzoek en innovatie

## Bijlage E: Meetinstrumenten en resultaten

### E.1: Meetinstrument vooronderzoek: redelijk gestructureerde vragenlijst leerkrachten midden- en bovenbouw.

#### Vragenlijst leerkrachten midden- en bovenbouw

*De doelgroep van deze enquête zijn leerkrachten in het basisonderwijs. De vragen die gesteld worden zijn gericht op het stelonderwijs. Dit houdt het schrijven van teksten in. Er wordt gekeken naar de kennis van leerkrachten over peerfeedback tijdens de stellingen. De antwoorden die u geeft zijn anoniem. Bij voorbaat dank voor uw medewerking aan dit onderzoek.*

Leerkracht van groep:

Vraag 1: Ik ben tevreden over de manier waarop het stelonderwijs gegeven wordt op Kindcentrum Immanuël.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 2: Ik weet hoe ik het vijffasenmodel kan inzetten tijdens de stellingen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 3: Ik maak gebruik van het vijffasenmodel tijdens de stellingen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 4: Tijdens de instructie maak ik gebruik van een voorbeeldtekst.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 5: Tijdens de instructie benoem ik het doel van de opdracht.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 6: Tijdens de instructie bespreek ik de opdrachtcriteria.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 7: Tijdens de instructie laat ik kinderen voorkennis ophalen over het onderwerp.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 8: Ik laat kinderen samenwerken bij het schrijven van een verhaal.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 9: Wanneer de kinderen zelfstandig aan het werk zijn loop ik rond om hulp te bieden.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 10: Ik geef kinderen feedback op hun verhaal.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 11: Ik vind het lastig om doelgerichte feedback te geven aan kinderen op hun verhaal.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 12: Deze feedback is gericht op de inhoud van de tekst.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 13: Deze feedback is gericht op het eindproduct/leerdoel.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 14: Deze feedback is gericht op het leerproces van het kind.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 15: Deze feedback is gericht op het gedrag/de houding van het kind.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 16: Ik ken het begrip peerfeedback.

|    |   |     |
|----|---|-----|
| Ja | / | Nee |
|----|---|-----|

Vraag 17: Beschrijf kort de definitie van het begrip peerfeedback:

\*Wanneer je het begrip niet kent kun je onderaan de vragenlijst de definitie lezen. Deze definitie hoef je vervolgens niet op te schrijven.

|  |
|--|
|  |
|--|

Vraag 18: Ik zet peerfeedback in tijdens mijn lessen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 19: Ik ben van mening dat peerfeedback een effectief middel kan zijn binnen het (stel)onderwijs.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 20: Wanneer de leerlingen elkaar peerfeedback geven krijgen ze concrete aandachtspunten mee om in het verhaal op te letten.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 21: De leerlingen herschrijven hun tekst aan de hand van de gegeven feedback.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 22: Ik beoordeel de verhalen van leerlingen op basis van vooraf vastgestelde beoordelingscriteria.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

\*Peerfeedback is een specifieke vorm van feedback waar leerlingen met elkaar in dialoog gaan aan de hand van gedetailleerd commentaar over elkaars werk, gedrag of prestaties. Dit wordt gedaan op basis van vooraf vaststaande beoordelingscriteria (Lui & Carless, 2006).

## E.2: Resultaat vooronderzoek: redelijk gestructureerde vragenlijst leerkrachten midden- en bovenbouw

|                                                                                                                                   | Ja                                                                                          | Soms | Nee |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|------|-----|
| Vraag 1: Ik ben tevreden over de manier waarop het stelonderwijs gegeven wordt op Kindcentrum Immanuël.                           | 2                                                                                           |      | 2   |
| Vraag 2: Ik weet hoe ik het vijffasenmodel kan inzetten tijdens de stelles.                                                       | 2                                                                                           |      | 2   |
| Vraag 3: Ik maak gebruik van het vijffasenmodel tijdens de stelles.                                                               | 1                                                                                           |      | 3   |
| Vraag 4: Tijdens de instructie maak ik gebruik van een voorbeeldtekst.                                                            | 1                                                                                           | 1    | 2   |
| Vraag 5: Tijdens de instructie benoem ik het doel van de opdracht.                                                                | 4                                                                                           |      |     |
| Vraag 6: Tijdens de instructie bespreek ik de opdrachtcriteria.                                                                   | 4                                                                                           |      |     |
| Vraag 7: Tijdens de instructie laat ik kinderen voorkennis ophalen over het onderwerp.                                            | 4                                                                                           |      |     |
| Vraag 8: Ik laat kinderen samenwerken bij het schrijven van een verhaal.                                                          | 2                                                                                           |      | 2   |
| Vraag 9: Wanneer de kinderen zelfstandig aan het werk zijn loop ik rond om hulp te bieden.                                        | 3                                                                                           | 1    |     |
| Vraag 10: Ik geef kinderen feedback op hun verhaal.                                                                               | 4                                                                                           |      |     |
| Vraag 11: Ik vind het lastig om doelgerichte feedback te geven aan kinderen op hun verhaal.                                       | 1                                                                                           | 2    | 1   |
| Vraag 12: Deze feedback is gericht op de inhoud van de tekst.                                                                     | 4                                                                                           |      |     |
| Vraag 13: Deze feedback is gericht op het eindproduct/leerdoel.                                                                   | 4                                                                                           |      |     |
| Vraag 14: Deze feedback is gericht op het leerproces van het kind.                                                                | 2                                                                                           |      | 2   |
| Vraag 15: Deze feedback is gericht op het gedrag/de houding van het kind.                                                         | 1                                                                                           |      | 3   |
| Vraag 16: Ik ken het begrip peerfeedback.                                                                                         | 1                                                                                           |      | 3   |
| Vraag 17: Beschrijf kort de definitie van het begrip peerfeedback:                                                                | Dat je het laat nakijken door een 'peer' (leeftijdsgenoot) en dat die er feedback op geeft. |      |     |
| Vraag 18: Ik zet peerfeedback in tijdens mijn lessen.                                                                             | 2                                                                                           | 1    | 1   |
| Vraag 19: Ik ben van mening dat peerfeedback een effectief middel kan zijn binnen het (stel)onderwijs.                            | 4                                                                                           |      |     |
| Vraag 20: Wanneer de leerlingen elkaar peerfeedback geven krijgen ze concrete aandachtspunten mee om in het verhaal op te letten. | 2                                                                                           |      | 2   |
| Vraag 21: De leerlingen herschrijven hun tekst aan de hand van de gegeven feedback.                                               | 3                                                                                           | 1    |     |
| Vraag 22: Ik beoordeel de verhalen van leerlingen op basis van vooraf vastgestelde beoordelingscriteria.                          | 4                                                                                           |      |     |

### E.3: Meetinstrument vooronderzoek: redelijk gestructureerde vragenlijst leerlingen bovenbouw

#### Vragenlijst leerlingen bovenbouw

Deze vragenlijst is gemaakt voor kinderen uit groep 6, 7 en 8.

Jullie schrijven elke week een verhaal in de klas. De vragen hieronder gaan over het schrijven van teksten bij jullie op school. Let erop dat je per vraag 1 antwoord omcirkelt. Alvast bedankt voor het invullen.

Ik zit in groep:

Vraag 1: Ik vind de uitleg van de stelopdracht duidelijk.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 2: De uitleg van de stelopdracht maakt mij enthousiast over het ontwerp.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 3: Na de uitleg weet ik waar mijn stelopdracht aan moet voldoen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 4: Na de uitleg kan ik zelfstandig beginnen aan de stelopdracht.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 5: Ik vind het schrijven van verhalen makkelijk.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 6: Bij het schrijven van een verhaal mag ik samenwerken.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 7: Ik word geholpen door de juf bij het schrijven van verhalen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 8: Ik word geholpen door mijn klasgenoten bij het schrijven van verhalen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 9: Ik word geholpen door mijn familie bij het schrijven van verhalen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 10: Ik bespreek mijn tekst met een klasgenoot.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 11: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van de juf.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 12: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van klasgenoten.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 13: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van mijn familie (ouders, broers, zussen).

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 14: Ik geef tips en tops op het verhaal van een klasgenoot.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 15: Ik vind het lastig om tips en tops te krijgen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 16: Ik vind het lastig om tips en tops te geven.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 17: Met behulp van de tips en tops van de juf herschrijf ik mijn verhaal.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 18: Met behulp van de tips en tops van klasgenoten herschrijf ik mijn verhaal.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 19: Ik heb genoeg tijd om mijn verhaal te herschrijven.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

#### E.4: Resultaat vooronderzoek: gestructureerde vragenlijst leerlingen groep 6

|                                                                                            | Ja | Soms | Nee |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|----|------|-----|
| Vraag 1: Ik vind de uitleg van de stelopdracht duidelijk                                   | 2  | 1    | 5   |
| Vraag 2: De uitleg van de stelopdracht maakt mij enthousiast over het ontwerp.             | 3  | 5    |     |
| Vraag 3: Na de uitleg weet ik waar mijn stelopdracht aan moet voldoen.                     | 4  | 3    | 1   |
| Vraag 4: Na de uitleg kan ik zelfstandig beginnen aan de stelopdracht.                     |    | 3    | 5   |
| Vraag 5: Ik vind het schrijven van verhalen makkelijk.                                     | 3  | 3    | 2   |
| Vraag 6: Bij het schrijven van een verhaal mag ik samenwerken.                             | 2  | 6    |     |
| Vraag 7: Ik word geholpen door de juf bij het schrijven van verhalen.                      | 6  |      | 2   |
| Vraag 8: Ik word geholpen door mijn klasgenoten bij het schrijven van verhalen.            | 2  |      | 6   |
| Vraag 9: Ik word geholpen door mijn familie bij het schrijven van verhalen.                | 6  |      | 2   |
| Vraag 10: Ik bespreek mijn tekst met een klasgenoot.                                       | 1  | 3    | 4   |
| Vraag 11: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van de juf.                                | 4  |      | 4   |
| Vraag 12: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van klasgenoten.                           | 3  |      | 5   |
| Vraag 13: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van mijn familie (ouders, broers, zussen). | 4  | 1    | 3   |
| Vraag 14: Ik geef tips en tops op het verhaal van een klasgenoot.                          | 5  |      | 3   |
| Vraag 15: Ik vind het lastig om tips en tops te krijgen.                                   | 3  | 2    | 3   |
| Vraag 16: Ik vind het lastig om tips en tops te geven.                                     | 2  | 5    | 1   |
| Vraag 17: Met behulp van de tips en tops van de juf herschrijf ik mijn verhaal.            | 2  | 4    | 2   |
| Vraag 18: Met behulp van de tips en tops van klasgenoten herschrijf ik mijn verhaal.       | 2  | 3    | 3   |
| Vraag 19: Ik heb genoeg tijd om mijn verhaal te herschrijven.                              |    | 5    | 3   |

## E.5: Resultaat vooronderzoek: gestructureerde vragenlijst leerlingen groep 7

|                                                                                            | Ja | Soms | Nee |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|----|------|-----|
| Vraag 1: Ik vind de uitleg van de stelopdracht duidelijk                                   | 2  | 3    |     |
| Vraag 2: De uitleg van de stelopdracht maakt mij enthousiast over het ontwerp.             | 3  | 2    |     |
| Vraag 3: Na de uitleg weet ik waar mijn stelopdracht aan moet voldoen.                     | 2  | 2    | 1   |
| Vraag 4: Na de uitleg kan ik zelfstandig beginnen aan de stelopdracht.                     | 1  | 2    | 2   |
| Vraag 5: Ik vind het schrijven van verhalen makkelijk.                                     | 2  | 1    | 2   |
| Vraag 6: Bij het schrijven van een verhaal mag ik samenwerken.                             | 2  | 3    |     |
| Vraag 7: Ik word geholpen door de juf bij het schrijven van verhalen.                      | 2  |      | 3   |
| Vraag 8: Ik word geholpen door mijn klasgenoten bij het schrijven van verhalen.            | 2  | 1    | 2   |
| Vraag 9: Ik word geholpen door mijn familie bij het schrijven van verhalen.                | 1  | 1    | 3   |
| Vraag 10: Ik bespreek mijn tekst met een klasgenoot.                                       | 2  | 1    | 2   |
| Vraag 11: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van de juf.                                | 3  |      | 2   |
| Vraag 12: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van klasgenoten.                           | 3  |      | 2   |
| Vraag 13: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van mijn familie (ouders, broers, zussen). | 1  |      | 4   |
| Vraag 14: Ik geef tips en tops op het verhaal van een klasgenoot.                          | 3  |      | 2   |
| Vraag 15: Ik vind het lastig om tips en tops te krijgen.                                   |    | 2    | 3   |
| Vraag 16: Ik vind het lastig om tips en tops te geven.                                     | 1  | 3    | 1   |
| Vraag 17: Met behulp van de tips en tops van de juf herschrijf ik mijn verhaal.            | 1  | 1    | 3   |
| Vraag 18: Met behulp van de tips en tops van klasgenoten herschrijf ik mijn verhaal.       |    | 3    | 2   |
| Vraag 19: Ik heb genoeg tijd om mijn verhaal te herschrijven.                              | 1  | 1    | 3   |

## E.6: Resultaat vooronderzoek: gestructureerde vragenlijst leerlingen groep 8

|                                                                                            | Ja | Soms | Nee |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|----|------|-----|
| Vraag 1: Ik vind de uitleg van de stelopdracht duidelijk                                   | 6  | 4    | 2   |
| Vraag 2: De uitleg van de stelopdracht maakt mij enthousiast over het ontwerp.             | 5  | 7    |     |
| Vraag 3: Na de uitleg weet ik waar mijn stelopdracht aan moet voldoen.                     | 6  | 4    | 2   |
| Vraag 4: Na de uitleg kan ik zelfstandig beginnen aan de stelopdracht.                     | 5  | 5    | 2   |
| Vraag 5: Ik vind het schrijven van verhalen makkelijk.                                     | 7  | 3    | 2   |
| Vraag 6: Bij het schrijven van een verhaal mag ik samenwerken.                             | 4  | 5    | 3   |
| Vraag 7: Ik word geholpen door de juf bij het schrijven van verhalen.                      | 7  |      | 5   |
| Vraag 8: Ik word geholpen door mijn klasgenoten bij het schrijven van verhalen.            | 8  |      | 4   |
| Vraag 9: Ik word geholpen door mijn familie bij het schrijven van verhalen.                | 4  |      | 8   |
| Vraag 10: Ik bespreek mijn tekst met een klasgenoot.                                       | 7  |      | 5   |
| Vraag 11: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van de juf.                                | 8  |      | 4   |
| Vraag 12: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van klasgenoten.                           | 9  |      | 3   |
| Vraag 13: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van mijn familie (ouders, broers, zussen). | 3  |      | 9   |
| Vraag 14: Ik geef tips en tops op het verhaal van een klasgenoot.                          | 9  |      | 3   |
| Vraag 15: Ik vind het lastig om tips en tops te krijgen.                                   | 3  | 5    | 4   |
| Vraag 16: Ik vind het lastig om tips en tops te geven.                                     | 2  | 3    | 7   |
| Vraag 17: Met behulp van de tips en tops van de juf herschrijf ik mijn verhaal.            | 4  | 8    |     |
| Vraag 18: Met behulp van de tips en tops van klasgenoten herschrijf ik mijn verhaal.       | 3  | 7    | 2   |
| Vraag 19: Ik heb genoeg tijd om mijn verhaal te herschrijven.                              | 2  | 9    | 1   |

## E.7: Meetinstrument vooronderzoek: observatiemodel stelles leerkracht bovenbouw

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |   |   |   |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---|---|---|
| <b>Dinsdag 13 maart 2018</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | V | ~ | X |
| <b>En 20 maart 2018</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |   |   |   |
| <u>De leerkracht geeft instructie over de stelopdracht.</u><br><br>> De leerkracht benoemt het doel.<br>> De leerkracht speelt in op de belevingswereld van de leerlingen.<br>> De leerkracht laat leerlingen strategieën verwoorden.<br>> De leerkracht laat een voorbeeldtekst zien.<br>> De leerkracht benoemt de beoordelingscriteria. |   |   |   |
| <u>De leerkracht stelt controlerende vragen.</u><br><br>> De leerkracht laat de leerlingen het doel herhalen<br>> De leerkracht controleert of de kinderen de opdracht hebben begrepen.<br>> De leerkracht geeft leerlingen de ruimte om vragen te stellen.<br>> De leerkracht gaat in op: Hoe, wat, waar, wanneer, wie.                   |   |   |   |
| <u>De leerkracht laat de kinderen zelfstandig werken.</u><br><br>> Wanneer de kinderen aan het werk gaat loopt de leerkracht rond om hulp te bieden.<br>> De leerkracht stelt hulpvragen wanneer een kind niet verder komt.<br>> De leerkracht laat kinderen samenwerken.                                                                  |   |   |   |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| <p><u>De leerkracht evalueert de les.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>&gt; <i>De leerkracht herhaalt het doel van de les.</i></li> <li>&gt; <i>De leerkracht bespreek het werkproces.</i></li> <li>&gt; <i>De leerkracht stelt vragen over het werkproces aan kinderen.</i></li> <li>&gt; <i>De leerkracht bikt vooruit.</i></li> </ul> |  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|

### E.8: Resultaat vooronderzoek: observatiemodel stelles leerkracht bovenbouw

|                                                                         | X = Wordt niet toegepast<br>V = Wordt wel toegepast<br>~ = Wordt deels toegepast (met toelichting) |                                               |
|-------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------|
| <u>De leerkracht geeft instructie over de stelopdracht.</u>             | Eerste observatie                                                                                  | Tweede observatie                             |
| > De leerkracht benoemt het doel.                                       | V                                                                                                  | V                                             |
| > De leerkracht speelt in op de belevingswereld van de leerlingen.      | V = De leerkracht laat een filmpje zien en laat kinderen voorkennis ophalen over het onderwerp.    | V = De leerkracht heeft materiaal meegenomen. |
| > De leerkracht laat leerlingen strategieën verwoorden.                 | X                                                                                                  | V                                             |
| > De leerkracht laat een voorbeeldtekst zien.                           | X                                                                                                  | X                                             |
| > De leerkracht benoemt de beoordelingscriteria.                        | V                                                                                                  | V                                             |
| <u>De leerkracht stelt controlerende vragen.</u>                        |                                                                                                    |                                               |
| > De leerkracht laat de leerlingen het doel herhalen                    | X                                                                                                  | X                                             |
| > De leerkracht controleert of de kinderen de opdracht hebben begrepen. | ~ = De leerkracht vraagt aan een aantal kinderen om de opdracht te herhalen                        | X                                             |
| > De leerkracht geeft leerlingen de ruimte om vragen te stellen.        | V                                                                                                  | V                                             |
| > De leerkracht gaat in op: Hoe, wat, waar, wanneer, wie.               | V                                                                                                  | X                                             |

|                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                |                              |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------|
| <u>De leerkracht laat de kinderen zelfstandig werken.</u><br><br>> Wanneer de kinderen aan het werk gaat loopt de leerkracht rond om hulp te bieden.<br>> De leerkracht stelt hulpvragen wanneer een kind niet verder komt.<br>> De leerkracht laat kinderen samenwerken. | V<br><br>V<br><br>V                                                                                                            | X<br><br>V<br><br>X          |
| <u>De leerkracht evalueert de les.</u><br><br>> De leerkracht herhaalt het doel van de les.<br>> De leerkracht bespreek het werkproces.<br>> De leerkracht stelt vragen over het werkproces aan kinderen.<br>> De leerkracht bikt vooruit.                                | V<br><br>V<br><br>V<br><br>~ = De leerkracht vertelt wanneer de leerlingen deze week tijd hebben om aan de opdracht te werken. | X<br><br>X<br><br>X<br><br>V |

### **E.9: Meetinstrument vooronderzoek: semigestructureerd interview leerkrachten**

*Je weet dat ik onderzoek doe naar de invloed van peerfeedback op het schrijfproces. Hier heb je al een vragenlijst over ingevuld. In dit interview wil ik hier graag dieper op in gaan. We gaan het hebben over de resultaten van de vragenlijsten van de leerlingen en leerkrachten. Ook bespreken we een aantal teksten om te kijken op wat voor manier de gemiddelde leerling een tekst schrijft. Ik neem het gesprek op, zodat ik het later kan terugluisteren. Is dat akkoord?*

De resultaten uit de vragenlijst van de leerkrachten en leerlingen zijn wisselend.

- Wat valt je op?

Kun je het schrijfproces voor mij beschrijven?

Kun je kort de vijf fasen bij langs lopen?

- Hoe verloopt de uitleg van de les?
- Hoe gaat de begeleiding?
- Hoe gaat het zelfstandig werken?
- Hoe verloopt de afronding?
- Hoe reageren de kinderen op dit proces?

Kun je kort ingaan op het proces van feedback?

- Pas je feedback toe in de les?
- Op wat voor manier?
- Krijgen de leerlingen aandachtspunten om op te letten bij het geven van feedback?

Hier ligt een tekst van kind uit groep 6, 7 of 8. Aan de hand van het vraagschema voor de beoordeling van teksten (Van Norden, 2014) wil ik je vragen om te beschrijven op wat voor manier je deze tekst beoordeelt.

## E.10: Resultaat vooronderzoek: semigestructureerd interview leerkrachten

(L) Nogmaals bedankt voor het invullen van de vragenlijst en het inplannen van een moment voor dit interview. Je weet dat ik onderzoek doe naar de invloed van peerfeedback op het schrijfproces. Na de literatuurstudie ben ik er onder andere achter gekomen dat het inzetten van peerfeedback het niveau van schrijfvaardigheid kan verhogen, maar dat de leerlingen wel de juiste impulsen en begeleiding moeten krijgen. In dit interview gaan we wat dieper in over deze onderwerpen en de resultaten van de vragenlijsten van leerlingen en leerkrachten. Ten slotte bespreken we een aantal teksten om te kijken op wat voor manier de gemiddelde leerling een tekst schrijft. Ik neem het gesprek op, zodat ik het later kan terugluisteren. Is dat akkoord?

(L) De resultaten uit de vragenlijst van de leerkrachten en leerlingen zijn wisselend. Wat valt je op?  
(D) Ik vind het wel goed dat iedereen feedback geeft, maar ik denk dat dat ook wel een beetje in je aard zit als leerkracht: ergens iets van vinden of beoordelen. Ik moet eerlijk zeggen dat ik het begrip peerfeedback ook niet kende. Hier zou ik graag meer informatie over willen hebben. Bij de leerlingen vind ik het wel opvallend dat de meerderheid de tekst niet herschrijft, terwijl de leerkracht denkt van wel. Hier zit dus een verschil in, waarschijnlijk raffelen veel leerlingen het de laatste dag een beetje af om het op tijd in te leveren. Het valt me op dat niet alle leerkrachten tevreden zijn over de manier waarop de stelles is georganiseerd. En na het lezen van de vragenlijst denk ik dat dit komt vanwege het gebrek aan goede informatie over het schrijfproces van kinderen. Er komt meer bij kijken dan een opdracht bedenken aan het begin van de week.

(L) Kun je kort beschrijven hoe je normaal te werk gaat in het stelproces?  
(D) Meestal bedenken we voor of na het weekend een nieuwe opdracht. Deze opdracht leg ik uit op maandag. Ik probeer zo vaak mogelijk de stelopdrachten na te kijken en feedback te geven, maar hier heb ik simpelweg geen tijd voor. Na de uitleg werken de kinderen zelfstandig aan de opdracht en loop ik af en toe rond voor hulp.

(L) Hoe verloopt de uitleg van de les? Meestal begin ik met een oriëntatie waarin ik het onderwerp introduceer. Dit kan door middel van een filmpje, plaatje, verhaal of voorwerp. Dat verschilt natuurlijk elke week. Laats hadden we het over de dieren op school en toen ben ik met de kinderen naar buiten gegaan om te kijken wat voor verhaal je erover zou kunnen schrijven.

(L) Bespreek je in de uitleg ook het doel en de opdrachtcriteria?  
(D) Ja, eigenlijk altijd. Het doel benoem ik in de uitleg of laat ik de kinderen zelf verwoorden. De opdrachtcriteria typ ik meestal uit en hang ik op het bord, zodat kinderen hier af en toe nog even naar kunnen kijken. Halverwege de week zijn de meeste kinderen de opdracht namelijk deels weer vergeten.

(L) Hoe zou het komen dat de kinderen dit vergeten?  
(D) Ik weet het niet, misschien is het te veel informatie in één keer. Het zou misschien kunnen helpen om de kinderen het doel en de opdracht te laten opschrijven, net zoals bij rekenen gebeurt.  
(L) Ja dat zou inderdaad een goede kunnen zijn, ik neem het mee in het onderzoek.

(L) Kun je ook iets vertellen over de begeleiding tijdens het zelfstandig werken?  
(D) De laatste tijd merk ik het verschil tussen groep 8 en groep 6/7 steeds groter worden. Groep 8 wil het liefst zelfstandig werken en het zelf afmaken. Die geven meestal op donderdag aan wanneer ze vastlopen en kunnen na enkele tips weer doorschrijven. Groep 6/7 heeft nog veel behoefte aan hulp. Vooral het beginnen met schrijven is voor hen een moeilijke. Een aantal kinderen weet haast structureel niet hoe ze moeten beginnen of waar ze over moeten schrijven. Ook zijn er kinderen die gemiddeld 7 regels typen, met spellingsfouten en dubbele woorden, en dan denken dat ze klaar zijn. Hier moet ik veel controleren. Dat is soms best lastig, omdat de kinderen in het werkuur hier mee

bezig zijn. In het werkuur geef ik soms ook nog instructie over andere vakken. Soms laat ik de groepen wel samenwerken of elkaar feedback geven. Dat is een beetje afhankelijk van de opdracht en de moeilijkheidsgraad.

(L) Besteed je ook aandacht aan de evaluatie en afronding van de les?

(D) Dit verschilt. Bij de instructie op maandag wel, maar de rest van de week werken de kinderen voornamelijk zelf aan de opdracht. Afhankelijk van de tijd en de dagindeling maak ik dan een keuze om een bespreking in te plannen. Wel check ik halverwege de week hoe ver de kinderen zijn met schrijven en of er nog extra hulp of uitleg nodig is. Dit is niet altijd het geval, terwijl de meeste kinderen op vrijdag in tijdnood komen omdat ze toch nog meer moesten typen dan ze gedacht hadden.

(L) Kun je kort ingaan op de manier waarop je feedback gebruikt in de les?

(D) Ja hoor, dit doe ik meestal in de beginfase of de eindfase. Ik geef dan een opdracht, bijvoorbeeld: geef elkaar feedback over het schrijfonderwerp. De kinderen kunnen elkaar per groep helpen. Dus dat groep 8 feedback geeft op het idee van elkaar. Maar het kan ook dat ik de groepen door elkaar heen haal. Dus dat een leerling van groep 8 een leerling van groep 6 laat helpen. Bij deze vorm is het meestal van belang dat ik een sterke schrijver koppel aan een zwakke schrijver. Anders zijn er een aantal kinderen die wel gezellig gaan overleggen, maar niet met de opdracht bezig zijn. Dit is sowieso een probleem, dat de kinderen na een tijdje vooral met elkaar gaan praten.

(L) Hoe speel je daar op in?

(D) Meestal plan ik een korte interventie om te kijken hoe ver de leerlingen zijn. Ook laat ik een aantal leerlingen de gekregen feedback herhalen in de bespreking. Tijdens het geven van de feedback loop ik rond, stel ik verdiepende vragen of help ik kinderen op weg. Zelf vind ik het soms lastig om feedback te geven. Hoe stel je bijvoorbeeld grenzen aan de feedback, zodat het wel de tekst van de leerling zelf blijft. Hoe beoordeel je leerlingen die minder sterk zijn in spelling? En hoe zorg je ervoor dat de leerlingen de volgende keer niet weer dezelfde fouten maken.

(L) Wat is het verschil tussen het krijgen van feedback van de juf of van een klasgenoot denk je?

(D) Ik denk dat een aantal kinderen de feedback van de juf serieuzer nemen. Daarmee bedoel ik dat ze dit ook daadwerkelijk verwerken in de tekst. Wanneer kinderen samen werken is er niet altijd sprake van effectieve feedback. Vaak komt het neer op: "Leuk onderwerp, mooie tekening, de tekst kan misschien wel iets langer."

(L) Okay, dank je wel voor je inzichten.

(L) Hier liggen teksten van kinderen uit groep 6, 7 en 8. Aan de hand van het vraagschema voor de beoordeling van teksten (Van Norden, 2014) wil ik je vragen om te beschrijven op wat voor manier je deze tekst beoordeelt.

→ Schema ingevuld.

(L) Wat vind je van het algemene niveau van de leerlingen?

(D) Nou, net wat je zegt, ik denk dat het niveau van schrijven in de klas algemeen is. De leerlingen weten hoe ze een verhaal moeten schrijven en letten meestal op de opdracht. Wel denk ik dat er winst te behalen is in de kennis over genres en de evaluatie om spellingsfouten eruit te halen en interpunctie te controleren. Groep 8 schrijft natuurlijk al 2 jaar op deze manier, dus zij hebben minder algemene instructie nodig. Groep 6 heeft daarentegen wel extra begeleiding nodig om de verschillende fasen goed te doorlopen. Vooral bij groep 6 zie ik groeimogelijkheden.

**E.11: Meetinstrument vooronderzoek: vraagschema beoordeling van teksten (Van Norden, 2014)**

|                                                | <b>Beschrijving</b>                                                                                                 | <b>Observatie door leerkracht</b> |
|------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------|
| <b>Algemeen commentaar</b>                     | <i>Is de tekst als geheel begrijpelijk?</i>                                                                         | 0-1-2-3-4-5                       |
|                                                | <i>Staan de belangrijkste inhoudselementen erin?</i>                                                                | 0-1-2-3-4-5                       |
|                                                | <i>Sluit de tekst aan bij wat de schrijver heeft verteld, onderzocht of geleerd?</i>                                | 0-1-2-3-4-5                       |
|                                                | <i>Wat is je indruk vergeleken met eerdere teksten van deze schrijver?</i>                                          | 0-1-2-3-4-5                       |
| <b>Genre</b>                                   | <i>Welk genre is dit?</i>                                                                                           | 0-1-2-3-4-5                       |
|                                                | <i>Klopt het genre met het doel van de schrijver en met de gegeven opdracht?</i>                                    | 0-1-2-3-4-5                       |
|                                                | <i>Heeft de schrijver dit genre/dit soort teksten eerder geschreven?</i>                                            | 0-1-2-3-4-5                       |
|                                                | <i>Klopt het taalgebruik met het genre (persoonlijk, zakelijk, beeldend, gedetailleerd, alledaags, academisch)?</i> | 0-1-2-3-4-5                       |
| <b>Tekstopbouw</b>                             | <i>Klopt de globale opbouw met de kenmerken van het genre?</i>                                                      | 0-1-2-3-4-5                       |
|                                                | <i>Ontbreken er tekstonderdelen?</i>                                                                                | 0-1-2-3-4-5                       |
| <b>Samenhang voegwoorden en signaalwoorden</b> | <i>Zijn de onderdelen van de tekst verbonden met de juiste voeg- en signaalwoorden (deze variëren per genre)?</i>   | 0-1-2-3-4-5                       |
|                                                | <i>Is er genoeg variatie in voeg- en signaalwoorden?</i>                                                            | 0-1-2-3-4-5                       |
|                                                | <i>Zijn persoonlijke voornaamwoorden (bijvoorbeeld hij/zij) goed gebruikt?</i>                                      | 0-1-2-3-4-5                       |

|                                 |                                                                                                                                      |             |
|---------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------|
|                                 | <i>Zijn verwijswwoorden goed gebruikt (is duidelijk waarnaar woorden als hij, zij, het, dit naar verwijzen)?</i>                     | 0-1-2-3-4-5 |
| <b>Woordgebruik</b>             | <i>Zijn de gebruikte woorden passend?</i>                                                                                            | 0-1-2-3-4-5 |
|                                 | <i>Is er genoeg passende variatie in woordgebruik (bijvoorbeeld verschillende woorden voor 'zeggen' in verhalende teksten)?</i>      | 0-1-2-3-4-5 |
| <b>Zinsbouw en grammatica</b>   | <i>Is de zinsbouw correct (kloppende persoonsvorm, goed gebruik van de tijden, goede woordvolgorde)?</i>                             | 0-1-2-3-4-5 |
| <b>Spelling en interpunctie</b> | <i>Is de interpunctie correct en passend (bijvoorbeeld punten en komma's, alinea's, paragrafen, tussenkopjes, aanhalingstekens)?</i> | 0-1-2-3-4-5 |
|                                 | <i>Is de spelling correct?</i>                                                                                                       | 0-1-2-3-4-5 |
|                                 | <i>Welke spellingscategorieën kent de schrijver al?</i>                                                                              | 0-1-2-3-4-5 |

## E.12: Resultaat vooronderzoek: vraagschema beoordeling van teksten (Van Norden, 2014)

### Observatie en beoordeling door leerkracht

- 1- Zeer mee oneens
- 2- Mee oneens
- 3- Neutraal
- 4- Mee eens
- 5- Zeer mee eens

|                            | Beschrijving                                                                                                                     | Groep 6   | Groep 7   | Groep 8   |
|----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Algemeen commentaar</b> | <i>Is de tekst als geheel begrijpelijk?</i>                                                                                      | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                            | <i>Staan de belangrijkste inhoudselementen erin?</i>                                                                             | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                            | <i>Sluit de tekst aan bij wat de schrijver heeft verteld, onderzocht of geleerd?</i>                                             | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                            | <i>Is de tekst geschreven op het niveau van de schrijver?</i><br><i>*Op basis van eerder gelezen teksten van deze schrijver.</i> | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
| <b>Genre</b>               | <i>Is het genre te herkennen?</i>                                                                                                | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                            | <i>Klopt het genre met het doel van de schrijver en met de gegeven opdracht?</i>                                                 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                            | <i>Heeft de schrijver dit genre/dit soort teksten eerder geschreven?</i>                                                         | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                            | <i>Klopt het taalgebruik met het genre (persoonlijk, zakelijk, beeldend, gedetailleerd, alledaags, academisch)?</i>              | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |

|                                                            |                                                                                                                                 |           |           |           |
|------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Tekstopbouw</b>                                         | <i>Klopt de globale opbouw met de kenmerken van het genre?</i>                                                                  | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                                                            | <i>Ontbreken er tekstonderdelen?</i>                                                                                            | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
| <b>Samenhang<br/>voegwoorden<br/>en<br/>signaalwoorden</b> | <i>Zijn de onderdelen van de tekst verbonden met de juiste voeg- en signaalwoorden (deze variëren per genre)?</i>               | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                                                            | <i>Is er genoeg variatie in voeg- en signaalwoorden?</i>                                                                        | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                                                            | <i>Zijn persoonlijke voornaamwoorden (bijvoorbeeld hij/zij) goed gebruikt?</i>                                                  | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                                                            | <i>Zijn verwijswwoorden goed gebruikt (is duidelijk waarnaar woorden als hij, zij, het, dit naar verwijzen)?</i>                | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
| <b>Woordgebruik</b>                                        | <i>Zijn de gebruikte woorden passend?</i>                                                                                       | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                                                            | <i>Is er genoeg passende variatie in woordgebruik (bijvoorbeeld verschillende woorden voor 'zeggen' in verhalende teksten)?</i> | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
| <b>Zinsbouw en grammatica</b>                              | <i>Is de zinsbouw correct (kloppende persoonsvorm, goed gebruik van de tijden, goede woordvolgorde)?</i>                        | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |

|                                 |                                                                                                                                      |           |           |           |
|---------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Spelling en interpunctie</b> | <i>Is de interpunctie correct en passend (bijvoorbeeld punten en komma's, alinea's, paragrafen, tussenkopjes, aanhalingstekens)?</i> | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                                 | <i>Is de spelling correct?</i>                                                                                                       | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |

### **E.13: Meetinstrument vooronderzoek: semigestructureerd interview leerlingen**

*Jullie weten misschien wel dat ik bezig met onderzoek doen naar de het schrijven van verhalen en het geven van feedback aan elkaar. Het is daarom belangrijk dat ik wat jullie hiervan vinden. Jullie hebben daarvoor al een vragenlijst ingevuld. In dit interview mogen jullie mij uitleggen hoe jullie de stelles vinden en hoe de leerkracht je het beste kan helpen. Ik neem het interview op, zodat ik het thuis nog eens kan luisteren. Vinden jullie dat goed?*

Wil je vertellen hoe je heet en in welke groep je zit?

Kun je kort vertellen over de uitleg van de juf over de nieuwe stelopdracht?

Kun je kort vertellen hoe jij werkt aan je verhaal?

Hoe helpt de juf jou bij het schrijven van een verhaal?

Zijn er ook andere mensen die jou helpen?

Bij het schrijven van een verhaal mag je soms samenwerken. Vind je dat fijn?

Op wat voor manier kunnen klasgenoten je helpen bij het schrijven van een verhaal?

Krijg je wel eens feedback op je stelopdracht? Van wie? Wat doe je daar dan mee?

Waar let je op bij het geven van feedback?

Jullie hebben een zelfgeschreven tekst meegenomen. Kunnen jullie elkaar daar feedback op geven?

#### **E.14: Resultaat vooronderzoek: semigestructureerd interview leerlingen groep 6**

*Jullie weten misschien wel dat ik bezig met onderzoek doen naar de het schrijven van verhalen en het geven van feedback aan elkaar. Het is daarom belangrijk dat ik wat jullie hiervan vinden. Jullie hebben daarvoor al een vragenlijst ingevuld. In dit interview mogen jullie mij uitleggen hoe jullie de stelles vinden en hoe de leerkracht je het beste kan helpen. Ik neem het interview op, zodat ik het thuis nog eens kan luisteren. Vinden jullie dat goed?*

(L) Wil je vertellen hoe je heet en in welke groep je zit?

(K) Ik heet Kyano en ik zit in groep 6.

(E) Ik heet Elisah en ik zit in groep 6.

(R) Ik heet Roan en ik zit in groep 6.

(L) Kun je kort vertellen over de uitleg van de juf over de nieuwe stelopdracht?

(K) We moeten een verhaal schrijven over je eigen partij uit de politiek.

(E) Ja, je moet opschrijven hoe je zou werken als je klassenvertegenwoordiger zou zijn.

(R) We moeten toch ook een eigen naam bedenken voor de partij?

(E) Ja, dat moet ook. Je moet drie dingen beschrijven. Wat je zou veranderen, hoe je dat zou doen en wat je goed vind gaan op school.

(L) Het is nu woensdag. Zijn jullie al begonnen aan je stelopdracht?

(E)(R)(K) Nee.

(L) Kun je kort vertellen hoe jij in een week werkt aan de stelopdracht?

(R) Je moet ook spelling en taal doen en als je werkuur hebt dan kun je bezig met je stelopdracht.

(K) Als ik tijd over heb werk ik aan de stelopdracht.

(L) En kom je dan altijd goed uit met het inleveren op vrijdag?

(K) Ja meestal wel.

(L) Hoe zit dat bij jou?

(E) Nou ik krijg hem niet altijd op tijd af, maar ik werk er dan nog aan in het weekend. Want daar kan ik gewoon op mijn eigen account.

(L) Is het denk je nodig dat jullie meer tijd krijgen om aan de stelopdracht te werken?

(E) Ja, dat je op een dag allemaal extra tijd hebt om eraan te schrijven.

(R) Ja, bijvoorbeeld 20 minuten allemaal schrijven en dan gelijk bespreken.

(L) Krijg je ook hulp bij het schrijven van je stelopdracht?

(K) Ik doe het vaak zelf, maar niet altijd.

(L) Als je het niet zelf doet wie helpt je dan?

(K) Mijn vrienden of de juf.

(E) Meestal samen me Fabiënne (groep 7), zij helpt me dan als ik het niet snap.

(L) Hoe helpt de juf jou bij het schrijven van een verhaal?

(R) Als je iets niet snapt dan helpen ze door het uit te leggen. En ze zeggen vaak hoe je het in je eigen woorden kunt zetten als je iets moet opzoeken op internet.

(L) Bij het schrijven van een verhaal mag je soms samenwerken. Vind je dat fijn?

(E) Ja dat vind ik fijn, want dan kun je elkaar helpen.

(K) Soms dan snap ik iets niet en Roan wel, dan kan hij mij helpen. Het is ook wel eens andersom en dan kan ik hem helpen.

(R) De juf is soms ook heel druk en dan kun je niet altijd een vraag stellen, dan is het fijn als iemand anders uit de klas je kan helpen. Er is eigenlijk altijd wel iemand die dat wil

(L) Krijg je wel eens feedback op je stelopdracht?  
 (E)(R)(K) Ja dat krijgen we wel eens.  
 (L) Wat is daar fijn aan?  
 (K) Dan weet je wat je de volgende keer beter kan doen.  
 (E) Dan weet je ook wat je kan veranderen aan je volgende stelopdracht.  
 (L) Je krijgt ook wel eens feedback van de juf, wat vind je daar fijn aan?  
 (R) De juf weet vaak wel heel goed waar de opdracht over gaat en wat erin moet staan. Dat is fijn om dat te horen, want dan weet je of je het goed doet of niet.  
 (L) Als je elkaar feedback geeft, waar let je dan op?  
 (E) Op hoe lang het is en of er hoofdletters en punten staan.  
 (K) Soms ook of er fouten in zitten of verkeerd gespeld.  
 (R) Ik vind de tekening ook altijd leuk om te zien. Door de tekening wordt de opdracht vrolijker.

(L) Jullie hebben een zelfgeschreven tekst meegenomen. Kunnen jullie elkaar aan de hand van deze criteria (afhankelijk van de opdracht) feedback geven?  
 → Zie resultaten meetinstrument: beschrijving feedback

(L) Kun je vertellen hoe het is om feedback te geven?  
 (R) Wel goed, want dan denk je zelf ook weer even na over de opdracht en wat je zelf opgeschreven hebt. Het is soms wel lastig om te vertellen wat je bedoelt. Vaak vind ik de opdracht ook wel goed, want iedereen heeft er zijn best op gedaan.  
 (E) Ja dat heb ik ook wel. Ik weet soms niet waar ik naar moet kijken of hoe het beter kan. Wel vind ik het fijn om een tip en top te geven.

(L) Hoe is het om feedback te krijgen?  
 (K) Ik vind het wel fijn, want je kan de volgende keer beter je best doen. Maar je moet wel laten zien dat je het echt kan.  
 (L) Bedoel je daarmee dat je ook echt iets moet doen met de feedback?  
 (K) Ja, want anders verandert het de volgende keer niet.

(L) Vind je het fijner om feedback van de juf te krijgen of van een klasgenoot?  
 (E) Liever van de juf, want die snapt soms beter wat je bedoelt. Een klasgenoot die gaat er dan op door en wil dat je het verandert of anders opschrijft terwijl je het misschien wel zo wilt houden.  
 (R) De juf is soms wel wat serieuzer.

(L) Verander je je verhaal ook door de feedback die je krijgt?  
 (K) Nee daar had ik geen tijd voor, ik heb er ook niet meer aan gedacht.  
 (R) Ik ook niet, maar meestal is de opdracht wel goed, soms moet je alleen een paar hoofdletters veranderen.  
 (E) Ik heb het ook niet veranderd.  
 (L) Okay, dank jullie wel voor het interview.

### E.15: Resultaat vooronderzoek: semigestructureerd interview leerlingen groep 7

*Jullie weten misschien wel dat ik bezig met onderzoek doen naar de het schrijven van verhalen en het geven van feedback aan elkaar. Het is daarom belangrijk dat ik wat jullie hiervan vinden. Jullie hebben daarvoor al een vragenlijst ingevuld. In dit interview mogen jullie mij uitleggen hoe jullie de stelles vinden en hoe de leerkracht je het beste kan helpen. Ik neem het interview op, zodat ik het thuis nog eens kan luisteren. Vinden jullie dat goed?*

(L) Wil je vertellen hoe je heet en in welke groep je zit?

(H) Ik ben Hermen en ik zit in groep 7

(N) Ik ben Nynke en ik zit in groep 7

(F) Ik ben Fabiënne en ik zit in groep 7

(L) Kun je vertellen wat de nieuwe stelopdracht is?

(F) Weet ik eigenlijk niet meer.

(H) Het ging over een partij.

(F) Oh ja, je moest je eigen partij bedenken en dan moest je opschrijven wat je zou veranderen als je klassenvoorzitter zou zijn.

(L) Kun je kort vertellen hoe in een week werkt aan je stelopdracht?

(N) Je moet vlot je normale werk afmaken, want dan krijg je meer tijd om aan je stelopdracht te werken als je klaar bent.

(L) Op welke momenten werk je aan je stelopdracht.

(H) Meestal bij werkuur als ik eraan moet werken.

(F) Ik ook, ik ga er niet altijd uit mezelf aan werken.

(L) Op vrijdag moet je de opdracht inleveren, krijg je de opdracht op tijd af?

(F) Niet altijd, soms vind ik het lastig of snap ik het niet.

(H) Normaal wel, maar toen ik in groep 6 zat lukte dat me niet.

(L) Hoe zou dat misschien anders kunnen, zodat je hem wel af hebt op vrijdag?

(F) Ik vind het wel fijn om zelf te bepalen wanneer je eraan kunt werken.

(N) Ja ik ook, maar soms is het wel fijn om het met de juf te bespreken.

(L) Okay dus jullie werken er liever zelf aan, maar dan heb je wel het risico dat je hem niet af hebt, je moet het dus goed inplannen.

(F) Ja, dat klopt.

(L) Krijg je ook hulp bij het schrijven van de stelopdracht?

(H) Nee.

(N) Soms, meestal van klasgenoten en soms van de juf.

(L) Op wat voor manier helpen ze jou?

(N) Als ik het niet snap dan vraag ik nog een keer hoe het moet.

(F) Ja soms word ik wel geholpen, maar soms snap ik het dan alsnog niet.

(H) Ik vraag eigenlijk nooit om hulp omdat ik het niet nodig heb, als ik het wel nodig heb vraag ik het aan klasgenoten, want de juf heeft niet altijd tijd.

(L) Als jullie feedback geven aan elkaar in de klas, hoe gaat dat dan?

(N) Dat gaat wel goed, dan lees je elkaars verhaal en ga je kijken voor verbeterpunten.

(L) Wat vind je daar fijn aan?

(H) Klasgenoten hebben vaak wel meer een mening dan de juf, maar soms als je het met een goede vriend doet zeggen ze wel snel dat alles goed is. Dus je kunt beter samen gaan met iemand die je minder goed kent.

(F) Ik vind het juist fijner dat je het samen kan doen met een vriendin, want die helpen mij wel echt verder. (L) Wat doe je dan met de feedback?

(F) De feedback die je hebt gekregen kun je gebruiken om je tekst te verbeteren.

(L) Jullie hebben een zelfgeschreven tekst meegenomen. Kunnen jullie elkaar aan de hand van deze criteria (afhankelijk van de opdracht) feedback geven?

→ Zie resultaten meetinstrument: beschrijving feedback

(L) Dank jullie wel voor dit interview.

## E.16: Resultaat vooronderzoek: semigestructureerd interview leerlingen groep 8

*Jullie weten misschien wel dat ik bezig met onderzoek doen naar de het schrijven van verhalen en het geven van feedback aan elkaar. Het is daarom belangrijk dat ik wat jullie hiervan vinden. Jullie hebben daarvoor al een vragenlijst ingevuld. In dit interview mogen jullie mij uitleggen hoe jullie de stelles vinden en hoe de leerkracht je het beste kan helpen. Ik neem het interview op, zodat ik het thuis nog eens kan luisteren. Vinden jullie dat goed?*

(L) Wil je vertellen hoe je heet en in welke groep je zit?

(D) Ik ben Denise en ik zit in groep 8.

(T) Ik ben Tygo en ik zit in groep 8.

(E) Ik ben Emelie en ik zit in groep 8.

(L) Kun je kort vertellen over de uitleg van de juf over de nieuwe stelopdracht?

(E) Verzin je eigen partij. In vier punten moest je schrijven over wat je zou veranderen als je klassenvertegenwoordiger was. Minimaal 250 woorden. Punt 1: Wat gaat goed op school. Punt 2: Wat gaat er minder goed op school. Punt 3: Wat wil je verbeteren in de klas. Punt 4: Wat wil je veranderen op school.

(L) Kun je vertellen hoe jij werkt aan je verhaal in een week?

(T) Als je tijd over hebt of als je er zin in hebt dan kun je gaan werken aan de opdracht.

(D) Het verschilt wel hoeveel tijd je hebt, omdat je soms nog veel andere dingen af moet maken.

(L) Vind je het fijn om er op deze manier aan te werken of zou je het fijner vinden als er een vast moment voor zou komen?

(D) Ik vind het wel fijn dat we er zelf aan mogen werken, want je kan het zelf inplannen dat is wel makkelijker.

(T) Maar het is ook wel fijn als er tijd voor wordt ingepland, want dan weet je zeker dat je eraan toe komt.

(L) Krijg je wel eens hulp bij het schrijven van je stelopdracht?

(T) Nee

(D) Nee, maar ik vraag ook geen hulp.

(E) Je kunt in principe wel hulp vragen, maar sommigen hebben dat niet echt nodig.

(T) Ik werk er vaak zelf thuis aan.

(L) Vraag je ook wel eens hulp aan je vrienden of vriendinnen?

(D) Ik vraag wel eens wat ze ervan vinden.

(L) Geven jullie ook wel eens feedback aan elkaar?

(D) (E) (T) Ja.

(L) Hoe gaat dat en wat vind je er prettig aan?

(D) Ik vind het wel handig, het ging wel goed, want je kan kijken wat er beter kan. En wat er al heel goed is. De dingen die minder goed gaan kun je verbeteren.

(E) Ja dat vind ik ook.

(L) Waar let je op bij het geven van feedback?

(D) Ik kijk altijd even naar de opdracht.

(E) Ik let op de spelling en hoofdletters. Heel veel kinderen vergeten de hoofdletters of gebruiken allemaal woorden dubbel.

(T) Sommige kinderen schrijven ook in verschillende soorten lettertypes. Dat leest heeft vervelend, meestal zeg ik dat wel als we feedback geven aan elkaar.

(D) Ik probeer ook altijd wel een compliment te geven.

(T) (E) Ja ik ook.

(L) Jullie hebben een zelfgeschreven tekst meegenomen. Kunnen jullie elkaar aan de hand van deze criteria (afhankelijk van de opdracht) feedback geven?

→ (Zie resultaten meetinstrument: beschrijving feedback).

(L) Dank jullie wel voor dit interview.

### E.17: Meetinstrument vooronderzoek: beschrijving feedback

| Soort feedback                                                                          | Groep 6 | Groep 7 | Groep 8 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|---------|---------|---------|
| Feed-up = gericht op doel/taak.                                                         |         |         |         |
| Feedback = gericht op het leerproces en de verwerking van de taak.                      |         |         |         |
| Feedforward = gericht op groeimogelijkheden in de toekomst en het eindproduct/leerdoel. |         |         |         |
| Persoonlijke feedback = gericht op de persoon zelf of op het gedrag.                    |         |         |         |

### E.18: Resultaat vooronderzoek: beschrijving feedback

Doel van het verhaal: Schrijf een verhaal over een interview met Mark Rutte.

| Soort feedback                                                                          | Groep 6                                                                                                             | Groep 7                                                                                                 | Groep 8                                                                    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|
| Feed-up = gericht op doel/taak.                                                         | (E) Volgens mij moet er achter deze zin nog een punt.                                                               | (N) Ik vind de stukjes een beetje kort, maar het is ook wel weer een geheel en hoe de informatie moest. | (T) Het is een leerzame tekst.                                             |
| Feedback = gericht op het leerproces en de verwerking van de taak.                      | (E) Het verhaal eindigt zomaar. Dat is een beetje gek. Je moet er nog iets langer over schrijven.                   | (N) De tekst is wel goed ingedeeld.                                                                     | (D) Er staat veel informatie in.                                           |
| Feedforward = gericht op groeimogelijkheden in de toekomst en het eindproduct/leerdoel. | (E) Deze zin klopt niet. Volgens mij moet het 'werd hij de grootste partij' zijn.                                   | (H) Alle onderdelen van de opdracht staan erin.                                                         | (D) Leuk dat er echte vragen in staan waar antwoord op gegeven wordt.      |
| Persoonlijke feedback = gericht op de persoon zelf of op het gedrag.                    | (R) Ja, de volgorde kan je veranderen want dat leest beter.                                                         | (H) Ze heeft haar eigen mening geschreven.                                                              | (D) Het leest vlot door.                                                   |
|                                                                                         | (R) Als tip zou ik misschien meer kopjes gebruiken en niet in een keer alles opschrijven.                           | (N) Sommige dingen zijn goed in eigen woorden geschreven en andere niet.                                | (T) Door het lettertype kon ik het soms niet lezen.                        |
|                                                                                         | (E) Ik vind het wel goed dat hij veel heeft opgezocht op internet.                                                  | (H) De volgende keer zou ik de kopjes wat langer doen.                                                  | (D) Af en toe zijn er een paar komma's die erbij moeten of die weg kunnen. |
|                                                                                         | (E) Ik had hier gevraagd: van welke partij zou je ook de leider willen zijn? Daardoor wordt het verhaal wat langer. |                                                                                                         | (D) Wat erin staat is duidelijk.                                           |

### **E.19: Resultaat ontwerponderzoek prototype 1: semigestructureerd interview leerkracht groep 6, 7 en 8**

(L) Bedankt dat je het ontwerp hebt uitgeprobeerd in de groep. In dit interview wil ik graag weten hoe dat is gegaan en wat er eventueel nog aangepast moet worden.

(L) Als eerste is er een handleiding gemaakt.

(D) Dat klopt, de handleiding vond ik overzichtelijk. De mooie lay-out zorgde voor een goede structuur en overzicht op de theorie die beschreven wordt. Hij leest makkelijk door. Door er even naar te kijken heb je direct aanvullende informatie. Ook kan je de handleiding er bij het ontwerpen van stellingen snel weer even bij pakken.

(L) Hoe is het ontwerpen van de les verlopen?

(D) Het kostte even iets meer tijd, maar het was niet dat ik er uren mee bezig was. Juist de structuur zorgde ervoor dat ik in korte kernwoorden de les kon ontwerpen.

(L) Heeft het vijfphasenmodel hieraan bijgedragen?

(D) Ja, zeker. Door dit model werd het mij duidelijk op wat voor manier de opdracht aangeboden kan worden. Ik vond het fijn dat de momenten voor feedback ook beschreven werden met aandachtspunten. Hierdoor was het voor mij als leerkracht makkelijker om het doel van de feedback mee te geven aan de kinderen.

(L) Hoe hebben de kinderen de stellingen ervaren?

(D) In het begin viel het me op dat de kinderen niet gewend zijn om zo veel aandacht te besteden aan het schrijven. Hierdoor kon het in het verleden soms nog wel eens afge Raffeld worden. Door stap voor stap te werk te gaan kon ik beter in de gaten houden hoe de kinderen aan het werk waren en waar ik hulp kon geven. Wel merkte ik dat groep 8 het moeilijk vond om een 'stapje terug' te doen. Zij wilden het liefst zelf werken.

(L) Hebben de hulpmiddelen geholpen bij het uitleggen van peerfeedback aan de kinderen?

(D) Ja de hulpmiddelen hebben me daarbij geholpen. Wel merk ik dat ik het vaak moet herhalen. De stof blijft niet altijd hangen bij de kinderen.

(L) Hoe heb je het geven van feedback ervaren?

(D) Ik zie in dat het een waardevolle vorm is voor het onderwijs. Zeker bij gepersonaliseerd leren kan feedback een middel zijn om kinderen samen te laten werken. Toch moet ik eerlijk zeggen dat het wel veel tijd kost. Voordat de leerlingen de tekst besproken hebben en kernpunten hebben opgeschreven.

(L) Heb je het idee dat de kinderen 'effectieve' feedback geven?

(D) Dat verschilt. Een aantal kinderen kunnen heel goed feedback verwoorden, maar sommigen hebben hier nog veel moeite mee. Ik was van plan om in de nabespreking aandacht te besteden aan het verwoorden van goedlopende feedback.

(L) Moet hier rekening mee gehouden worden tijdens de uitvoering van het ontwerp?

(D) Ja, ik denk dat het een goede aanvulling is om te beschrijven wanneer hier aandacht aan besteed kan worden in het vijfphasenmodel. De leerkrachten kunnen zelf invulling geven over de manier waarop ze dat doen. Ik denk dat de langdurige tijd in de feedbackfase vooral komt omdat kinderen moeten wennen aan deze intensieve vorm van feedback in de stellingen. Dus ik verwacht dat dit na het oefenen wel afneemt. Wel kun je de vragen van het doelenblad misschien iets aanpassen waardoor de leerlingen meer in kernwoorden antwoord geven.

(L) Dank je wel, dat ga ik meenemen in de aanpassingen.

## E.20: Resultaat ontwerponderzoek prototype 1: semigestructureerd interview leerlingen groep 6, 7 en 8

(L) Jullie hebben nu twee weken lang geoefend met het geven van feedback aan elkaar in de schrijfles. In dit interview wil ik graag weten hoe dat gegaan is.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>(L) Was de uitleg over feedback leerzaam?</p> <p>(K) Ja, daardoor snapte ik wel beter wat je eraan hebt.</p> <p>(R) Ik dacht dat je alleen feedback had, maar er zijn dus meer soorten.</p> <p>(E) Ik heb er ook wel wat van geleerd.</p> <p>(L) Helpen de posters jou tijdens het geven of krijgen van feedback?</p> <p>(K) De posters hangen voorin de klas. Ik kijk er soms op.</p> <p>(E) Ze helpen mij echt super erg. Het is heel handig want je als je bent vergeten hoe het moet hoeft je het niet aan de juf te vragen, maar kun je gewoon zelf kijken.</p> <p>(R) Ik kijk er ook af en toe op.</p> <p>(L) Helpt het doelenblad jou bij het schrijven van het verhaal?</p> <p>(E) Ja, daardoor onthoud ik beter wat de opdracht is.</p> <p>(R) Ik vind het wel fijn dat je in stappen kan opschrijven waar je mee bezig bent.</p> <p>(K) Ja, dat vind ik ook. Soms moet je heel veel onthouden bij het schrijven, dat lukte me soms niet. Maar door het op te schrijven gaat dat wel een beetje beter.</p> <p>(L) Hoe was het om feedback aan elkaar te geven?</p> <p>(E) Leuk! Ik mocht samenwerken en elkaar tips en tops geven.</p> <p>(K) Ja, ik vond het ook wel leuk.</p> <p>(R) Het was wel handig om het met elkaar te bespreken.</p> | <p>(L) Was de uitleg over feedback leerzaam?</p> <p>(H) Ja, ik wist namelijk niet dat je meerdere feedback soorten had.</p> <p>(N) Doordat je er meer over weet kun je het ook beter gebruiken.</p> <p>(F) Ja, ik vond het ook wel handig.</p> <p>(L) Helpen de posters jou tijdens het geven of krijgen van feedback?</p> <p>(H) Soms. Maar eigenlijk alleen de eerste keer.</p> <p>(N) Ik kijk er wel eens op, maar eigenlijk weet ik het wel.</p> <p>(F) Ik vind het wel een mooie poster. In de pauze loop ik er altijd langs.</p> <p>(L) Helpt het doelenblad jou bij het schrijven van het verhaal?</p> <p>(H) Niet echt. Het is heel veel werk juist.</p> <p>(N) Ja, meestal gebruik ik het alleen voor feedback.</p> <p>(F) Ik vul wel alles in, maar eigenlijk kan ik wel zonder. Voor feedback is het wel handig.</p> <p>(H) Je moet zoveel opschrijven. Ik denk dat het ook goed is als het alleen over feedback zou gaan. Dan kun je dat in je map doen.</p> <p>(L) Hoe was het om feedback aan elkaar te geven?</p> <p>(H) Wel prima.</p> <p>(N) Ik vond het wel fijn om samen aan het verhaal te werken.</p> <p>(F) Ja, ik ook.</p> | <p>(L) Was de uitleg over feedback leerzaam?</p> <p>(T) Ja, want nu weet je er meer over en kun je het gebruiken.</p> <p>(E) Ik wist ook nog een heleboel niet. Dus het was fijn dat de juf het kon uitleggen.</p> <p>(D) Ja, nu kun je ook vrienden veel beter helpen misschien.</p> <p>(L) Helpen de posters jou tijdens het geven of krijgen van feedback?</p> <p>(T) Nee.</p> <p>(E) Ja, mij wel.</p> <p>(D) Mij ook, maar ik kan het ook wel zonder.</p> <p>(L) Helpt het doelenblad jou bij het schrijven van het verhaal?</p> <p>(T) Nee, ik vind het heel onhandig.</p> <p>(E) Het is wel heel veel werk. En wij schrijven al 2 jaar langer verhalen, dus wij snappen het wel. Ik schrijf wel de feedback erop, anders vergeet ik het.</p> <p>(D) Ik gebruik het ook alleen voor feedback. En de juf schrijft er soms ook tips en tops op.</p> <p>(L) Hoe was het om feedback aan elkaar te geven?</p> <p>(T) Ik vond het wel okay. Maar ik schrijf liever zelf.</p> <p>(E) Het was wel fijn dat we er meer tijd voor hadden. Daardoor werk je ook beter.</p> <p>(D) Ja, en je kon wel samen overleggen. Daardoor werd het werken ook wel wat leuker.</p> |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|



# Groeien door feedback

*Leerkrachten Kindcentrum Immanuël*

DE MOGELIJKHEDEN VAN FEEDBACK IN DE STELLES

### Schrijfonderwijs

Een school waar leerlingen weinig teksten schrijven, mist grote kansen voor taal- en kennisontwikkeling volgens van Norden (2013). Een tekst schrijven is namelijk een complexe vaardigheid. Het wordt beschreven als een ingewikkeld proces, waarbij een schrijver verschillende vaardigheden toepast en rekening moet houden met allerlei factoren (Huizenga & Robbe, 2013).

Veel taalvaardigheden komen samen bij het schrijven van een verhaal. De schrijver is bezig met het analyseren van ideeën, het uitwerken van een plan, het formuleren van zinnen, het herschrijven van zinnen en het op de juiste manier spellen van woorden.

### Verhalende teksten

Verhalende teksten beschrijven personages die opeenvolgende gebeurtenissen meemaken. Deze gebeurtenissen kunnen verzonnen zijn of een weergave van de realiteit (Huizenga & Robbe, 2013). Het doel van dit genre is amuseren.

### Ontwikkeling genrekennis in groep 5 en 6

Het gezamenlijk bespreken van tekstdoelen is een belangrijke didactische strategie in groep 5 en 6 (Van Norden, 2014). De nadruk ligt op het samen nadenken en praten over tekstdoelen en de daarbij passende taalkenmerken. Het denkproces is van belang, want kinderen kunnen veel gericht leren in sociale samenhang (Martin & Rose, 2008).

### Ontwikkeling genrekennis in groep 7 en 8

Wanneer kinderen in groep 7 en 8 zitten hebben ze veel ervaring opgedaan met het schrijven over eigen ervaringen, de tekstbespreking en het helpen van anderen bij het schrijven van de tekst. Daarnaast hebben ze zich verdiept in de grammaticale en taalkundige kennis over de geschreven taal. De bovenbouwleerkracht kan explicieter werken met het benoemen van genrekenmerken, genres verder uit diepen en schrijven over zaakvakinhouden (Van Norden, 2014). Stapsgewijs ontdekken de leerlingen het verschil in genres, schrijffuncties, schrijfdoelen en het structuren van teksten. Ze leren verschillende manieren en vormen om jezelf schriftelijk uit te drukken

## Vijffasenmodel

Schrijfonderwijs is procesgericht en wordt in verschillende fasen doorlopen. Om grip te krijgen op de didactiek en aandachtspunten die bij het stellen komen kijken hebben Kouwenberg en Hoogeveen (2007) een didactisch model beschreven dat het schrijfproces in vijf fasen verdeelt. Het vijffasenmodel zorgt ervoor dat leerkrachten houvast en inzicht hebben in het stelonderwijs.

Doordat leerlingen gestructureerd werken in het vijffasenmodel krijgen ze meer grip op hun schrijfvaardigheid. Hierdoor wordt het schrijfplezier verhoogd en dat verbetert de kwaliteit van de schrijfles en de schrijfproducten (Graham & Perin, 2007). Het model heeft een logische opbouw en is voornamelijk gericht op het aanbieden van structuur in het schrijfonderwijs, maar het is belangrijk om te weten dat het schrijfproces geen vaste volgorde heeft. Daarnaast moet het altijd afgestemd moet worden op de onderwijsbehoefte van de groep. De leerkracht moet zich echter wel realiseren dat hij in elke fase een instructierol kan hebben als daar behoefte aan is (Veenstra & Sinkeldam, 2017).

| Vijffasenmodel stelonderwijs |                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Fase:                        | Kernpunten:                                                                                                                                                                                                 | Differentiatie                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| 1: Oriëntatiefase            | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Voorkennis ophalen</li> <li>• Bepalen doel, publiek en tekstsoort.</li> </ul>                                                                                      | <p>Bespreken van tekstgenres en aandachtspunten.</p> <p>De leerkracht en leerlingen maken gebruik van <b>feed-up</b>.</p>                                                                                                                                                                                                                                                       |
| 2: Opdrachtfase              | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Opdrachtoomschrijving en beoordelingscriteria</li> <li>• Informatie verzamelen</li> <li>• Informatie selecteren</li> <li>• Informatie ordenen op inhoud</li> </ul> | <p>Structureren van de tekst.</p> <p>Informatie beoordelen op mate van bruikbaarheid.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| 3: Schrijffase               | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Structureren en formuleren van de tekst.</li> <li>• Eerste (klas)versie</li> </ul>                                                                                 | <p>Bespreken van een voorbeeldtekst.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| 4: Revisiefase               | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Tekst bespreken</li> <li>• Feedback verwerken</li> <li>• Instructie verwoorden effectieve feedback</li> <li>• Tekst herschrijven (tweede versie)</li> </ul>        | <p>Feedbackmoment:</p> <p>Geef de leerlingen aandachtspunten mee om op te letten tijdens het bespreken van de tekst.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- De leerlingen maken gebruik van <b>feedback en Feed-forward</b>.</li> <li>- In hoeverre is er voldaan aan de opdrachtcriteria?</li> </ul>                                                                     |
| 5: Publicatiefase            | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Tekst opmaken</li> <li>• Tekst publiceren</li> <li>• Definitieve feedback op tekst ontvangen</li> <li>• Leerpunt opschrijven</li> </ul>                            | <p>Feedbackmoment:</p> <p>Geef de leerlingen aandachtspunten mee om op te letten tijdens het bespreken van de tekst.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- De leerlingen maken gebruik van <b>feedback</b>.</li> <li>- In hoeverre is de eerder geformuleerde feedback verwerkt in de tekst?</li> <li>- In hoeverre voldoet de tekst aan de opdrachtcriteria?</li> </ul> |

## Peerfeedback

Het geven en krijgen van feedback een belangrijk onderdeel in de les. Peerfeedback is een specifieke vorm van feedback waar leerlingen met elkaar in dialoog gaan aan de hand van commentaar over elkaars werk, gedrag of prestaties op basis van vooraf vaststaande beoordelingscriteria (Lui & Carless, 2006).

Huizenga (2004) maakt onderscheid tussen twee vormen van begeleiding. Ten eerste noemt hij hulp tijdens het schrijven. Ten tweede aandacht voor tekstbespreking en het herschrijven van de tekst. Het begeleiden van peerfeedback vraagt kennis van de leerkracht over schrijfdidactiek, genrekennis en feedbackvormen.

De docent moet de interactie tussen de leerlingen in de gaten houden en zorgen dat de rolverdeling van het geven en ontvangen van feedback afwisselt. Het klassikaal bespreken van een tekst vormt een cruciaal onderdeel binnen het schrijfproces in een groep, omdat kinderen van alle niveaus verwoorden hoe ze schrijfproblemen oplossen (Van Norden, 2014). Differentiatie is daarbij vaak niet nodig, zolang de schrijflessen maar zo zijn opgebouwd dat alle kinderen opstapjes hebben om op hun eigen niveau te beginnen met het schrijven.

Differentiatie vindt plaats in de manier waarop een kind begeleid wordt in de schrijffase. De leerkracht kan zwakke schrijvers helpen door hun ervaringen eerst mondeling te verwoorden. Sterke schrijvers kunnen volgens Van Norden (2014) hun ervaringstekst verrijken. Bijvoorbeeld door het invoegen van dialogen, gedetailleerd beschrijven van een plek of de verhaalstructuur opnieuw indelen: oriëntatie > problemen > oplossing.

Uit onderzoek blijkt het van groot belang te zijn om bij het bespreken van een tekst duidelijke, gerichte instructies te geven, liefst mondeling en schriftelijk (Hoogeveen, 2012).

## **Effectieve feedback bestaat uit drie vragen:**

1. Feedup: Waar ga ik naartoe (doel)?
2. Feedback: Hoe staat ik ervoor? Waar sta ik nu? Wat heb ik gedaan?
3. Feedforward: Wat is mijn volgende stap?

## **Deze feedback kan gericht zijn op:**

### **1. Taakniveau:**

Feedback over hoe goed de taak wordt begrepen en/of uitgevoerd.

### **2. Procesniveau:**

Feedback op onderliggende processen bij het werken aan de taak. Het proces dat nodig is om de taak te begrijpen en uit te voeren.

### **3. Zelfregulatieniveau:**

Feedback die gericht is op de metacognitieve vaardigheden (zelfcontrole, plannen, hulp vragen).

### **4. Persoonsniveau:**

Feedback die op de persoon zelf gericht is.

Deze vormen van feedback zijn het meest effectief wanneer ze in combinatie met elkaar worden ingezet.

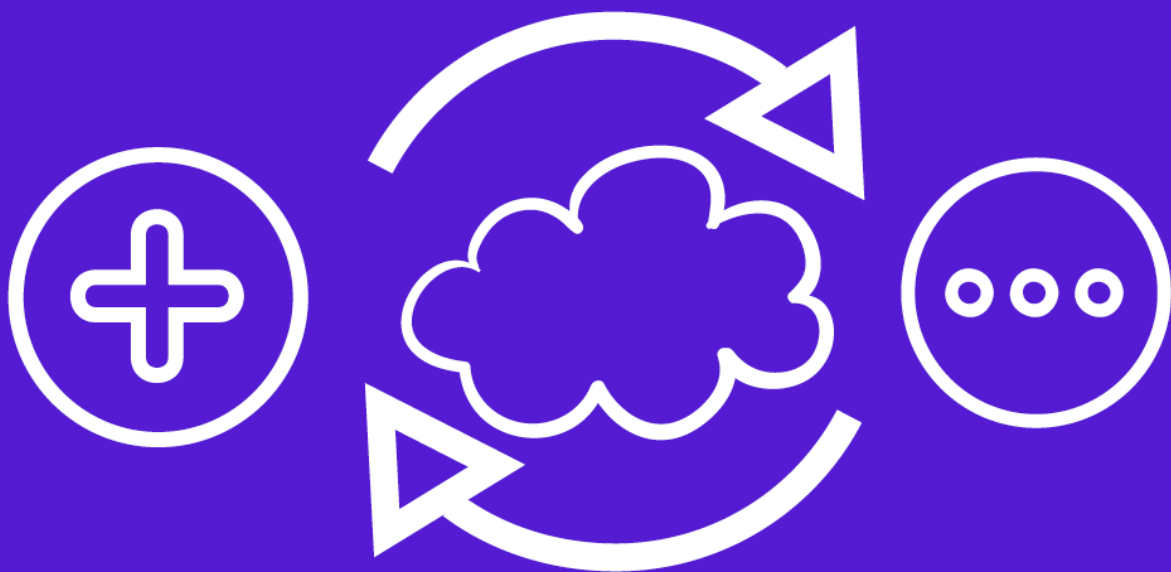
| Aandachtspunt                                                                                                                                                                                                                                                                       | Opmerkingen |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hebben de leerlingen zich georiënteerd op het onderwerp?</li> <li>• Is er gebruik gemaakt van een voorbeeldtekst?</li> <li>• Konden de leerlingen na de uitleg zelfstandig beginnen met het schrijven van een verhalende tekst?</li> </ul> |             |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hoe ging het differentiëren in de begeleiding van een kind?</li> <li>• Waar is nog extra hulp geboden?</li> </ul>                                                                                                                          |             |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op hun zelfgeschreven tekst van een medeleerling te ontvangen?</li> <li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op een zelfgeschreven tekst van een medeleerling te geven?</li> </ul>          |             |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Zijn de verhalen aan de hand van feedback verbeterd en herschreven?</li> <li>• Hebben alle leerlingen de opdracht af kunnen krijgen?</li> </ul>                                                                                            |             |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hoe heb je het schrijf- en feedbackproces ervaren in de klas?</li> <li>• Opvallende reacties van kinderen?</li> <li>• Aandachtspunten voor de volgende les?</li> </ul>                                                                     |             |

F.2: Beschrijving poster leerlingen: “Lees, vertel, leg uit!”



# Feedback geven

1. Lees de opdracht nog een keer door.
2. Let op je houding en toon wanneer je feedback aan iemand geeft.
3. Vertel iets over wat je hebt gelezen in de tekst.
  - Vertel wat je er goed aan vindt.
  - Vertel wat er volgens jou beter of anders zou kunnen.
4. Probeer je opmerkingen duidelijk uit te leggen en geef er een voorbeeld bij. Bijvoorbeeld hoe jij het zou doen of waarom je iets goed vindt.



# Feedback ontvangen

1. Lees de opdracht nog een keer door.
2. Luister actief en let op je houding wanneer je feedback ontvangt. Onderbreek hem of haar niet. Alles wat de ander zegt is bedoelt om jou verder te helpen.
3. Vraag door. Als je de feedback die je krijgt niet begrijpt vraag dan wat de ander precies bedoelt. Misschien kan hij of zij een voorbeeld geven.
4. Schrijf de belangrijkste feedbackpunten op en bepaal op wat voor manier je dit gaat gebruiken in je tekst.



### F.3: Feedback doelenblad leerlingen

| <b>Stelopdracht schrijven in groep 6, 7 en 8</b>                                                      |  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| Mijn doel voor deze stelopdracht is:                                                                  |  |
| Wat weet ik al over het onderwerp:                                                                    |  |
| <p>Ik laat mijn tekst lezen door een klasgenoot.</p> <p>Dit zijn de belangrijkste feedbackpunten:</p> |  |
| Bij het herschrijven van de tekst heb ik deze punten verbeterd:                                       |  |
| Bij het publiceren van de tekst heb ik de volgende reacties gekregen:                                 |  |

|                                                   |                                                                                    |
|---------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Dit neem ik mee naar de volgende opdracht:</p> |                                                                                    |
| <p>Het werken aan de stelopdracht ging:</p>       |  |

## *Bijlage G: Meetinstrumenten en resultaten onderzoek naar het ontwerp*

### **G.1: Resultaat meetinstrument monitoren van het ontwerp: Evaluerende checklist leerkracht bovenbouw**

| <b>Aandachtspunt</b>                                                                                                                                                                                                                                                            | <b>Opmerkingen</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"><li>• Hebben de leerlingen zich georiënteerd op het onderwerp?</li><li>• Is er gebruik gemaakt van een voorbeeldtekst?</li><li>• Konden de leerlingen na de uitleg zelfstandig beginnen met het schrijven van een verhalende tekst?</li></ul> | <p>De leerlingen moesten een verhaal schrijven over een droomvakantie. Tijdens de dagopening hebben de kinderen dit al met elkaar besproken aan de hand van een filmpje.</p> <p>Er is een voorbeeldtekst gebruikt in de schrijffase. Tijdens het bespreken van deze tekst liet ik leerlingen verwoorden op wat voor manier je een verhaal kan structureren.</p> <p>Na de uitleg konden de leerlingen zelfstandig aan het werk. Omdat het over eigen meningen ging hadden de leerlingen minder moeite met het beginnen met schrijven.</p> |
| <ul style="list-style-type: none"><li>• Hoe ging het differentiëren in de begeleiding van een kind?</li><li>• Waar is nog extra hulp geboden?</li></ul>                                                                                                                         | <p>Het differentiëren heb ik gedaan door groep 6 aan de verlengde instructietafel te laten zitten. Hierdoor kon ik helpen bij het schrijven. Ik heb extra hulp geboden aan groep 7 en 8 door het geven van tips over de interpunctie. Dit heb ik in de taalles nog verder behandeld. Ook heb ik samen met een leerling uit groep 7 gekeken naar hoe je minder eentonig kan schrijven.</p>                                                                                                                                                |
| <ul style="list-style-type: none"><li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op hun zelfgeschreven tekst van een medeleerling te ontvangen?</li><li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op een zelfgeschreven tekst van een medeleerling te geven?</li></ul>         | <p>De leerlingen moesten even opstarten. Ik heb eerst voorgedaan hoe je feedback kunt geven met behulp van de poster. Daarna moesten de leerlingen het zelf proberen. Groep 7 en 8 kwam er aardig uit, maar groep 6 had moeite met het verwoorden van feedback.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| <ul style="list-style-type: none"><li>• Zijn de verhalen aan de hand van feedback verbeterd en herschreven?</li><li>• Hebben alle leerlingen de opdracht af kunnen krijgen?</li></ul>                                                                                           | <p>Aan de hand van de feedback zijn een aantal verhalen verbeterd. Een aantal kinderen had alleen maar tops ontvangen, verbetering was volgens hun dus niet nodig.</p> <p>Op vrijdag hebben bijna alle leerlingen hun stelopdracht ingeleverd. Twee leerlingen uit groep 6 leveren de opdracht maandag in.</p>                                                                                                                                                                                                                           |
| <ul style="list-style-type: none"><li>• Hoe heb je het schrijf- en feedbackproces ervaren in de klas?</li><li>• Opvallende reacties van kinderen?</li><li>• Aandachtspunten voor de volgende les?</li></ul>                                                                     | <p>Dit was de een soort opstartweek. De kinderen moesten hun kennis over feedback weer even ophalen. Na een aantal extra instructiemomenten, vooral voor groep 6, verliepen de lessen redelijk goed. De volgende les wil ik meer aandacht besteden aan het geven van effectieve feedback, want niet alle kinderen kunnen dit goed verwoorden.</p>                                                                                                                                                                                        |

## G.2: Resultaat meetinstrument monitoren van het ontwerp: Evaluerende checklist leerkracht bovenbouw

| Aandachtspunt                                                                                                                                                                                                                                                                       | Opmerkingen                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hebben de leerlingen zich georiënteerd op het onderwerp?</li> <li>• Is er gebruik gemaakt van een voorbeeldtekst?</li> <li>• Konden de leerlingen na de uitleg zelfstandig beginnen met het schrijven van een verhalende tekst?</li> </ul> | Deze week hebben de kinderen een verhaal geschreven over een 'gekke dierentuin'. De leerlingen hebben hierop georiënteerd door te praten over het denken in hokjes. Waar kun je allemaal een tentoonstelling van maken? De leerlingen waren erg enthousiast over het onderwerp. Na de uitleg heb ik de leerlingen in tweetallen laten brainstormen over het verhaal.      |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hoe ging het differentiëren in de begeleiding van een kind?</li> <li>• Waar is nog extra hulp geboden?</li> </ul>                                                                                                                          | Het begeleiden van de kinderen ging me goed af. Bij de intro van de les heb ik gevraagd welke leerlingen hulp nodig hadden. Hier ben ik eerst mee aan de slag gegaan. Ik heb extra hulp geboden bij het geven van feedback                                                                                                                                                |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op hun zelfgeschreven tekst van een medeleerling te ontvangen?</li> <li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op een zelfgeschreven tekst van een medeleerling te geven?</li> </ul>          | Ik heb eerst een uitleg geven waarin ik de leerlingen liet verwoorden hoe je feedback geeft waar je iets mee kunt. Hoe begin je je zin, hoe schrijf je het op etc. Daarna zijn de leerlingen zelf aan de slag gegaan. Bij de nabespreking heb ik een aantal leerlingen gevraagd om de beste tips en tops te verwoorden.                                                   |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Zijn de verhalen aan de hand van feedback verbeterd en herschreven?</li> <li>• Hebben alle leerlingen de opdracht af kunnen krijgen?</li> </ul>                                                                                            | Het wat opvallend dat alle leerlingen wel een verbeterpunt hadden op de tekst van een klasgenoot. Hierdoor zijn de verhalen, voor zo ver ik gezien heb, allemaal verbeterd op donderdag. Op vrijdag zijn de verhalen ingeleverd.                                                                                                                                          |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hoe heb je het schrijf- en feedbackproces ervaren in de klas?</li> <li>• Opvallende reacties van kinderen?</li> <li>• Aandachtspunten voor de volgende les?</li> </ul>                                                                     | Deze les ging een stuk beter dan vorige week. Ik merk dat de kinderen aan de manier van werken beginnen te werken. Doordat er nu algemene kennis over feedback is kan ik makkelijker een voorbeeld geven over hoe je nog betere feedback kan vertellen. De kinderen geven aan dat ze het geven van feedback soms nog wel lastig vinden. Dit blijft dus een aandachtspunt. |

### G.3: Resultaat meetinstrument monitoren van het ontwerp: Evaluerende checklist leerkracht bovenbouw

| Aandachtspunt                                                                                                                                                                                                                                                                       | Opmerkingen                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hebben de leerlingen zich georiënteerd op het onderwerp?</li> <li>• Is er gebruik gemaakt van een voorbeeldtekst?</li> <li>• Konden de leerlingen na de uitleg zelfstandig beginnen met het schrijven van een verhalende tekst?</li> </ul> | <p>Deze week schrijven de leerlingen een verhaal over een spannende wedstrijd bij het jongens/meisjes schoolvoetbal.</p> <p>De leerlingen hebben zelf de wedstrijd bijgewoond of gespeeld. Als oriëntatie heb ik de leerlingen in tweetallen commentaar laten geven op de wedstrijd. Daarna zijn de leerlingen zelfstandig aan de slag gegaan. Ze mochten samenwerken.</p>                   |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hoe ging het differentiëren in de begeleiding van een kind?</li> <li>• Waar is nog extra hulp geboden?</li> </ul>                                                                                                                          | <p>Deze week heb ik extra instructie gegeven aan groep 7. Ik merkte dat zij meer kunnen dan ze laten zien. Met hen ben ik ingegaan op het schrijven in je eigen woorden en interpunctie.</p>                                                                                                                                                                                                 |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op hun zelfgeschreven tekst van een medeleerling te ontvangen?</li> <li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op een zelfgeschreven tekst van een medeleerling te geven?</li> </ul>          | <p>In de feedbackronde heb ik de leerlingen extra gewezen op de poster en de volgorde van feedback geven en ontvangen. Een aantal kinderen uit groep 6 wisten niet wat er beter kon aan de tekst. Met hen ben ik samen met de opdrachtoomschrijving gaan kijken hoe de tekst is opgebouwd en wat de volgende keer beter kan. Groep 7 en 8 was in staat om zelfstandig feedback te geven.</p> |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Zijn de verhalen aan de hand van feedback verbeterd en herschreven?</li> <li>• Hebben alle leerlingen de opdracht af kunnen krijgen?</li> </ul>                                                                                            | <p>Na het feedbackmoment heb ik alle leerlingen hun tekst nog een keer laten doorlezen om verbeteringen aan te brengen. Op vrijdag hebben de leerlingen de tekst ingeleverd, er waren 4 leerlingen ziek.</p>                                                                                                                                                                                 |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hoe heb je het schrijf- en feedbackproces ervaren in de klas?</li> <li>• Opvallende reacties van kinderen?</li> <li>• Aandachtspunten voor de volgende les?</li> </ul>                                                                     | <p>Het schrijfproces verliep gestructureerd. De leerlingen waren doelgericht bezig. Een aantal kinderen uit groep 7 en 8 waren hun doelenblad vergeten in te vullen. Op vrijdag hebben ze nog kort wat punten opgeschreven.</p>                                                                                                                                                              |

#### G.4: Resultaat meetinstrument monitoren van het ontwerp: Evaluerende checklist leerkracht bovenbouw

| Aandachtspunt                                                                                                                                                                                                                                                                       | Opmerkingen                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hebben de leerlingen zich georiënteerd op het onderwerp?</li> <li>• Is er gebruik gemaakt van een voorbeeldtekst?</li> <li>• Konden de leerlingen na de uitleg zelfstandig beginnen met het schrijven van een verhalende tekst?</li> </ul> | De leerlingen schrijven een verhaal over het leven in de Tweede Wereldoorlog. Dit doen ze naar aanleiding van de lessenserie over het onderwerp en de aankomende 4 en 5 mei herdenkingen. We kijken het filmpje: vrijheid moet je vieren. In de geschiedenisles is het onderwerp al flink behandeld. Groep 8 kon zelfstandig aan het werk. Groep 6 en 7 had verlengde instructie nodig over schrijven in het verleden.                                                                                      |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hoe ging het differentiëren in de begeleiding van een kind?</li> <li>• Waar is nog extra hulp geboden?</li> </ul>                                                                                                                          | Ik heb groep 8 in de schrijffase zelfstandig laten werken. Vooral groep 6 en 7 heb ik extra instructie gegeven. Dit ging vooral om de inhoud van de tekst.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op hun zelfgeschreven tekst van een medeleerling te ontvangen?</li> <li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op een zelfgeschreven tekst van een medeleerling te geven?</li> </ul>          | De leerlingen konden de feedback goed verwoorden. Deze les heb ik gericht op het geven van feedforward. Dus de leerlingen mochten één top geven en voor de rest tips. Deze zijn opgeschreven op het doelenblad. Bij de beoordeling heb ik gekeken in hoeverre de kinderen deze feedback verwerkt hebben. Vooral groep 8 heeft dit goed gedaan.                                                                                                                                                              |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Zijn de verhalen aan de hand van feedback verbeterd en herschreven?</li> <li>• Hebben alle leerlingen de opdracht af kunnen krijgen?</li> </ul>                                                                                            | Zoals ik gezien heb in de beoordeling van de teksten zijn de verhalen herschreven na het geven van feedback. Alle leerlingen hebben de opdracht op vrijdag ingeleverd.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hoe heb je het schrijf- en feedbackproces ervaren in de klas?</li> <li>• Opvallende reacties van kinderen?</li> <li>• Aandachtspunten voor de volgende les?</li> </ul>                                                                     | Deze les verliep in het begin wat moeizamer omdat het best een lastig onderwerp was voor de kinderen. Na het geven van verlengde instructie ging het beter. Het was vooral de inhoud die lastig was om te verwoorden. De kinderen vonden het wel een heel interessant onderwerp om over te schrijven en hadden veel vragen. De aandachtspunten voor de volgende les zijn het meer zelfstandig proberen te schrijven. Ik wil kijken in hoeverre de kinderen zelfstandig uit de voeten komen met de opdracht. |

## G.5: Resultaat meetinstrument monitoren van het ontwerp: Evaluerende checklist leerkracht bovenbouw

| Aandachtspunt                                                                                                                                                                                                                                                                       | Opmerkingen                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hebben de leerlingen zich georiënteerd op het onderwerp?</li> <li>• Is er gebruik gemaakt van een voorbeeldtekst?</li> <li>• Konden de leerlingen na de uitleg zelfstandig beginnen met het schrijven van een verhalende tekst?</li> </ul> | De leerlingen schrijven een verhaal over het schoolkamp naar Terschelling. Na de meivakantie gaan de kinderen op kamp. Ze schrijven een verhaal over hoe ze denken dat de reis gaat verlopen. Als voorbeeld mogen ze het werkstuk gebruiken die ze gemaakt hebben. Er is gebruik gemaakt van een voorbeeldtekst. Ik heb zelf een verhaal geschreven over de manier waarop ik denk dat de reis gaat verlopen. |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hoe ging het differentiëren in de begeleiding van een kind?</li> <li>• Waar is nog extra hulp geboden?</li> </ul>                                                                                                                          | De leerlingen gingen zelfstandig aan de slag. Ze mochten elkaar helpen wanneer ze ergens niet uit kwamen. Als leerkracht heb ik vooral tijd besteed aan de nabespreking. Hoe heb je gewerkt, wat ging goed, wat was lastig, wie weet hoe je dit kunt oplossen etc. De volgende les heb ik hier een terugkoppeling mee gemaakt voordat de kinderen verder gingen met schrijven.                               |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op hun zelfgeschreven tekst van een medeleerling te ontvangen?</li> <li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op een zelfgeschreven tekst van een medeleerling te geven?</li> </ul>          | Tijdens het feedbackmoment heb ik de leerlingen uitgedaagd om effectieve feedback te verwoorden om iemand echt iets nieuws te laten leren. Het valt op dat groep 7 en 8 de kunst van het feedback geven redelijk goed door hebben. Groep 6 heeft hier nog wat meer moeite mee.                                                                                                                               |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Zijn de verhalen aan de hand van feedback verbeterd en herschreven?</li> <li>• Hebben alle leerlingen de opdracht af kunnen krijgen?</li> </ul>                                                                                            | Na het geven van feedback hebben de kinderen 10 minuten gekregen om de tekst te verbeteren. Vervolgens mochten ze er nog een tekening bij maken. De leerlingen hebben de opdracht uitgeprint en in hun stelschrift geplakt.                                                                                                                                                                                  |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hoe heb je het schrijf- en feedbackproces ervaren in de klas?</li> <li>• Opvallende reacties van kinderen?</li> <li>• Aandachtspunten voor de volgende les?</li> </ul>                                                                     | Het was leuk om te zien hoe de leerlingen elkaar hebben geholpen tijdens de les. Doordat ik ze meer verantwoordelijkheid voor elkaar gaf merkte ik dat ze de opdracht serieus namen. De feedback wordt effectiever geformuleerd, maar bevat ook nog veel oppervlakkige punten als: te lang, te kort, goed geschreven etc.                                                                                    |

## G.6: Resultaat meetinstrument monitoren van het ontwerp: Evaluerende checklist leerkracht bovenbouw

| Aandachtspunt                                                                                                                                                                                                                                                                       | Opmerkingen                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hebben de leerlingen zich georiënteerd op het onderwerp?</li> <li>• Is er gebruik gemaakt van een voorbeeldtekst?</li> <li>• Konden de leerlingen na de uitleg zelfstandig beginnen met het schrijven van een verhalende tekst?</li> </ul> | <p>Deze week schrijven de leerlingen een verhaal over de koning en koningin. De leerlingen hebben zich georiënteerd door het kijken van een filmpje over koningsdag en de koningsspelen.</p> <p>Ja, er is gebruik gemaakt van een voorbeeldtekst over het onderwerp.</p> <p>De leerlingen van groep 7 en 8 konden zelfstandig aan de slag met het schrijven van de tekst. De leerlingen van groep 6 hadden een korte verlengde instructie nodig over de doelen. Daarna heb ik 2 leerlingen extra geholpen met het begin van het verhaal.</p> |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hoe ging het differentiëren in de begeleiding van een kind?</li> <li>• Waar is nog extra hulp geboden?</li> </ul>                                                                                                                          | <p>Het differentiëren ging goed. Ik kon de leerlingen begeleiden door het stellen van vragen. Ik heb extra hulp geboden tijdens het lopen van rondes. Deze hulp ging vooral over het verwoorden van zinnen.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op hun zelfgeschreven tekst van een medeleerling te ontvangen?</li> <li>• Waren de leerlingen in staat om feedback op een zelfgeschreven tekst van een medeleerling te geven?</li> </ul>          | <p>Het feedbackmoment verliep soepel. Ik gaf een aantal aandachtspunten mee en de leerlingen gingen zelfstandig aan de slag. Ik zag een aantal leerlingen nog kijken naar de posters, maar het merendeel van de kinderen ging zelf bezig. Het doelenblad werd tijdens de afronding gepakt en de kinderen schreven de ontvangen feedback op.</p>                                                                                                                                                                                              |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Zijn de verhalen aan de hand van feedback verbeterd en herschreven?</li> <li>• Hebben alle leerlingen de opdracht af kunnen krijgen?</li> </ul>                                                                                            | <p>Op donderdag en vrijdag zijn de verhalen herschreven. Een aantal leerlingen hadden geen of weinig feedback gekregen. Hen gaf ik een aantal punten om verder uit te werken. Daarna mochten ze het van mij uitprinten. De leerlingen hebben op vrijdag allemaal hun opdracht ingeleverd. Eén leerling was ziek.</p>                                                                                                                                                                                                                         |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hoe heb je het schrijf- en feedbackproces ervaren in de klas?</li> <li>• Opvallende reacties van kinderen?</li> <li>• Aandachtspunten voor de volgende les?</li> </ul>                                                                     | <p>Het schrijfproces tijdens deze opdracht verliep doelgericht. De leerlingen konden snel uit de voeten met de opdracht. Ook het feedback geven is positief ervaren. De leerlingen gaven in de nabespreking aan dat het best fijn was om samen een tekst te lezen, maar het duurde soms wel een beetje lang.</p>                                                                                                                                                                                                                             |

## G.7: Meetinstrument eindmeting: Semigestructureerde vragenlijst leerkracht bovenbouw

### Vragenlijst leerkracht bovenbouw

*De doelgroep van deze enquête zijn leerkrachten in het basisonderwijs. De vragen die gesteld worden zijn gericht op het stelonderwijs. Dit houdt het schrijven van teksten in. Er wordt gekeken naar de kennis van leerkrachten over peerfeedback tijdens de stellingen. De antwoorden die u geeft zijn anoniem. Bij voorbaat dank voor uw medewerking aan dit onderzoek.*

Leerkracht van groep:

Vraag 1: Ik ben tevreden over de manier waarop het stelonderwijs gegeven wordt op Kindcentrum Immanuël.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 2: Ik weet hoe ik het vijffasenmodel kan inzetten tijdens de stellingen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 3: Ik maak gebruik van het vijffasenmodel tijdens de stellingen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 4: Tijdens de instructie maak ik gebruik van een voorbeeldtekst.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 5: Tijdens de instructie benoem ik het doel van de opdracht.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 6: Tijdens de instructie bespreek ik de opdrachtcriteria.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 7: Tijdens de instructie laat ik kinderen voorkennis ophalen over het onderwerp.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 8: Ik laat kinderen samenwerken bij het schrijven van een verhaal.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 9: Wanneer de kinderen zelfstandig aan het werk zijn loop ik rond om hulp te bieden.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 10: Ik geef kinderen feedback op hun verhaal.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 11: Ik vind het lastig om doelgerichte feedback te geven aan kinderen op hun verhaal.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 12: Deze feedback is gericht op de inhoud van de tekst.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 13: Deze feedback is gericht op het eindproduct/leerdoel.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 14: Deze feedback is gericht op het leerproces van het kind.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 15: Deze feedback is gericht op het gedrag/de houding van het kind.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 16: Ik ken het begrip peerfeedback.

|    |   |     |
|----|---|-----|
| Ja | / | Nee |
|----|---|-----|

Vraag 17: Beschrijf kort de definitie van het begrip peerfeedback:

\*Sla de vraag 17 t/m 21 over wanneer je het begrip '*peerfeedback*' niet kent.

|  |
|--|
|  |
|--|

Vraag 18: Ik zet peerfeedback in tijdens mijn lessen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 19: Ik ben van mening dat peerfeedback een effectief middel kan zijn binnen het (stel)onderwijs.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 20: Wanneer de leerlingen elkaar peerfeedback geven krijgen ze concrete aandachtspunten mee om in het verhaal op te letten.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 21: De leerlingen herschrijven hun tekst aan de hand van de gegeven feedback.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 22: Ik beoordeel de verhalen van leerlingen op basis van vooraf vastgestelde beoordelingscriteria.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

### G.8: Resultaat meetinstrument eindmeting: Semigestructureerde vragenlijst leerkracht bovenbouw

|                                                                                                                                   | Ja                                                                   | Soms | Nee |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|------|-----|
| Vraag 1: Ik ben tevreden over de manier waarop het stelonderwijs gegeven wordt op Kindcentrum Immanuël.                           | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 2: Ik weet hoe ik het vijffasenmodel kan inzetten tijdens de stelles.                                                       | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 3: Ik maak gebruik van het vijffasenmodel tijdens de stelles.                                                               | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 4: Tijdens de instructie maak ik gebruik van een voorbeeldtekst.                                                            |                                                                      | 1    |     |
| Vraag 5: Tijdens de instructie benoem ik het doel van de opdracht.                                                                | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 6: Tijdens de instructie bespreek ik de opdrachtcriteria.                                                                   | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 7: Tijdens de instructie laat ik kinderen voorkennis ophalen over het onderwerp.                                            | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 8: Ik laat kinderen samenwerken bij het schrijven van een verhaal.                                                          | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 9: Wanneer de kinderen zelfstandig aan het werk zijn loop ik rond om hulp te bieden.                                        | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 10: Ik geef kinderen feedback op hun verhaal.                                                                               | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 11: Ik vind het lastig om doelgerichte feedback te geven aan kinderen op hun verhaal.                                       |                                                                      |      | 1   |
| Vraag 12: Deze feedback is gericht op de inhoud van de tekst.                                                                     | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 13: Deze feedback is gericht op het eindproduct/leerdoel.                                                                   | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 14: Deze feedback is gericht op het leerproces van het kind.                                                                | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 15: Deze feedback is gericht op het gedrag/de houding van het kind.                                                         |                                                                      | 1    |     |
| Vraag 16: Ik ken het begrip peerfeedback.                                                                                         | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 17: Beschrijf kort de definitie van het begrip peerfeedback:                                                                | Leerlingen geven elkaar met gerichte criteria feedback op een tekst. |      |     |
| Vraag 18: Ik zet peerfeedback in tijdens mijn lessen.                                                                             | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 19: Ik ben van mening dat peerfeedback een effectief middel kan zijn binnen het (stel)onderwijs.                            | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 20: Wanneer de leerlingen elkaar peerfeedback geven krijgen ze concrete aandachtspunten mee om in het verhaal op te letten. | 1                                                                    |      |     |
| Vraag 21: De leerlingen herschrijven hun tekst aan de hand van de gegeven feedback.                                               |                                                                      | 1    |     |
| Vraag 22: Ik beoordeel de verhalen van leerlingen op basis van vooraf vastgestelde beoordelingscriteria.                          | 1                                                                    |      |     |

## G.9: Meetinstrument eindmeting: Gestructureerde vragenlijst leerlingen bovenbouw

### Vragenlijst leerlingen bovenbouw

Deze vragenlijst is gemaakt voor kinderen uit groep 6, 7 en 8.

*Jullie schrijven elke week een verhaal in de klas. De vragen hieronder gaan over het schrijven van teksten bij jullie op school. Let erop dat je per vraag 1 antwoord omcirkelt. Alvast bedankt voor het invullen.*

Ik zit in groep:

Vraag 1: Ik vind de uitleg van de stelopdracht duidelijk.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 2: De uitleg van de stelopdracht maakt mij enthousiast over het onderwerp.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 3: Na de uitleg weet ik waar mijn stelopdracht aan moet voldoen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 4: Na de uitleg kan ik zelfstandig beginnen aan de stelopdracht.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 5: Ik vind het schrijven van verhalen makkelijk.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 6: Het persoonlijk doelenblad helpt mij bij het schrijven van het verhaal.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 7: Bij het schrijven van een verhaal mag ik samenwerken.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 8: Ik word geholpen door de juf bij het schrijven van verhalen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 9: Ik word geholpen door mijn klasgenoten bij het schrijven van verhalen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 10: Ik word geholpen door mijn familie bij het schrijven van verhalen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 11: Ik bespreek mijn tekst met een klasgenoot.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 12: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van de juf.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 13: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van klasgenoten.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 14: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van mijn familie (ouders, broers, zussen).

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 15: Ik geef tips en tops op het verhaal van een klasgenoot.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 16: Ik vind het lastig om tips en tops te krijgen.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 17: Ik vind het lastig om tips en tops te geven.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 18: Met behulp van de tips en tops van de juf herschrijf ik mijn verhaal.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 19: Met behulp van de tips en tops van klasgenoten herschrijf ik mijn verhaal.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

Vraag 20: Ik heb genoeg tijd om mijn verhaal te herschrijven.

|    |      |     |
|----|------|-----|
| Ja | Soms | Nee |
|----|------|-----|

**G.10: Resultaat eindmeting: Gestructureerde vragenlijst leerlingen groep 6**

|                                                                                            | Ja | Soms | Nee |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|----|------|-----|
| Vraag 1: Ik vind de uitleg van de stelopdracht duidelijk                                   | 5  | 3    |     |
| Vraag 2: De uitleg van de stelopdracht maakt mij enthousiast over het ontwerp.             | 4  | 4    |     |
| Vraag 3: Na de uitleg weet ik waar mijn stelopdracht aan moet voldoen.                     | 6  | 2    |     |
| Vraag 4: Na de uitleg kan ik zelfstandig beginnen aan de stelopdracht.                     | 3  | 3    | 2   |
| Vraag 5: Ik vind het schrijven van verhalen makkelijk.                                     | 4  | 3    | 1   |
| Vraag 6: Het persoonlijk doelenblad helpt mij bij het schrijven van het verhaal.           | 7  | 1    |     |
| Vraag 7: Bij het schrijven van een verhaal mag ik samenwerken.                             | 6  | 2    |     |
| Vraag 8: Ik word geholpen door de juf bij het schrijven van verhalen.                      | 6  | 2    |     |
| Vraag 9: Ik word geholpen door mijn klasgenoten bij het schrijven van verhalen.            | 8  |      |     |
| Vraag 10: Ik word geholpen door mijn familie bij het schrijven van verhalen.               | 4  | 2    | 2   |
| Vraag 11: Ik bespreek mijn tekst met een klasgenoot.                                       | 6  | 2    |     |
| Vraag 12: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van de juf.                                | 5  | 3    |     |
| Vraag 13: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van klasgenoten.                           | 6  | 2    |     |
| Vraag 14: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van mijn familie (ouders, broers, zussen). | 2  | 4    | 2   |
| Vraag 15: Ik geef tips en tops op het verhaal van een klasgenoot.                          | 7  | 1    |     |
| Vraag 16: Ik vind het lastig om tips en tops te krijgen.                                   |    | 2    | 6   |
| Vraag 17: Ik vind het lastig om tips en tops te geven.                                     |    | 5    | 3   |
| Vraag 18: Met behulp van de tips en tops van de juf herschrijf ik mijn verhaal.            | 5  | 2    | 1   |
| Vraag 19: Met behulp van de tips en tops van klasgenoten herschrijf ik mijn verhaal.       | 4  | 3    | 1   |
| Vraag 20: Ik heb genoeg tijd om mijn verhaal te herschrijven.                              | 4  | 2    | 2   |

### G.11: Resultaat eindmeting: Gestructureerde vragenlijst leerlingen groep 7

|                                                                                            | Ja | Soms | Nee |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|----|------|-----|
| Vraag 1: Ik vind de uitleg van de stelopdracht duidelijk                                   | 4  | 1    |     |
| Vraag 2: De uitleg van de stelopdracht maakt mij enthousiast over het ontwerp.             | 3  | 2    |     |
| Vraag 3: Na de uitleg weet ik waar mijn stelopdracht aan moet voldoen.                     | 5  |      |     |
| Vraag 4: Na de uitleg kan ik zelfstandig beginnen aan de stelopdracht.                     | 2  | 3    |     |
| Vraag 5: Ik vind het schrijven van verhalen makkelijk.                                     | 3  | 2    |     |
| Vraag 6: Het persoonlijk doelenblad helpt mij bij het schrijven van het verhaal.           | 3  | 2    |     |
| Vraag 7: Bij het schrijven van een verhaal mag ik samenwerken.                             | 4  | 1    |     |
| Vraag 8: Ik word geholpen door de juf bij het schrijven van verhalen.                      | 3  | 2    | 1   |
| Vraag 9: Ik word geholpen door mijn klasgenoten bij het schrijven van verhalen.            | 5  |      |     |
| Vraag 10: Ik word geholpen door mijn familie bij het schrijven van verhalen.               |    | 2    | 3   |
| Vraag 11: Ik bespreek mijn tekst met een klasgenoot.                                       | 5  |      |     |
| Vraag 12: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van de juf.                                | 3  | 2    |     |
| Vraag 13: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van klasgenoten.                           | 4  | 1    |     |
| Vraag 14: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van mijn familie (ouders, broers, zussen). |    |      | 4   |
| Vraag 15: Ik geef tips en tops op het verhaal van een klasgenoot.                          | 5  |      |     |
| Vraag 16: Ik vind het lastig om tips en tops te krijgen.                                   |    | 1    | 4   |
| Vraag 17: Ik vind het lastig om tips en tops te geven.                                     |    | 1    | 4   |
| Vraag 18: Met behulp van de tips en tops van de juf herschrijf ik mijn verhaal.            | 3  | 2    |     |
| Vraag 19: Met behulp van de tips en tops van klasgenoten herschrijf ik mijn verhaal.       | 3  | 2    |     |
| Vraag 20: Ik heb genoeg tijd om mijn verhaal te herschrijven.                              | 4  | 1    |     |

## G.12: Resultaat eindmeting: Gestructureerde vragenlijst leerlingen groep 8

|                                                                                            | Ja | Soms | Nee |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|----|------|-----|
| Vraag 1: Ik vind de uitleg van de stelopdracht duidelijk                                   | 8  | 4    |     |
| Vraag 2: De uitleg van de stelopdracht maakt mij enthousiast over het ontwerp.             | 7  | 5    |     |
| Vraag 3: Na de uitleg weet ik waar mijn stelopdracht aan moet voldoen.                     | 9  | 3    |     |
| Vraag 4: Na de uitleg kan ik zelfstandig beginnen aan de stelopdracht.                     | 7  | 4    | 1   |
| Vraag 5: Ik vind het schrijven van verhalen makkelijk.                                     | 8  | 4    |     |
| Vraag 6: Het persoonlijk doelenblad helpt mij bij het schrijven van het verhaal.           | 5  | 4    | 3   |
| Vraag 7: Bij het schrijven van een verhaal mag ik samenwerken.                             | 10 | 2    |     |
| Vraag 8: Ik word geholpen door de juf bij het schrijven van verhalen.                      | 6  | 5    | 1   |
| Vraag 9: Ik word geholpen door mijn klasgenoten bij het schrijven van verhalen.            | 10 | 2    |     |
| Vraag 10: Ik word geholpen door mijn familie bij het schrijven van verhalen.               | 3  |      | 9   |
| Vraag 11: Ik bespreek mijn tekst met een klasgenoot.                                       | 9  | 3    |     |
| Vraag 12: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van de juf.                                | 11 | 1    |     |
| Vraag 13: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van klasgenoten.                           | 10 | 2    |     |
| Vraag 14: Ik krijg tips en tops op mijn verhaal van mijn familie (ouders, broers, zussen). | 2  |      | 10  |
| Vraag 15: Ik geef tips en tops op het verhaal van een klasgenoot.                          | 11 | 1    |     |
| Vraag 16: Ik vind het lastig om tips en tops te krijgen.                                   |    | 3    | 9   |
| Vraag 17: Ik vind het lastig om tips en tops te geven.                                     |    | 4    | 8   |
| Vraag 18: Met behulp van de tips en tops van de juf herschrijf ik mijn verhaal.            | 8  | 3    | 1   |
| Vraag 19: Met behulp van de tips en tops van klasgenoten herschrijf ik mijn verhaal.       | 7  | 5    |     |
| Vraag 20: Ik heb genoeg tijd om mijn verhaal te herschrijven.                              | 7  | 5    |     |

### G.13: Resultaat meetinstrument eindmeting: Semigestructureerd interview leerkracht

(L) *Dank je wel dat we nog één keer het ontwerp kunnen evalueren. De afgelopen weken zijn we bezig geweest met het uitvoeren van het ontwerp. Ik ben benieuwd hoe je de afgelopen werken ervaren hebt, wat resultaten zijn en welke vervolg stappen eventueel ondernomen kunnen worden.*

(L) Hoe heb je de opbouw van het ontwerp ervaren?

(D) Ik heb het als positief ervaren om eerst de handleiding rustig door te kunnen lezen en dit vervolgens in te zetten in de klas. Ook de hulpmiddelen voor het aanbieden van feedback vond ik prettig. Ik heb door deze intensieve weken wel het gevoel dat ik meer kennis heb gekregen en kinderen sneller en doelgerichter hulp kan bieden.

(L) Hoe heb je het vijffasenmodel ervaren?

(D) Het vijffasenmodel was voor mij een model wat zorgde voor structuur in de les. Door deze verschillende fases te doorlopen wist ik als leerkracht beter hoe ik de les vorm moest geven. Ook kon ik gericht hulp bieden per onderdeel. Bij de uitleg wist ik beter wat ik moest aanbieden en op wat voor manier ik de opdracht behapbaar kon maken voor de leerlingen.

(L) Hoe heb je het feedback proces ervaren?

(D) Ik moet zeggen dat het in het begin erg intensief was. Voordat de leerlingen ‘effectieve’ feedback konden verwoorden was er veel instructie nodig. Uiteindelijk is dit bij groep 7 en 8 deels gelukt, maar groep 6 vindt dit nog lastig. Dit blijft een aandachtspunt. Ook vind ik dat het best veel tijd kost om feedback te gebruiken. In de toekomst zou ik denk ik één feedback moment willen inzetten in de les, maar er dan wel langer de tijd voor nemen.

(L) Welke ontwikkeling zie je terug bij de leerlingen?

(D) Ik merk dat de leerlingen het schrijven erg serieus nemen. Doordat er elke week zoveel aandacht aan besteed wordt zien de kinderen dat ze ook daadwerkelijk beter worden. Dat is erg leuk om te zien. Ik vind het ook waardevol om te zien hoe de kinderen elkaar helpen. Er is wat mij betreft echt sprake van een collectief leerproces in de groep. Nieuwe kennis wordt direct gedeeld.

(L) Wat was er het meest van belang bij het aanbieden van feedback?

(D) Ten eerste was het nodig om de kinderen globale kennis te leren over het onderwerp. Door gebruik van voorbeelden werd het steeds inzichtelijker op wat voor manier feedback je kan helpen. Ook was het belangrijk om een aantal (niet meer dan 3) aandachtspunten mee te geven tijdens het feedbackmoment. Hier kan tijdens de instructie en evaluatie op teruggekoppeld worden. Kinderen kunnen hun feedback hierdoor specifiek maken.

(L) Om te kijken op wat voor manier de teksten wellicht zijn vooruit gegaan wil ik je vragen om nog een keer het beoordelingsschema (Van Norden, 2014) in te vullen.

(D) Ja, dat wil ik wel.

(L) Dit is het afsluitende gesprek. Zijn er eventueel nog aanbevelingen voor een vervolgonderzoek?

(D) Misschien kan vervolgonderzoek gericht zijn op de manier waarop feedback ingezet kan worden bij andere vakken. Ik denk dat daar ook zeker een meerwaarde te zien is, omdat feedback in het algemeen goed ingezet kan worden in de klas. Daarbij is het denk ik prettig om als leerkracht te weten wat je van leerlingen in welke groep kan verwachten wat betreft het formuleren van feedback. Omdat ik wel verschil zag in de ontwikkeling van groep 6 en groep 7 en 8.

(L) Dank je wel voor het gesprek en de aanbevelingen.

#### G.14: Resultaat eindmeting: Vraagschema beoordeling van teksten (Van Norden, 2014)

##### Observatie en beoordeling door leerkracht

- 1- Zeer mee oneens
- 2- Mee oneens
- 3- Neutraal
- 4- Mee eens
- 5- Zeer mee eens

|                            | Beschrijving                                                                                                                     | Groep 6   | Groep 7   | Groep 8   |
|----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Algemeen commentaar</b> | <i>Is de tekst als geheel begrijpelijk?</i>                                                                                      | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                            | <i>Staan de belangrijkste inhoudselementen erin?</i>                                                                             | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                            | <i>Sluit de tekst aan bij wat de schrijver heeft verteld, onderzocht of geleerd?</i>                                             | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                            | <i>Is de tekst geschreven op het niveau van de schrijver?</i><br><i>*Op basis van eerder gelezen teksten van deze schrijver.</i> | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
| <b>Genre</b>               | <i>Is het genre te herkennen?</i>                                                                                                | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                            | <i>Klopt het genre met het doel van de schrijver en met de gegeven opdracht?</i>                                                 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                            | <i>Heeft de schrijver dit genre/dit soort teksten eerder geschreven?</i>                                                         | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                            | <i>Klopt het taalgebruik met het genre (persoonlijk, zakelijk, beeldend, gedetailleerd, alledaags, academisch)?</i>              | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |

|                                                            |                                                                                                                                 |           |           |           |
|------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Tekstopbouw</b>                                         | <i>Klopt de globale opbouw met de kenmerken van het genre?</i>                                                                  | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                                                            | <i>Ontbreken er tekstonderdelen?</i>                                                                                            | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
| <b>Samenhang<br/>voegwoorden<br/>en<br/>signaalwoorden</b> | <i>Zijn de onderdelen van de tekst verbonden met de juiste voeg- en signaalwoorden (deze variëren per genre)?</i>               | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                                                            | <i>Is er genoeg variatie in voeg- en signaalwoorden?</i>                                                                        | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                                                            | <i>Zijn persoonlijke voornaamwoorden (bijvoorbeeld hij/zij) goed gebruikt?</i>                                                  | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                                                            | <i>Zijn verwijswwoorden goed gebruikt (is duidelijk waarnaar woorden als hij, zij, het, dit naar verwijzen)?</i>                | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
| <b>Woordgebruik</b>                                        | <i>Zijn de gebruikte woorden passend?</i>                                                                                       | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                                                            | <i>Is er genoeg passende variatie in woordgebruik (bijvoorbeeld verschillende woorden voor 'zeggen' in verhalende teksten)?</i> | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
| <b>Zinsbouw en grammatica</b>                              | <i>Is de zinsbouw correct (kloppende persoonsvorm, goed gebruik van de tijden, goede woordvolgorde)?</i>                        | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |

|                                 |                                                                                                                                      |           |           |           |
|---------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Spelling en interpunctie</b> | <i>Is de interpunctie correct en passend (bijvoorbeeld punten en komma's, alinea's, paragrafen, tussenkopjes, aanhalingstekens)?</i> | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |
|                                 | <i>Is de spelling correct?</i>                                                                                                       | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 | 1-2-3-4-5 |

### G.15: Meetinstrument eindmeting: Semigestructureerd interview leerlingen

*Jullie weten dat ik bezig met onderzoek doen naar de het schrijven van verhalen en het geven van feedback aan elkaar. Jullie hebben daarvoor al een vragenlijst ingevuld en een interview afgenomen. In dit interview mogen jullie mij vertellen hoe de stelles de afgelopen weken is gegaan. Ik neem het interview op, zodat ik het thuis nog eens kan luisteren. Vinden jullie dat goed?*

Kun je kort vertellen hoe jij in de afgelopen weken hebt gewerkt aan je verhaal?

- Gingen er bepaalde dingen anders dan normaal?

Hoe heeft de juf jou geholpen bij het schrijven van een verhaal?

- Op wat voor manier deed zij dat?
- Waren er nog andere mensen die jou hebben geholpen?

Jullie hebben in de klas feedback aan elkaar gegeven op de geschreven verhalen.

- Kun je vertellen hoe dat ging en wat je daarvan vond?
- Op wat voor manier heeft de poster jullie geholpen bij het geven van feedback?
- Heeft het geven en krijgen van feedback jou geholpen bij het schrijven van een verhaal? Op wat voor manier wel of niet?

Hebben jullie het doelenblad gebruik bij het schrijven van de tekst?

- Kun je vertellen hoe dat ging?
- Wat vond je handig? Wat vond je minder handig?

## G.16: Resultaat meetinstrument eindmeting: Semigestructureerd interview leerlingen groep 6

*Jullie weten dat ik bezig met onderzoek doen naar de het schrijven van verhalen en het geven van feedback aan elkaar. Jullie hebben daarvoor al een vragenlijst ingevuld en een interview afgenomen. In dit interview mogen jullie mij vertellen hoe de stelles de afgelopen weken is gegaan. Ik neem het interview op, zodat ik het thuis nog eens kan luisteren. Vinden jullie dat goed?*

(L) Kun je vertellen hoe jij in de afgelopen weken hebt gewerkt aan je verhaal?

(R) Op maandag kregen we de uitleg. Dan mochten we er meestal samen even over praten. En dan gingen we op dinsdag schrijven.

(E) Ja, en dan mochten we er verder in het werkuur aan werken.

(L) Op wat voor manier heeft de juf je geholpen bij het schrijven aan de stelopdracht?

(E) Ze hielp ons best veel. Dan kwam ze erbij zitten en hielp ze om te beginnen met het verhaal.

(K) Soms wist ik niet meer wat de opdracht was en dan hielp ze me ook.

(L) Hebben jullie ook feedback aan elkaar gegeven?

(K) Ja, heel vaak.

(E) Ja, we gingen dan elkaars tekst lezen en dan moest je zeggen wat je er goed of minder goed aan vond.

(L) Op wat voor manier heeft de poster jullie geholpen bij het geven van feedback?

(R) Poster?

(E) Ja, de poster die boven het bord hangt. Daar konden we op kijken voordat we feedback gingen geven.

(K) De juf heeft de poster wel uitgelegd. Er stonden allemaal stappen op, maar het meeste wist ik wel.

(E) Ik keek er wel op als ik niet meer wist wat ik moest zeggen!

(L) Op wat voor manier het geven en krijgen van feedback jou geholpen bij het schrijven?

(E) Ik vond het wel fijn dat iemand anders naar mijn verhaal keek. Heel vaak was ik hoofdletters vergeten en dat kon ik dan nog veranderen.

(R) Ja dat vond ik ook, maar het was wel veel werk. Ik had ook niet altijd tips om nog iets te veranderen dus dan deed ik dat niet.

(K) Vond ik ook. Het was wel goed om er samen aan te werken, want dan kun je elkaar ook verder helpen de vorige keer. Maar ik wist niet altijd wat te vertellen.

(L) Was het lastig om tips en tops te bedenken voor iemand anders?

(K) Best wel ja.

(E) Ja, maar dan ging de juf helpen en dan lukte het wel.

(L) Hebben jullie het doelenblad gebruik bij het schrijven van de tekst?

(R)(K)(E) Ja.

(L) Heeft het doelenblad je geholpen bij het schrijven?

(E) Mij wel heel erg. Want ik kon nu tijdens het schrijven lezen wat ik al had opgeschreven. Zo kon ik het ook beter onthouden.

(R) Ja, het was wel handig om alles op te schrijven.

(K) Ja, maar het was soms wel veel om op te schrijven.

(L) Vinden jullie dat er altijd een feedbackmoment moet zijn bij de stelles?

(K)(R) Ja.

(E) Ja, ik vind van wel. Zo is het ook veel gezelliger om te schrijven.

### G.17: Resultaat meetinstrument eindmeting: Semigestructureerd interview leerlingen groep 7

*Jullie weten dat ik bezig met onderzoek doen naar de het schrijven van verhalen en het geven van feedback aan elkaar. Jullie hebben daarvoor al een vragenlijst ingevuld en een interview afgenomen. In dit interview mogen jullie mij vertellen hoe de stelles de afgelopen weken is gegaan. Ik neem het interview op, zodat ik het thuis nog eens kan luisteren. Vinden jullie dat goed?*

- (L) Kun je kort vertellen hoe jij in de afgelopen weken hebt gewerkt aan je verhaal?
- (N) Dat ging best goed.
- (H) Ja. Ik had hem op vrijdag af!
- (F) Ik ook. Maar juf heeft me wel veel geholpen en we hadden ook meer tijd om te schrijven.
- (L) Hoe heeft de juf jou geholpen bij het schrijven van een verhaal?
- (F) Soms dan vertelde ze over hoe je het beste iets in je eigen woorden kunt vertellen.
- (N) Ze hielp mij als ik niet wist hoe ik het verhaal verder moest schrijven. Dan gaf ze tips of vroeg ze wat over de rest van het verhaal.
- (L) Jullie hebben in de klas ook feedback aan elkaar gegeven op de geschreven verhalen.
- (H) Ja dat klopt.
- (L) Kun je vertellen hoe dat ging en wat je daarvan vond?
- (N) Nou, eerst ging de juf ons iets vertellen over feedback. Want er zijn verschillende. Daarna liet ze een poster zien waarop stond hoe je feedback moet geven.
- (H) Ja die poster hangt nu in de klas.
- (L) Heeft die poster jullie geholpen wanneer je feedback aan het geven was?
- (F) In het begin een beetje, dan keek ik er wel op. Maar later niet meer, dan wist ik het zelf wel.
- (H) Ja, dat had ik ook.
- (L) Op wat voor manier heeft het geven en krijgen van feedback jou geholpen bij het schrijven van het verhaal?
- (F) Het was wel leuk om samen een tekst te lezen. Dan zag je ook hoe iemand anders de opdracht maakt. Ik heb best wel veel tips gekregen, dat hielp mij wel, omdat je gelijk de tijd krijgt om de tekst een beetje te verbeteren.
- (N) Ik vond het ook wel fijn. Ik kreeg alleen niet zoveel tips. Ik moest meer plaatjes gebruiken. Dus ik heb niet heel vaak mijn tekst aangepast.
- (H) Ik ook niet. Maar ik was wel meer bezig met de opdracht, want als je hem niet af had kon je ook niet goed mee doen met het feedback geven.
- (L) Vinden jullie dat er altijd een feedbackmoment moet zijn in de stelles?
- (H) Ik denk het wel. Want soms schrijf je iets, maar dan weet je niet of het goed is.
- (N) Ik weet het niet. Het helpt wel, maar soms vind ik mijn tekst zonder feedback ook wel gewoon goed.
- (F) Ja, het is soms wel vervelend om je hele tekst te moeten aanpassen. Als je hem zelf goed vindt en iemand anders niet bijvoorbeeld.
- (L) Hebben jullie het doelenblad gebruikt bij het schrijven van de tekst?
- (H) Ja, dat moest van juf.
- (L) Heeft het doelenblad jullie geholpen bij het schrijven van de tekst?
- (N) Het was wel fijn om daar de feedback op te schrijven, want anders vergat ik dat weer. Maar ik had het niet nodig bij de rest van de tekst.
- (F) Ik heb wel alles opgeschreven. Maar als ik ging schrijven dan vergat ik ernaar te kijken.
- (H) Mij heeft het niet echt geholpen. Meestal wist ik het zelf ook nog wel. Het was wel handig om de feedback van de juf daarop te krijgen. Dan raakte je het minder snel kwijt.

## G.18: Resultaat meetinstrument eindmeting: Semigestructureerd interview leerlingen groep 8

*(L) Jullie weten dat ik bezig met onderzoek doen naar de het schrijven van verhalen en het geven van feedback aan elkaar. Jullie hebben daarvoor al een vragenlijst ingevuld en een interview afgenomen. In dit interview mogen jullie mij vertellen hoe de stelles de afgelopen weken is gegaan. Ik neem het interview op, zodat ik het thuis nog eens kan luisteren. Vinden jullie dat goed?*

(L) Kun je kort vertellen hoe jij in de afgelopen weken hebt gewerkt aan je verhaal?

(T) We hebben heel veel gewerkt aan de stelopdrachten. Er was heel veel tijd voor.

(D) Ja, dat was fijn, want nu had bijna iedereen hem ook af op vrijdag. Er was veel minder stress.

(E) Ja, dat viel mij ook op.

(L) Hoe heeft de juf jou geholpen bij het schrijven van een verhaal?

(T) Ik heb eigenlijk vooral veel zelf gewerkt. De juf gaf wel eens een uitleg.

(E) Mij heeft ze wel eens geholpen door woorden te veranderen. Ik gebruikte te vaak 'en toen'. Dat hielp me wel toen ik aan het schrijven was daarna.

(D) Ik heb ook veel zelf gewerkt. Als ik iets niet snapte dan vroeg ik het aan een klasgenoot.

(L) Jullie hebben in de klas ook feedback gegeven aan elkaar op de geschreven verhalen. Kun je vertellen wat je daarvan vond?

(T) Ik vond het niet altijd fijn.

(L) Wat was er niet fijn aan?

(T) Nou het was best lastig soms om tips te geven. En dan moest je daarna weer je tekst veranderen. Dat was vervelend want het duurde best lang.

(L) Okay, dat kan ik me voorstellen. Maar leerde je ook iets van wat er gezegd werd door een klasgenoot?

(T) Ja, soms hadden ze wel goede tips.

(D) Ik had er wel heel veel aan. Het was leuk om elkaars teksten te lezen, normaal is daar nooit tijd voor. Nu zag je wel op hoeveel verschillende manieren je kan schrijven.

(E) Dat vond ik ook. Heel vaak als je een verhaal schrijft dan zit het heel goed in je hoofd, maar het opschrijven is best lastig. Als je er samen over praat kan je elkaar ook helpen om zinnen te maken en dingen uit te leggen.

(L) Vinden jullie dat er eigenlijk altijd een feedbackmoment moet zijn in de stelles?

(D)(E) Ja, ik vind van wel.

(T) Ja, maar dan alleen je tekst verbeteren als je goede feedback krijgt en niet als je het zelf niet nodig vindt.

(L) Okay, dus de schrijver moet ook kunnen aangeven waar hij feedback op wil krijgen?

(T) Ja, dat lijkt mij wel fijn ja.

(L) Dank je, dat neem ik mee. Hebben jullie ook het doelenblad gebruikt bij het schrijven van de tekst?

(D) Ja, soms.

(E) Ik ook soms. Ik schreef wel altijd op welke feedback ik kreeg, maar de andere punten sloeg ik soms over.

(T) Ik heb het ook alleen gebruikt om de feedback op te schrijven.

(L) Heeft het doelenblad jullie geholpen bij het schrijven?

(T)(E)(D) Niet echt.

(T) Ik vind het fijner om gewoon zelf te mogen beginnen met schrijven.

(D) Ik denk dat het alleen nodig is om de feedback op te schrijven. Tenminste zo dacht groep 8 er volgens mij wel over.

(E) Ja, dat is wel zo. Groep 6 en 7 vonden het volgens mij wel handig.

### G.19: meetinstrument ontwerponderzoek: beschrijving feedback

| Soort feedback                                                                          | Groep 6 | Groep 7 | Groep 8 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|---------|---------|---------|
| Feed-up = gericht op doel/taak.                                                         |         |         |         |
| Feedback = gericht op het leerproces en de verwerking van de taak.                      |         |         |         |
| Feedforward = gericht op groeimogelijkheden in de toekomst en het eindproduct/leerdoel. |         |         |         |
| Persoonlijke feedback = gericht op de persoon zelf of op het gedrag.                    |         |         |         |

## G.20: Resultaat meetinstrument ontwerponderzoek: beschrijving feedback

Doel van het verhaal: Schrijf een verhaal over het dagelijks leven van de koning of koningin.

| Soort feedback                                                                          | Groep 6                                                                                                                                             | Groep 7                                                                                                                          | Groep 8                                                                                                                              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Feed-up = gericht op doel/taak.                                                         | (E) Je verhaal heeft een koninklijk lettertype heeft. Dat staat leuk.                                                                               | (H) Je hebt goed naar de opdracht gekeken, want de tekst heeft een goede volgorde.                                               | (T) Origineel om het verhaal te schrijven over de prinses.                                                                           |
| Feedback = gericht op het leerproces en de verwerking van de taak.                      | (R) Je mist wel veel hoofdletters.                                                                                                                  | (N) Heb je extra informatie opgezocht of wist je dit zelf allemaal?                                                              | (D) Ja, dat heb ik nog niet eerder gelezen bij iemand.                                                                               |
| Feedforward = gericht op groeimogelijkheden in de toekomst en het eindproduct/leerdoel. | (E) In de opdracht stond dat je koninklijk moest schrijven, dat heb je gedaan. Je gebruikt deftige woorden.                                         | (H) Je schrijft het verhaal als hoe de koning kijkt.                                                                             | (T) Je hebt het in je eigen woorden beschreven.                                                                                      |
| Persoonlijke feedback = gericht op de persoon zelf of op het gedrag.                    | (E) Het begin van het verhaal is best spannend.                                                                                                     | (N) Je hebt wel heel veel komma's in je tekst.                                                                                   | (D) In het verhaal heb je je fantasie gebruikt, maar ook niet zo erg dat het echt niet zou kunnen gebeuren. Dat is leuk om te lezen. |
|                                                                                         | (R) Ik vind het leuk dat het verhaal eindigt met een kussengevecht.                                                                                 | (H) Volgens mij hoef je hier geen hoofdletter te gebruiken.                                                                      | (T) Je verhaal is wel heel erg lang. Volgens mij hoefde het maar minimaal 300 woorden te zijn toch?                                  |
|                                                                                         | (E) De volgende keer zou ik misschien meer kopjes gebruiken. Want nu is het een grote tekst.                                                        | (N) Je hebt het verhaal grappig geschreven.                                                                                      | (D) Je hebt er wel erg je best op gedaan.                                                                                            |
|                                                                                         | (R) Heb je zelf die plaatjes opgezocht? Die zijn cool. Bij de volgende opdracht zou ik ook een mooi plaatje of een tekening gebruiken, dat is leuk. | (H) De volgende keer zou ik vragen of iemand je feedback wil geven op je punten en komma's. Misschien wil de juf ook wel helpen. | (D) Moet je hier een dubbele punt zetten? Dat kan toch ook gewoon een komma zijn?                                                    |
|                                                                                         |                                                                                                                                                     | (N) Ik zou de volgende keer beter vertellen waar de koning is. Want nu gaat het heel snel heen en weer in het verhaal.           | (T) In je verhaal vertel je alle punten van de opdracht.                                                                             |
|                                                                                         |                                                                                                                                                     |                                                                                                                                  | (D) De volgende keer zou ik nog meer letten op leestekens. Verder vind ik dat je het heel goed geschreven hebt!                      |